AIDAI

1 9 4 8
LIEPA-RUGPJŪTIS
NR. 16-17

TURINYS

Sekantis „Aidų" rugsėjo mėn. 18 Nr. skirtas Mažajai Lietuvai. Turinyje: Vl. Viliamas — Maž. Lietuvos geografiniai metmens, J. Puzinas — Mažosios Lietuvos proistorės bruožai, Dr. J. Balys — Tautosaka Mažojoj Lietuvoj, Vaclovas Biržiška — Mažosios Lietuvos rašytojai ir raštai, Vincas Maciūnas — Keturi Mažosios Lietuvos didieji, Zenonas Ivinskis — Iš Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo 16—18 am., J. Kantrimas — Lietuvių kalbos gyvatos raida Maž. Lietuvoje, Jurgis Gimbutas — Ūkininko sodyba Maž. Lietuvoje, Jonas Pauperas — Religijos vaidmuo Mažojoje Lietuvoje, J. Povilaitis — Mažosios Lietuvos ūkio bruožai, A. Šapoka — Klaipėdos Krašto įsijungimas į Lietuvos Respubliką, Dr. Normantas — Klaipėdos Krašto įvykių chronologija, Erdmanos Simonaitis — Atsiminimai iš 1918—1925 metų, J. Kantrimas — Apie Klaipėdos Krašto tarmes, Vl. Viliamas — Vietovardžių vokietinimas Maž. Lietuvoje.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1948 METAI LIEPOS — RUGPJŪČIO MĖNESIAI NR. 16—17

GYVOJI DVASIA

KUN. V. BALČIŪNAS

ĮŽANGA

Štai šių dienų dilema: gyventi ar mirti. Tokiais atvejais visa metama į šalį ir iš paskutiniųjų stengiamasi gelbėti gyvybę. Nesigailima nieko, aukojama visa. Toks savo prigimtimi yra gyvosios dvasios klausimas. Toks jis yra pavieniam žmogui, atskiroms tautoms ir visai žmonijai. Toks jis buvo visais laikais, toks jis yra ypač šiandien, visu aštrumu iškilęs visame žemės rutulyje. Tai tikra prasme gyvenimo ar mirties klausimas.

Mūsų tauta jau kelinti metai rungiasi žutbūtinėj kovoj, stovėdama tarp gyvenimo ir mirties. Šita kova už žemiškąją egzistenciją yra vaizdus simbolis tos kovos dėl amžinumo, kurią ji, Dievo pašaukta, vedė šimtmečius, kurią kovoja dabar ir dėl kurios grumsis ateityje. Stovėti nuošaliai ir likti abejingu, rūpinantis tik siaurais savo asmens reikalais, šito akivaizdoje reikštų tam tikrą savos tautos išdavimą: tegu ji žūsta, kad tik aš gyvenčiau! Iš antros pusės, imtis priemonių, kurios iš savęs nėra pajėgios iškovoti ir amžiams patikrinti tautos egzistenciją, mažiausiai būtų neišmintinga.

Prieš pora metų Columbe pasakytoje kalboje Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Trumanas religijai ir demokratijai priskyrė nacizmo ir fašizmo pergalę ir „iškilmingai tvirtino", — cituojame pažodžiui „Osservatore Romano" (1946. III. 8, 57), — „kad tik didelis dvasinių jėgų budrumas ir religija pajėgs išgelbėti pasaulį nuo sunaikinimo, galinčio kilti iš atominės bombos panaudojimo". Būdinga ir kartu džiugu, kad ir pasaulio didieji pradeda įžiūrėti išsigelbėjimą religijoj.

Mums tai aišku. Tačiau religija pakibusi tarp dangaus ir žemės, grynų išorinių formų religija, religija, kuri yra tik išviršinis rūbas ir tesugeba tik gintis, religija, nepersunkusi iki gyvo kaulo žmogaus ir netapusi jo gyvenimu, statiška, be gyvybės, be ugnies, be dinamizmo, — tokia religija neturi šito pajėgumo. „Ir deja, ypač šiose skausmingose valandose", — baigia tikrai gražų 1946 metų žurnalo „Humanitas" pirmojo numerio vedamąjį „Statiškoji ar dinamiškoji religija" vienas jo redaktorių Julius Bevilacqua d. O. — „jeigu aukščiausio dinamizmo krikščionybės daigai nebus gausiai paskleisti statiškose masėse ir nesukels jose nerimo ir nepastūmės jų į pilnutinį gyvenimą Kristumi . . . Per didelis Europos krikščionių skaičius dinamiškiausią istorijoje religiją pavertė statiškiausia." Ne bet kokia, o tik persunkusi gyvenimą, apvaldžiusi žmonių širdis, dinamiška, *gyvosios dvasios* religija išgelbės pasaulį. Taigi, gyvosios dvasios klausimas yra gyvenimo ar mirties klausimas visai žmonijai, kiekvienai tautai ir mums.

Mūsų išsigelbėjimas glūdi tat dinamiškoje, gyvenimu virtusioje religijoje. Į čia, ir tik į čia turi nukrypti visų mūsų žvilgsniai, gravituoti širdys, jai įsiviešpatauti turi būti palenktos visos mūsų kūno ir dvasios jėgos. Nedaryti šito, reikštų ramiai sau eiti upės krantu pro skęstantįjį, visai nekreipiant dėmesio į jo pagalbos šauksmą arba, užuot prisiyrus prie jo čia pat stovinčiu laiveliu, mėtyti nuo kranto malkapagalius ir akmenis, kurie toli gražu jo nepasiekia, o jei ir pasiekia, tai pirmieji — malkpagaliai neįstengia išlaikyti jo nė valandėlei virš vandens, o antrieji — dar giliau gramadina jį į dugną.

Kas ta gyvoji dvasia, kuri yra kaip vienintelė, tikra ir paskutinė išsigelbėjimo lenta, be kurios visos kitos priemonės liks bejėgės ar bent neužtenkamos? Kaip ji kyla ir plėtojasi? Tai klausimai, į kuriuos reikia atsakyti didžiausiu aiškumu, norint, kad nebūtų daroma klaidingų žingsnių, kad tiesiausiu keliu būtų einama į tikslą ir kuo tobuliausiai atliekama savo pareiga Dievui, tėvynei ir žmonijai.

Negalime pritarti sausam filosofavimui, kuris religiją, tą gyvą gyvenimą, paverčia gryna proto spekuliacija, gyvąją dvasią — sausa, užmušančia raide. Atitraukta nuo gyvenimo ir suvesta vien į proto sritį religija, o su ja ir gyvoji dvasia, yra tas pat, kaip moderniosios technikos pagamintas ir išstatytas pasaulinėj parodoj žmogus robotas: jo širdis pulsuoja, plaučiai traukia orą, jis net kalba, juda, veikia, tik jis . . . negyvas. Bet, antra vertus, religija, gyvosios dvasios krikšionybė yra ne tik gyvenimas, bet ir tiesa, kaip kad pats Kristus: „Aš Kelias, Tiesa ir Gyvenimas" (Jo. 14, 6). Kaip tiesa, ji mus įpareigoja pažinti ją. Tik vienu ar kitu keliu pažinta, ji virsta gyvenimu. Nepažinimas ar paviršutinis pažinimas tiesos krikščionybėje, — tasai antras kraštutinumas, deja, taip būdingas mūsų laikams, — yra viena vyriausiųjų priežasčių ir kartu viena giliausiųjų šaknų šių dienų pasaulio blogybių. Juo didžia dalimi remiasi pigus sentimentalizmas bei daugybė kitokių „izmų" religijoj. Šita stoka tikro, gilaus pažinimo ir religinguosius užsidegėlius, pasišovusius siekti aukštybių, besivadovaujančius geriausia valia padaro keistuoliais, kojom žemės nesiekiančiais idealistais, nekartą karikatūromis ir iš anksto pasmerkia nepasisekimui. Štai kodėl laikome būtenybe kaip galima giliau įsiskverbti į gyvąją dvasią, kuo tiksliau išsiaiškinti, kas ji yra.

I. GYVOSIOS DVASIOS ESMĖ

1. ŠIS TAS IŠ NETOLIMOS PRAEITIES

Kaip pirmą gyvosios dvasios šauklį, savo dinamišku balsu laužantį lietuvių tautos pasyvumo instinktą ir reiškiantį religinį aktyvumą Juozas Ambrazevičius iškelia amžinos atminties ark. Jurgį Matulevičių, pacituodamas vieną iš charakteringiausių jo dienoraščio vietų: „1910. X. 25. Man rodosi, kad ne tiek gynimosi taktikos (reikia laikytis), kiek apėmimo, užkariavimo. Patys gyvai persiėmę Kristaus dvasia, turime rūpintis telkti ir organizuoti aplink save geros valios žmones; juos lavinti, rūpintis prie darbo (pritraukti), o paskui drauge su jais ir per juos viską dėl Kristaus apimti, viską prie Kristaus patraukti. Viešpatie Jėzau, uždek mūs širdis to uolumo ugnimi... Turime eiti narsiai ir drąsiai prie tikslo keliu, kurį Dievas mums rodo, ten, kur Dievo dvasia mus veda ir skatina eiti į jokias kliūtis neatsižvelgiant, nieko nenugąstaujant . . . Dvasios nei pančiais nieks nesugebės surakinti, nei kalėjime nebeužkals, nei ištrėmime nebesulaikys. Ji išsiverš iš visur, pro visur prasimuš. Uždek tik, Viešpatie, mūsų širdis Tavo meilės ugnimi. Duok tik mums Tavo šv. Dvasią, kad mes tikrai visko išsižadėję, tavo garbei ir tavo Bažnyčiai visiškai ir pilnai atsiduotume" (Lietuvių Rašytojai, 135—6 p.).

Tai lyg gyvosios dvasios deklaracija. Ji neišvydo dienos šviesos prieš Velionies mirtį (1927), bet visas šventos atminties Arkivyskupo gyvenimas, jo veikimas, jo kalbos, pamokslai, konferencijos buvo gyvas šios gyvosios dvasios skelbimas.

Neturime tikslo gilintis į tai, kas, kaip ir kiek prisidėjo prie gyvosios dvasios kurstymo ir ugdymo nepriklausomojo Lietuvos gyvenimo metu. Tačiau negalime praeiti nepaminėję — tai jau liečia tiesiog mūsų temą — antro žmogaus, didžiojo lietuvio, filosofo, Rytų ir Vakarų kultūrų sintetiko, sujungusio savyje mokslininką ir pilnutinį krikščionį ir išėjusio į lietuviškosios visuomenės viešumą su gyvosios dvasios sąjūdžio šūkiu. Tai prof. Stasys Šalkauskis. (Nė kiek netektų stebėtis, jeigu abu šie didieji mūsų tautos vyrai kada nors pasipuoštų altoriaus garbe). Gyvąja dvasia gyvenąs, jos įkvėptas iškėlęs daug sumanymų, kūręs planų, skelbęs vajų (tam davė progos ilgametės Vyriausiojo Ateitininkijos Vado pareigos) 1938 m. 2-jame „Tiesos Kelio" nr. rašo straipsnį „Gyvosios dvasios reikalu". Jo atgarsius vaizdžiai nusako šie kun. A. Smailiaus (ar tik nebus juo kun. prof. St. Yla, vienas iš aktyviausių gyvosios dvasios sąjūdyje, varęs ypač gilią vagą priaugančiose kunigijos kartose, daug rašęs apie gyvąją parapiją) žodžiai rašyti po keletos mėnesių: „Didysis mūsų filosofas ir tautos auklėtojas prof. St. Šalkauskis, kuris pats yra persiėmęs gyvąja dvasia iki pat gyvo kaulo, tos gyvosios dvasios žiežirbų per spaudą bei savo asmenybės pasireiškimų taurumą paleido ir į kitų idealistų sielas. Ne vienas tuo klausimu rašė „Tiesos Kelio" puslapiuose ir kalbėjo savųjų tarpe įvairiomis progomis. Reikia pasidžiaugti, kad toji gražioji mintis randa vis didesnio ir gilesnio atgarsio ne tik idealistų kunigų, bet ir inteligentų bei sąmoningesnių kaimiečių katalikų tarpe. Didžios idėjos nemiršta. Nors pamažu, bet giliai ir plačiai leidžia šaknis." („Tiesos Kelias", 1938, 6. 487 p., Gyvosios dvasios liepsnos). Pradžia graži. Kiekviename „Tiesos Kelio", o taip pat ne viename ir „Židinio" nr. pasisakoma vis naujų žmonių gyvosios dvasios reikalu. Pats prof. Šalkauskis atsiliepia, patiekdamas čia tikslų gyvosios dvasios aptarimą, čia gyvosios dvasios pradžiaraštį, džiaugdamasis kiekviena iškelta nauja mintimi ir duoda dar du išsamius straipsnius tų pačių metų „Židinyje": „Jaunuomenė ir gyvoji dvasia". (nr. 11, 503 p. — išplėstas pranešimas, darytas 1938. X. 22 Liet. Kat. Stud. Ateitininkų S-gos konferencijoje) ir „Asmens tobulinimasis kaipo kiekvienos pažangos pradžia" (nr. 11, 657 p. — referatas K. V. C. Studijų Dienose Kaune 1938 XII. 13). 1940 m. įvykiai ir vėliau prof. Šalkauskio mirtis (1941) nutraukė gyvosios dvasios kaip sąjūdžio klausimo svarstymą viešumoje. Bet mesta kibirkštis neužgeso. Ne vienoje širdyje ji liko gyva.

2. GYVOSIOS DVASIOS APTARTIS

Kas tat yra gyvoji dvasia? A. Maceina vadina ją „krikščioniškuoju entuziazmu" („Tiesos Kelias", 1938, 7—8, 528 p., Ut accendatur). V. Taškūnas siūlo vadinti „krikščionišku šventojo entuziazmu" („Tiesos Kelias", 1938, 9, 625 p., Belaukiant šventųjų). Kun. A. Šteponavičius iš kitų pasisakymų daro išvadą, „kad tai yra jau turimų dvasios galių išjudinimas tikybos pažinimo, pamylėjimo, vykdymo, platinimo (akcijos) ir kūrybingumo linkme" (Tiesos Kelias, 1938, 6, 422 p., Gyvosios dvasios bejieškant). Kun. L. Tulaba nusako ją kaip Dievo malonių kurstomąją ugnį, „kuri 1. apšviečia mūsų protus, nurodo kelią prie idealo, kuriuo yra aukščiausia Tiesa, 2. uždega mūsų širdis, kad pamiltume ir panorėtume to idealo, kuris yra tikriausias Grožis, 3. įkaitina mūsų valią, kad ištesėtume kelionės sunkumuose kelyje prie idealo, kuris yra Gėris (Tiesos Kelias, 1939, 7—8, 531—2 p., Girtavimas, gyvosios dvasios stabdis). Pagal St. Ylą „Gyvosios dvasios esminis bruožas... yra gyvas krikščionybės bei katalikybės esmės suvokimas ir jąja persunkimas viso realaus gyvenimo tiek asmeninio, tiek ir visuomeninio" (Tiesos Kelias, 1938, 12, 806, Gyvoji dvasia per gyvąją — idealiąją parapiją). Pats prof. Šalkauskis ją aptaria šitaip: „Gyvoji dvasia yra pastovi dvasinė vidaus įtampa, nukreipta į idealo siekimą. Tai yra tasai vidaus degimas, — aiškina jis toliau, — kurs tarsi evangeliškas žibintas nušviečia pastovia šviesa vidaus gyvenimą. Tai altoriaus žiburėlis, kuris niekados nenustoja tyliai liepsnojęs. Kaipo dorinė vidaus įtampa, gyvoji dvasia yra apčiuopiamai nepatiriama tiesioginiu būdu, bet ji pastebimai reiškiasi per žmogaus veiksmus ir poelgius visose gyvenimo srityse" (Tiesos Kelias, 1938, 6, 420 p., Gyvosios dvasios bejieškant). „Sielos degimas idealo akivaizdoje — jaunatvės dvasia, ne kas kita yra ir gyvoji dvasia"— sako profesorius kitoj vietoj (Židinys, 1938, 11, 500 p., Jaunuomenė ir gyvoji dvasia). Tai plačiausias gyvosios dvasios aptarimas.

Taip suprasta gyvoji dvasia apima pastovų, ryžtingą bet kokio, ne būtinai aukščiausio idealo siekimą, kuriuo gali būti ne tik religinis idealas, bet ir mokslo, meno ar kuris kitas, kurio gali būti siekiama tik žmogiškomis ar kartu ir dieviškomis priemonėmis. Gyvoji dvasia, apie kurią mes kalbame, yra religijos ir tai krikščioniškos katalikiškos religijos srities, tai Kristaus skelbtoji, atneštoji žemėn ir įžiebtoji žmonių širdyse dvasia. Tai ugnis, kurios Jis atėjo siųsti į žemę ir kuri yra daugiau negu natūralaus žmogaus įgimtų galių suliepsnojimas kad ir aukščiausio idealo meile: ta ugnis patį Dievą perkelia į žmogaus širdį ir sukuria joje dieviškąjį gyvenimą, pamažu visiškai apvaldantį žmogiškąjį. Ją tat norėtume taip aptarti: gaivalingai, pastoviai žmogaus ir Dievo valių sąveika besiplėtojąs dieviškasis gyvenimas sieloje, siekiąs to gyvenimo klestėjimo ir kituose.

Tai visų pirma gyvenimas. Būti — kiekvienos būtybės šauksmas, gyventi — sąmoningas ar nesąmoningas kiekvienos gyvos būtybės šauksmas, gyventi pilnu, nesibaigiančiu gyvenimu — kiekvienos

Aleksandras Marčiulionis

Judesys (keramika)

protingos būtybės šauksmas. Mirtis yra gyvenimo priešingybė. Kur yra irimas, gedimas — tie sunykimo pradai, ten nėra tikro gyvenimo. Mūsiškai suprasta gyvoji dvasia yra vienintelis gyvenimas, kuri tikra prasme galima vadinti gyvenimu. Savo prigimtimi jis nepažįsta mirties. Jis težino tik kilimą, augimą, tai

Dieviškas gyvenimas, šį žodį „dieviškas" ypatingai pabrėžiame. Nuo jo esminiai priklauso gyvosios dvasios supratimas ir kelio į gyvąją dvasią suradimas. Jį reikia imti taip, kaip skamba, tiesiogine, neperkelta prasme. Sąmoningai vartojame žodį „dieviškas", ne „antgamtinis" arba „malonės" gyvenimas, kaip paprastai mokslinėj teologijos terminologijoj, katekizme, pamoksluose bei populiarioj kasdieninėj kalboj sakoma. Nes „antgamtinis" nebūtinai dar reiškia dievišką o „malonės gyvenimas" be platesnio paaiškinimo taip pat dar nieko aiškaus nepasako. Operavimas tik tokiais terminais, kaip „antgamtinis, malonės gyvenimas", vengiant tiesiog sakyti „dieviškas", mums atrodo, slepia savyje pavojų pamažu sudaryti klaidingas sąvokas ir nejučiomis iškreipti pačią krikščionybės esmę.

Vadinti šį gyvenimą dievišku, atrodo, turime ne tik teisės, bet ir pareigos, remdamiesi Šv. Raštu, Bažnyčios mokymu. Kai šv. Petras rašė tikintiesiems, kaip „Jėzaus Kristaus tarnas ir apaštalas", apie dievišką Jo galybę, pašaukusią ir atpirkimu įgalinusią juos tapti „dieviškos prigimties dalininkais" (2 Petr. 1, 4), jis kalbėjo apie gamtinio mūsų gyvenimo, natūralios mūsų prigimties pakėlimą į dievišką gyvenimą, iki dalyvavimo dieviškoje prigimtyje. Kai šv. Povilas rašė Galatiečiams: „Esu gyvas, tačiau jau nebe aš, bet yra gyvas manyje Kristus" (2,20), taip pat ne poetišką figūrą vartojo, o kalbėjo apie tikrą Kristaus gyvenimą, taigi dievišką gyvenimą žmoguje. Kai Kristus save vadino vynmedžiu, o savo mokinius to vynmedžio šakelėmis, Jis kalbėjo prilyginimu, bet kai pakartotinai aiškino apie būtiną reikalą gimti iš naujo (Jo. 3, 3), gimti iš vandens ir šventosios Dvasios ir sakė, kad „kas gimė iš Dvasios, yra dvasia" (Jo. 3,6), kalbėjo be prilyginimų. Perdaug aiškiai šį žmogaus įjungimą į dievišką Švč. Trejybės gyvenimą skelbia Jo, kaip Vyriausiojo Kunigo, malda į Tėvą: „Ateina valanda, kada jau nebe prilyginimais jums kalbėsiu... Tėve, valanda atėjo... Tu davei juos man... Aš už juos meldžiu... Išlaikyk, kad jie būtų viena, kaip ir mes... Kad visi būtų viena, kaip tu, Tėve, esi manyje ir aš tavyje, kad ir jie būtų mumyse viena... kad jie būtų viena kaip ir mes esame viena... Aš juose ir tu manyje, kad jie būtų tobuloje vienybėje..." (Jo. 16,25; 17,1 sek.). Ar tai ne tiksliausias, koks tik gali būti, pašaukimo gyventi dievišku gyvenymu nusakymas? Juk Tėvą ir Sūnų jungia viena dieviškoji prigimtis ir tas vienumas, kuris yra tarp Jų, kurio Kristus maldauja ir mums ne tik tarpusavyje, bet ir su Juo bei Tėvu, yra dieviškosios prigimties vienumas.

Šis dieviškumas, tai dogmatinis gyvosios dvasios pagrindas. Nors jis tvirtas mūsų tikėjime kaip dogma, deja,

dažnai labai silpnas tikinčiųjų protuose ir širdyse. Patys taip mokęsi vaikais būdami, ir kitus mokome katechizuodami pradžios mokykloje ar net ir gimnazijoje: „Malonė yra tai Dievo pagalba sielai išganyti... Pašvenčiamoji malonė apvalo mus nuo nuodėmių, pašvenčia, padaro Viešpaties vaikais ir duoda teisės įeiti į dangų". Pagalba... padaranti gerais žmonėmis... lyg nieko daugiau. Ir taip net mes patys nejučiomis malonę, krikščionybę ir patį Dievą padarome žemesniais už žmogų, gryna priemone žmogui pasiekti savo žmogiškos didybės, lyg ne Dievas, dieviškasis gyvenimas būtų aukščiausias tikslas, kuriam turėtų būti palenktas ir kuriuo turėtų gyventi žmogus, bet žmogus, natūralaus žmogaus idealas, kažkoks lyg Nietsche's viršžmogis būtų visų siekimų viršūnė ir jam, tam natūralaus žmogaus idealui pasiekti, turėtų tarnauti ne tik malonė, bet ir Kristus su savo krikščionybe. Arba — arba! Arba žmogus ir žemėje jau gyvena dievišką gyvenimą ir Dievas jau ir žemiškajame krikščionies gyvenime yra ne tik siekiamasis tikslas, bet ir pirminis veikėjas, ir tada žmogaus akys, širdis ir rankos — protas, valia ir visos galios nukrypę į Jį, iš Jo laukia visko, Jam visa patikti, su Juo ir jame veikia ir Jam pirmoj eilėj priskiria visus laimėjimus, arba žmogus gyvena tik žmogišką gyvenimą, o Dievas t i k š a l i a ž m o g a u s egzistuojąs tikslas ir tik iš šalies padedąs žmogui Jį pasiekti, daugiausia kaip antrinis veikėjas, ir tada žmogaus pastangos, jo veikimas iškyla pirmon vieton ir pirmiausia pasitikima s a v o protu, s a v o valios jėga, s a v o darbu, s a v o žmogiškomis pastangomis. Čia tat šiame, jei ne teoretiniame, tai dažniausiai praktiniame dieviškumo pastatyme antron vieton, krikščionybės degradavime iki sausos priemonės ir nieko daugiau, šitoje ne formalioje, bet gyvenimiškoje moderniojo racionalizmo bei akcijos amžiaus herezijoje glūdi giliausioji krikščionybės statiškumo, dinamizmo bei gyvosios dvasios stokos, daugelio tikinčiųjų krikščionybės nepajėgumo, taip dažno veikimo, vadinamo ir turinčio išvaizdą katalikiško, bet nenešančio jokių ar labai maža tenešančio vaisių priežastis. „Filosofai, istorikai, minties ir gyvenimo formuotojai visuomet iškreipia krikščionybę, patiekdami ją grynai tik kaip paprastą priemonę, duotą žmogui pasiekti savai žmogiškai didybei", — rašo anksčiau cituotasis Julius Bevilacqua. — „Krikščionybė yra esminis žmogaus įpareigojimas iškilti virš savęs, išeiti iš savęs, įeiti į dievišką pasaulį, nenorint patekti į žeminančią žmogų instinkto sferą ir gyvuliškumą. Paneigus šį pagrindinį reikalavimą, nuėjo niekais tiek daug brangių ir didžių formuojančiųjų religinį gyvenimą sluogsnių pastangų, dėl kurių kaltės buvo susmulkintas religinis gyvenimas, privedant jį prie menkos vidutiniškumo moralės mokyklos, prie tuščio ir fariziejiško liturgizmo praktikavimo, prie kraštutinio apgaulingo komforto, garantuojančio ramų gyvenimą niekam tikusiems gyvenimo paliegėliams". (Humanitas, 1946, 1, 6p., Religions statica e religione dinamica).

Štai kodėl dieviškumą mes taip stipriai užakcentuojame, iškeldami jį kaip esmingiausią gyvosios dvasios žymę, iš kurios turi plaukti ir prie kurios turi derintis visa kita. Šitai turi turėti lemiamos reikšmės, ieškant kelių į gyvąją dvasią.

Dievas yra Actus Purus. Dieviškasis gyvenimas Dievuje, Švč. Trejybėje yra tobuloje veiksmo pilnybėje. Žmoguje dieviškasis gyvenimas reiškiasi tiek, kiek įgalina Dievo duotoji malonė, kiek leidžia jo, žmogaus prigimtis ir kiek netrukdo jis pats savo laisva valia. Yra tikra, kad Dievas nori išskleisti savo gyvenimą žmoguje tiek, kiek tik jo priimlumas, kuris visada yra daugiau ar mažiau ribotas, leidžia. Bet šitas Dievo valios noras realizuojasi tik sutikęs žmogaus valios pritarimą. Žmogaus valia yra tarsi durys, pro kurias įeina sielon Dievas. Kuo plačiau jos atsiveria, tuo pilniau įsilieja į sielą Dievas. Tik per šių dviejų — D i e v o i r ž m o g a u s v a l i ų s ą v e i k ą įvyksta atėjusio per malonę dieviškojo gyvenimo plėtojimasis sieloje. Iš čia aišku, kad negali būti kalbos apie gyvąją dvasią neatėjusiuose į protą vaikuose; pas juos dar nesireiškia protinga valia, nors gauta per krikštą dieviškoji gyvybė juose yra tikrai ir realiai, kaip kad grūde yra natūrali gyvybė, tik laukia reikiamų sąlygų atsiskleisti.

Gyvoji dvasia yra ne bet kaip, bet g a i v a l i n g a i besiplėtojąs dieviškasis gyvenimas. Tokia jau yra gyvybės prigimtis, kad ji joje pačioje glūdinčia vidaus galia veržte veržiasi į atsiskleidimą. „Dvasios nei pančiais nieks nesugebės surakinti, nei kalėjime neužkals, nei ištrėmime nebesulaikys. Ji išsiverš iš visur, pro visur prasimuš..." Reikia tik bent minimum sąlygų: saulės spindulių, maisto, drėgmės. Šias sąlygas gyvajai dvasiai sudaro žmogaus valia. Kada ji visiškai visą palinksta dieviškajai ir atsiveria dieviškam veikimui, kada iš žmogaus pusės yra ta Šalkauskio sakytoji vidaus įtampa, nukreipta į idealo, šiuo atveju aukščiausiojo — Dievo, siekimą, tada dieviškoj gyvybė skleidžiasi sieloje lyg, Kristaus palyginimu tariant, nesulaikomai augąs į didelį medį mažytis garstyčių grūdas ar bematant kiaurai persunkiąs visą trijų saikelių miltų įmaišymą raugas. Apskritai, šis gaivalingumas pasireiškia pagal žmogaus valios sutapimo su dieviškąja laipsnį. Tai išryškina didžią žmogaus pastangų svarbą gyvojoje dvasioje.

Dieviškojo gyvenimo plėtojimasis sieloje vyksta p a s t o v i a i, jis nė momentui negali sustoti. Jis gali tik arba visai išnykti iš sielos kartu su dieviškojo gyvenimo žuvimu, arba nuolat augti, nes žmogaus valia arba visiškai esminiai, radikalini atsistoja prieš dieviškąją ir tada dieviškasis gyvenimas joje žūsta; įvyksta mirtinoji nuodėmė — dieviškojo gyvenimo mirtis, arba didesniame ar mažesniame laipsnyje su ja sutampa ir tada dieviškasis gyvenimas plėtojasi sparčiau ar lėčiau pagal šį sutapimo laipsnį (čia neturime mintyje nepaprastų malonių, mistinių sielų). Čia šiame taip įvairiame žmogaus valios santykyje su dieviškąja ir atsiveria galimumas dieviškam gyvenimui sieloje reikštis pamažu, vos pastebimai, mažiau ar daugiau intensyviai, ar lyg vulkanui prasiveržti visa savo dieviška jėga, suspindėti visu savo grožiu. Gyvojoje dvasioje dieviško gyvenimo plėtojimasis vyksta vis didesniu ir didesniu intensyvumu. Nėra negalimas joje kartkartėmis ir visiškas dieviškojo gyvenimo žuvimas (mirtinoji nuodėmė), bet, jeigu tai ir pasitaiko, tai tik trumpam momentui; tuojau pat vėl pakylama į buvusią būseną ir nauju užsidegimu kopiama aukštyn.

Labai gražią paralelę praveda prof. Šalkauskis tarp g y v o s i o s d v a s i o s i r j a u n a t v ė s d v a s i o s. Jose jis randa labai daug bendra. Ir vieną ir antrą jis laiko sielos degimu idealo akivaizdoje. Jis išskaičiuoja eilę bendrų gyvosios ir jaunatvės dvasios savumų: idealo meilė, dorinis jautrumas, protinis gyvumas, pasiryžimas nuolatai tobulintis, optimizmas (Žiūr. Židinys, 1938, 11, 500 p.: Jaunuomenė ir gyvoji dvasia). Bet kartu labai vaizdžiai nurodo vieną pagrindinį skirtumą. Žmogaus gyvenimą jis palygina lipimui nupjautu kūgiu. Jaunystėje jis kopia vienu šonu aukštyn, subrendusio amžių žymi ėjimas viršutine horizontale nuplauto kūgio plokštuma, o senatvė — riedėjimas antra beveik statmena plokštuma ž e m y n. Čia slepiasi natūralaus žmogiškojo gyvenimo ir kartu jaunatvės dvasios tragizmas. Kitaip yra su gyvąja dvasia. Šis tragizmas jai nepažįstamas. Ji žino tik nuolatinį kopimą aukštyn į pačią nenupjauto kūgio viršūnę. Jos kilimas yra pastovus, progresuojąs. Kaip akmuo juo didesniu greitumu lekia, juo arčiau žemės, arčiau jos centro, taip siela juo didesne dvasios jėga kyla ir veržiasi į savo centrą Dievą, juo labiau priartėja prie Jo.

Gyvoji dvasia yra amžinai jauna. Tai tikras amžinosios jaunystės svajonių realizavimasis. Tai pakilimas virš žemiškojo žmogaus gyvenimo, kasdieniu nykimu neišvengiamai artėjančio į mirtį, tragizmo. Tai amžinas pavasaris, tai nesibaigianti diena, kur saulė nuolat kyla ir niekuomet nesileidžia ir, kildama aukštyn, vis daugiau šviesos spindulių beria, vis daugiau šilumos skleidžia. Gyvoji dvasia yra tai, kas jau žemėje pagauna sielą nežemišku žavesiu ir paskandina ją viršijančiame visokį natūralų supratimą džiaugame, nes tai yra pradžia ir atspindys amžinosios begalinės Tiesos, begalinio Gėrio, begalinio Grožio vizijos danguje, nes tai yra kad ir iš tolo, bet realus nujautimas tos laimės, kurioje skęsta trys švč. Trejybės asmens vienoje dieviškoje prigimtyje, kuri yra ir mūsų amžinoji dalis. Gyvoji dvasia tai realybe virtusi aukščiausioji sielos poezija, tai siela, virtusi poete. Nenuostabu, kad veik visi mistikai, tie didieji gyvosios dvasios žibintai, kuriems buvo leista žemėje paragauti tikrojo džiaugsmo, yra buvę poetai ir kūrę gražiausią dievišką poeziją. Gyvoji dvasia išbraukia iš gyvenančiojo žodyno žodžius: atsibodimas, pavargimas, pailsimas, nusilpimas, nykimas, senatvė.. Ji žino tik kilimą, augimą, pražydimą, džiaugsmą, jaunystę, vis plačiau atsiskleidžiantį ir vis pilnesnį dieviškos jėgos gyvenimo pavasarį. Ar nėra gyvi šios tiesos liudininkai šventieji, kurių nevienas, sulaukęs vėlyvo amžiaus „exultavit ut gigas ad currendem viam eius" (Ps. 18, 6). Tokia šventoji Teresė (Motina) tada, kai iš natūraliosios jaunystės jau buvo likęs tik prisiminimas, stojusi į penktą dešimtį savo gyvenimo metų, liepsnodama šia gyvosios dvasios ugnimi, išsiliejo tokiu veiklumu, prieš kurį nublanksta bet koks natūralios jaunatvės entuziazmas.

Amžinai gyvosios dvasios jaunystei nepastoja kelio nė kančia, tas žiaurusis budelis, guldąs į karstą natūraliąją jaunatvę ir galutinai visą žemiškąjį gyvenimą. Tik biologiniu, kad ir protingojo gyvenimu gyvenančiam kiekvienas kentėjimas yra jo dalelytės žuvimas ir per tai neišvengiamas žengimas į mirtį, o gyvosios dvasios žmogui yra tai silpnėjimas ryšio, kuris jungia jį su žeme, tai trumpiausias kelias į vis pilnesnį jo valios atsipalaidavimą nuo kūrinių ir vis tobulesnį jos atsivėrimą Dievui, kurio veikimu atnaujinama lyg erelio mūsų jaunystė (Ps. 102, 5).

Šitas gaivalingas, pastovus, nuolat intensyvėjąs dieviškojo gyvenimo plėtojimasis vyksta sieloje. Bet ja jis nesiriboja. „Dievas yra meilė" (1 Jon. 4, 16). Meilė kuri nori uždegti visas širdis. Dėl to ir žmogaus siela, kurioje ima liepsnoti nusileidusi iš dangaus Meilės Dvasios ugnis, užsidega karšta meile kitų ir siekia pasidalinti su jais, įlieti į juos dieviškąjį gyvenimą. Gyvoji dvasia reiškia kartu ir apaštalo dvasią. Apaštališkumas — viena iš esminių gyvosios dvasios žymių. Dėl to aptartyje ir sakėme, kad gyvoji dvasia yra dieviškasis gyvenimas . . . „siekiąs to gyvenimo klestėjimo ir kituose". Taigi, jeigu kurioje sieloje jo dar nėra, kad atsirastų, o jeigu jau yra, kad išsilaikytų ir vis sparčiau augtų.

„Gyvoji dvasia gali įvairiai reikštis pagal žmogaus fizines, psichines ir dvasines ypatybes, nors ir turi bendrų visiems reiškėjams savybių" — rašė prof. Šalkauskis. — „Gyvoji dvasia nesuderinama su indiferentizmu, nors nebūtina domėtis visu kuo; — su pasyvumu, nors nėra reikalo reikštis gaivalinga išviršine veikla; — su nepastovumu, nors būtų klaidinga atsisakyti nuo nuolatinės pažangos." (Tiesos Kelias, 1938, 6, 420 p., Gyvosios dvasiosbejieškant). Nevienoks gyvosios dvasios pasireiškimas liečia ir apaštališkąjį jos pobūdį. Vienas dėl savo įgimtų savumų gali būti linkęs daugiau į išviršinę veiklą, kitas į kentėjimo, dar kitas į maldos apaštalavimą ir tt. Šiuos įvairius būdus galima suvesti į žodžio (sakyto ir rašyto), darbo, kančios ir maldos apaštalavimą, pagal tai, kuris iš jų dominuoja ar kartais veik išimtinai tesireiškia. Suprantama, negali būti kalbos apie žodžio, darbo ar kančios apaštalavimą, jeigu tai nieku nesijungia su malda, ir taip pat sunkiai įsivaizduojamas maldos apaštalavimas, kur niekad nebūtų progos veikti ir žodžiu bei darbu siauresnėj ar platesnėj aplinkoj, kuris nebūtų kartu sujungtas su auka.

Mažiausią svorį gyvojoj dvasioj turi žodis, didesnį — darbas, dar didesnį — kentėjimas, nes kančia pareikalauja iš žmogaus didžiausio vidinio aktyvumo. Kaip Kristaus Evangelijos skelbimas ir veikla buvo vainikuoti kryžiumi ir kančia galutinai buvo įvykdytas sielų išgelbėjimas, taip ir gyvojoje dvasioje sielų gelbėjimo troškimas randa tobuliausią išraišką su atsidavimu Dievui aukojamoje kančioje. Vienokiomis ar kitokiomis aukomis sėkmingiausiai kurstoma gyvosios dvasios ugnis sieloje ir įžiebiama bei palaikoma kituose. „Reikia pažinti gilią kentėjimo prasmę — sako prof. Šalkauskis. — Juk tas, kas šitos dorinės prasmės neįstengia suvokti ir prisiimti kentėjimą su intencija kyloti drauge su Kristumi išganomąjį kryžių, tas niekados negalės išlaikyti optimistinės dvasinės rimties žiaurioj gyvenimo kovoj. Tuo tarpu praradus šitoje kovoje dorinį optimizmą, pralaimima ir pati kova" (Židinys, 1938, 11 507 p., Jaunuomenė ir gyvoji dvasia.)

Virš žodžio, darbo ir kentėjimo iškyla malda. Joje susitinka žmogus su Dievu. Tai kartu ir žmogiškas ir dieviškas aktas. Per ją įgauna dieviškumo žmogiški veiksmai. Ja sudievinama tai, kas žmogiška: žodis, darbas ir kančia. Tai „viena", kurio reikia, tai „geriausioji dalis", už kurios pasirinkimą Kristus giria Mariją besisielojančios ir susirūpinusios daugeliu kitų dalykų ir skiriančios jiems pirmesnę vietą, sesers Mortos akyse. Aukščiausio sušvitimo malda pasiekia kančioje.

Šią žodžio, darbo, kentėjimo ir maldos gradaciją gyvojoje dvasioje norime taip pat užakcentuoti, nes iš to turės plaukti svarbios išvados praktiniam veikimui.

Taip tat gyvoji dvasia yra dieviškas gyvenimas, kuris gaivalingai, pastoviai ir vis intensyviau plėtojasi mumyse pagal mūsų valios sutapimo laipsnį su Dievo valia ir žodžiu, darbu, kančia bei malda siekia įsilieti ir į kitų sielas. Savo esme tai yra Dievo, randančio žmogaus valios pritarimą, veikimas sieloje bei to veikimo rezultatas. Tai nuolatinė žmogaus valios įtampa paklusti dieviškai valiai ir visomis išgalėmis įsijungti į jos veikimą. Nesant šios įtampos — atšalimo būsenoje nuolat gresia dieviškojo gyvenimo sieloje žuvimas, su kuriuo ateina mirtis ir dar daugiau negu mirtis — amžina kančia, kurioje mirties šaukiamasi kaip išsigelbėjimo.

Prieš savo mirtį žadėtosios Žemės artumoje Moabe Mozė sušaukė visus izraelitus ir kalbėjo jiems apie Dievo geradarybes, įsakymus, pažadus. „Apsvarstyk, — baigė jis iškilmingai, — šiandien mano pastatytą tau prieš akis gyvenimą ir gėrį ir kaip prieštarą mirtį ir blogį, kad mylėtumei Viešpatį savo Dievą ... ir gyventumei ... žemėje, į kurią įeisi ... Jeigu gi nusigręžtų tavo širdis ir nenorėtumei klausyti ... skelbiu, kad žūsi ir netrukus mirsi ... Šaukiuosi liudininkais dangų ir žemę, kad pasiūliau jums gyvenimą ir mirtį, palaiminimą ir prakeikimą. Išsirink gyvenimą, kad gyventum ..." (Atk. 30, 15 ir sek.).

Šitaip čia iškilmingai per Bažnyčią, čia paprastai Evangelijose, čia tyliai mūsų širdyse nuolat kalba į mus Kristus, miręs ant kryžiaus, kad mes gyventume, atsiuntęs Šventąją Dvasią, kad mumyse sukurtų gyvąją dvasią, kad mes nemirtume, o gyventume. Ir laukia, ką mes pasirinksime. (Bus daugiau)

STASYS YLA

MALDOS

Paženklinta pradžia Tavim, o Varde mūsų Viešpaties! Ir pabaiga laikų atliepia į Tave — vienintėlį, didžiausią, nemirtingą.

Sujungi Tu vienam varde ir laiką ir beribę amžinybę. Dangus neliauja Jį kartot ir žemei Jis gražiausias iš visų vardų.

Nusvyra galvos prieš Tave, lyg muzikos garsams nuskambus. Sulinksta keliai prieš Tave, tarsi prieš šviesą, iš tamsos sušvitusią.

Lyg žygin toliman mes leidžiamės, paženklinę save Tavim, o Varde palaimos! Karionėse mum skydas pergalės esi, žaizdose — balzamas, mirty — viltis dangaus.

O šventas Žodi, — šventas, šventas, kuris ateini vardą puolusio žmogaus pašvęst!

Nesišaukė dar nieks šituo vardu, o Motin Tremtinių, nes nieks lig šiol tiek ašarų neliejo griuvėsiuos savų namų, dar nieks tiek neverkė dėl atskirties nuo savo artimų ir nieks tiek nevirpėjo dėl grėsmės, kuri sekioja kaip šešėlis mus visur.

O Motin, argi mes neturim kelti rankų į Tave, kuri nešioji mus savoj širdy, kuri visad keliauji su žmonių vargu, kuri pati savoje žemėj nebuvai saugi!

Neprašom trumpinti kančias, tik ištvermės tepristinga mūs širdims! Neverkiam dėl savų vargų, tik meldžiam — saugoki vaikus, kurie dar nekalti. Tu būk su jais ir glausk kaip savo Kūdikį kelionėse ir tyruose, pavojuose ir vienumoj, jei mūsų jiems pristigs.

O Motin, tu ranka sava paženklink židinį šeimos, kurį sukūrėm griuvėsiuos ar pernešėm su virpančia širdim svetur!

Neleisk parpulti niekam svetimos širdies vilionėse ir niekam nerimą gesinti nuodų svaiguly ir niekam savo skurdą sąžinės purvu dangstyti.

Valyki mūs širdžių rūdis šitoj dalioj! Sutvirtink mūs žingsnius naujam kely, kurio mes dar nežinom! Suglaudink mūs eiles bendroj visų kovoj už savo Dievą ir už savo žemę.

O Motin Tremtinių, mes Tavo vardą norime iškelt ligi dangaus ir Tavo garbę geidžiam parsinešt ligi pačių savų namų! O, melski už mumis!

Užtarki mus ir neapleiski mūsų!

O Nekalčiausioji! ramybės ir tylos žvilgsniu, skaidrumo ir šviesos žaismu Tu ateini į mus iš kaži kur. Vos pakeliam aukštyn akis — Tu ten kalbi raminančiom spalvom. Vos suneriam rankas savoje vienumoj — Tu čia žvelgi į mus tyliu žvilgsniu. O kartais vieno Tavo vardo mum gana pakilt iš savo negalės.

Aš nežinau, ar angelas surinkt galėtų tas jūras gėlių, kurias slapčiausiame širdies lauke mes išauginam Tau! Kai nėr gėlių, mum rodos nėr Tavęs čia su mumis. Sniegulės tik, kurios pabyra iš dangaus, mums atneša vėl tyrą Tavo džiaugsmą. Ir švitinčių žvaigždžių naktis vėl mena mum kelionę Tavo į mumis ir mūsų į Tave.

Sakyk, kodėl mes išsvajojom Tavyje savos vaikystės veidą ir akis? Kodėl per žemės mylimų žmonių rankas mes jieškom į Tave takų?

Sukūrėme tiek grožio spindulių apsupt Tave, o vis dar jieškome gražesnių, lyg jausdami, kad niekad neatspėsim pilno Tavo žavesio!

Upeliai, krisdami skardžiu žemyn per amžius nepaliaus kalbėt baltų kalnų kalba: Taip mes per amžius jieškosim Tavęs visur ir garbinsim Tave visad!

O amžinasis DIEVE! per begalinius amžius tverianti savyje IŠMINTIE ir gimdanti praamžinąjį ŽODĮ ir UGNIMI šventa vis deganti! Tavyje tiek nežinomų man paslapčių, kurias praskleist, norėdams, negaliu. Tavyje tiek tvermės, kad man svaigu galvot savam trapiam lukšte. Tavyje tiek šviesos, jog žvelgt baugu, kad neapakčiau ir neįpulčiau naktin.

Žinau tik viena — Tu esi tenai, kur aš nesu. Ir Tu esi čionai, kur aš verkiu. Tu mano dvasios gilumoj kalbi lyg prošvaistės ženklais, ir išgąsčiu numaudžia nerami širdis. Juk aš tiek kartų išpažinęs Tavo begalybę, esu ištaręs žodį piktą tavo ŽODŽIUI, ir Tavo DVASIAI nesulenkęs kelių savo dvasioj, ir Tavo IŠMINTĮ savom mintim apraizgęs.

Kodėl tačiau plakuosi į Tave, tarsi plaštakė vakarais į uždarą šviesų verandą? Kodėl tas ilgesys ramybės ir tylos, kurios čia nerandu, vis veda kažinkur gilyn, kur Tu! Nerandu žodžių Tau supint maldos, kuri išreikštų tai, ka nūn jaučiu. Myliu Tave, bijau prarast, jaučiu, kaip nerimas išauga be Tavęs! Klausau, ką kalba tie, kurie sutirpo Tavyje, palikdami atodūsius svaigios širdies. Aš tik lašas rytmečio rasos, krintąs į begalinio pločio Tavo vandenyną... Amen.

GAMTOS PRARADIMAS

JUOZAS GIRNIUS

1.

Mūsų santykis su gamta yra dvejopas. Viena prasme gamta mums yra visiškai svetima. Mes esame visiškai kita, negu gamta. Panašiai gamta yra ir be mūsų — nieko mes jai nereiškiame. Mes esame dvasinio prado asmenybės. Gamta tėra medžiagos viešpatija. Todėl visada žmogus savo buvimą žemėje pergyvena lyg savotišką tremtį. Aštriausiai šį pergyvenimą išreiškė Platonas, sakydamas, kad sielai kūnas tėra kalėjimas. Tačiau, antra vertus, ir mes patys priklausome gamtai. Nors ir nesame tik gamta, bet nesame ir grynosios dvasios. Dėl to mūsų santykis su gamta ir yra daug intymesnis, negu tik kalinio santykis su kalėjimo cele. Nėra gamtinė tikrovė mums tik kalėjimas, nes ji drauge yra ir mūsų tėvynė. Negalime niekur kitur išskleisti savo asmenybę, kovodami žmogiškojo pašaukmo dramą, kaip čia — žemėje. Gyvendami ir veikdami gamtoje, mes nuveikiame jos pirminį mums svetimumą ir paverčiame ją savu žmogišku pasauliu.

Pirmąja prasme gamta iškyla žmogui p r i e š u, su kuriuo tenka vesti nuolatinę kovą. Betarpiškai gyvenimo sąlygų žmogui gamta nedavė. A. Gehleno žodžiu tariant, visi gamtos vaisiai žmogui yra tarsi užnuodyti. Norėdamas gamtos teikiamais vaisiais pasinaudoti, žmogus pirma privalo juos atnuodyti. Dar daugiau: ne tik gamta nelaidavo žmogui betarpiškai gyvenimo sąlygų, bet dargi ji graso žmogui visą laiką savo katastrofiniu išsiveržimu. Tai, kas buvo laimėta ilgametėmis sunkaus darbo pastangomis, per akimirką paleidžiama vėjais ar dūmais. Šita prasme gamta atrodo žmogui visiškai abejinga, nesirūpinanti juo ir nepaisanti jo pastangų. Bet, antra vertus, vis dėlto gamta visą laiką lieka žmogui ir ž e m ė - m a i t i n t o j a. Nuilsusį žmogui nuo darbo, gamta teikia jam poilsio, apgaubdama jį savo gilia ramybe. Rūpesčių prislėgtą žmogų gamta guodžia savo vaikų giedriu nerūpestingumu. Žmogui bemaištaujant ir nerandant savo būties prasmės, gamta nukreipia jo žvilgį į dangaus žvaigždynus, savo harmonija liudijančius, kad visa valdo viena Prasmingoji Ranka.

Pagal tai yra dvejopas ir paties žmogaus į gamtą nusistatymas. Viena prasme žmogaus nusistatymas gamtos atžvilgiu — tai gamtai v i e š p a t a v i m o v a l i a. Nieko negauna žmogus iš gamtos veltui. Visa jis turi išsikovoti savo paties atkakliomis pastangomis. Gali žmogus susikurti sau gyvenimo sąlygas tik palenkdamas gamtą savo paties planuojančiajai valiai. Dėl to ir būtina žmogui siekti gamtai viešpatavimo. Bet tai tik vienas žmogaus santykių su gamta dialektikos momentas. Antroji žmogaus santykio su gamta galimybė — tai n u o s t a b o s m e i l ė. Nuostabi gamta savo apolonine harmonija — tiek žvaigždynų didybėje, tiek paprasčiausios gyvybės plazdėjime. Nuostabi gamta begaliniu savo pavidalų įvairumu. Nuostabi gamta savo tapsmo dioniziniu svaiguliu, nenutrūkstančia gyvybės tėkme, neišsenkančia naujų gyvybių gimdymo jėga.

Abu šie nusistatymai — ir viešpatavimo valia, ir nuostabos meilė — turi savo prasmę, bet — tik dialektinės įtampos santykyje. Vienam kuriam išskirtinai atsiduoti reikštų ne tik antrojo atsisakyti, bet ir iš viso save patį, žmogų, paneigti. Laikyti gamtą tiktai mūsų veiklos objektu, neturinčiu savitos prasmės, drauge reikštų paneigti prasmę ir mūsų veiklai: nuprasminti gamtą lygu nuprasminti ir mus pačius. Bet lygiai būtų pragaištinga žmogui pasyviai atsiduoti gamtos prieglobstin, nes tai reikštų atsisakyti savo dvasinės individualybės. N e g a l i ž m o g u s v i s i š k a i n u o g a m t o s a t i t r ū k t i, nes ir jis pats savo kūnu priklauso gamtai. Kiekvienas kraštutinis prieš gamtą bei prigimtį nusikreipimas galų gale virsta nusikreipimu prieš patį žmogų. B e t n e g a l i ž m o g u s s u g a m t a i r v i s i š k a i s u t a p t i. Kaip prigimties neigimas galų gale virsta gyvybinės energijos išsekimu, taip visiškas savo prigimčiai atsidavimas galų gale virsta žmogaus dvasinės paskirties paneigimu. Teisingai todėl pastebi Karl Jaspers: „Negalima gamta laikyti tiktai paprasta mums medžiaga, nes tai išdžiovina mūsų pačių individualybės šaknis. Bet, ir atvirkščiai, jei padarau gamtą tikrąja būtimi, o save jos produktu, tai gamtos kulte pamirštu save patį, kuo aš iš tikrųjų esu".

2.

Šiuos du skirtingus, nors vienas antro reikalaujančius nusistatymus atitinka d v e j o p a g a m t o s a t s k l e i d i m o p r a s m ė. Iš viešpatavimo valios išauga mokslinis gamta interesas, iš nuostabos ir meilės — filosofinis bei estetinis gamta domesys. Vienaip gamta atsiskleidžia moksliniam jos tyrinėjimui, ir antraip — filosofinei ar estetinei jos kontempliacijai.

M o k s l i n i s t y r i n ė j i m a s kreipiasi į gamtą kaip į žmogiškosios veiklos lauką. Moksliškai gamta mes domimės tik jos mūsų valiai palenkimo perspektyvoje, ne dėl jos pačios. Mokslinį gamta interesą gaivina technikinio gamtai užviešpatavimo viltis. Dėl to mokslininką gamtoje ir domina tik jos vyksmų funkcionaliniai sąryšiai. Technikiniam gamtos apvaldymui svarbu ne pati jos esmė, atseit, ne tai, kas ji yra pati savyje, o tik tai, kuo ji mums gali tapti naudinga, atseit, kuo mes galime ją paimti savo rankon ir panaudoti savo reikalams. Šita prasme: k a d a m e s d o m i m ė s g a m t a m o k s l i š k a i, t a i i š t i e s ų m e s d o m i m ė s n e j a p a č i a, o t i k j o s p a n a u d o j i m u m ū s ų v a l i o s s t a t o m i e m s t i k s l a m s. Tačiau kaip tik dėl to mokslinis gamtos pažinimas privalo likti objektyvus, atseit, atsietas nuo bet kokio subjektyvaus jausminio jos pergyvenimo. Kiek iš vienos pusės mokslinis gamtos tyrinėjimas yra nukreiptas į jo panaudojamumą žmogui, tiek iš antros pusės jis stengiasi atsipalaiduoti nuo bet kokio „antropomorfizmo", nuo bet kokio mokslinio objektyvumo sudrumstimo subjektyvaus pergyvenimo šešėliu. Dėl to vadinamieji moksliniai dėsniai ir yra ne kas kita, kaip matematinių santykių konstatavimas. Tasai pasaulis, kurį mums at-

skleidžia mokslinis pažinimas, tai — matematinių funkcijų laukas. Bet matematinės funkcijos — tai nebe gyvoji gamtos kalba, o tik nurodymai, kaip įmanoma gamtą palenkti technikinei žmogaus valiai. Todėl atskiruosius gamtos mokslus Max Scheler ir vadina viešpatavimo mokslais (Herrschaftswissen). „Tokių dėsnių, kuriuos mums pateikia pozityvieji faktų mokslai, pastebi jis, neješkome mes nieku būdu dėl to, kad jie mums teiktų ypatingo malonumo. Mes ješkome jų tik dėl to, kad jie mus įgalina viešpatauti pasauliui ir mums patiems. Tik tai įmanoma iš anksto pramatyti, kas dėsningai vyksta, ir tik tai galima valdyti, kas įmanoma pramatyti".

Kitaip kreipiamės į gamtą pažvelgdami į ją filosofo ar menininko akimi, gaivinama nuostabos ir meilės pergyvenimų. Šiuo atveju mus domina gamta pati dėl savęs. Nebeklausiame, kuo ji gali mums būti naudinga. Teklausome, ką ji turi pati mums pasakyti. Esminio skirtumo šituo atžvilgiu nėra ar visų pirma ješkome filosofiškai iššifruoti bendrąją gamtinės tikrovės esmę ar visų pirma estetiškai grožimės atskirais jos pavidalais. Abiem atvejais mums svarbu atskleisti, kokiais prasmingais turiniais gamta yra vertinga pati savyje. Kai mokslininkui gamta tėra beveidė matematinių santykių erdvė, tai filosofo ar menininko žvilgiui ji atsiskleidžia prasmingu žmogiškosios būties horizontu. Tiesa, šitoksai gamtos atsiskleidimas nebėra mums niekuo naudingas, nes jis neduoda mums į rankas jokių naujų priemonių gamtai viešpatauti. Bet užtat jis vienas, atskleisdamas pasaulį prasmingu žmogiškosios būties horizontu, įprasmina ir patį gamtai viešpatavimą. Ir būtent: nors kreipdamiesi į gamtą filosofo ar menininko akimi, mes kreipiamės į gamtą dėl jos pačios, o ne dėl mūsų naudos, tačiau iš tiesų mes praturtiname ir savo pačių vidinį gyvenimą, pakeldami mūsų žvilgį nuo laikinių rūpesčių į amžinosios harmonijos pasaulį, į antlaikinių idėjų horizontą. O be to, paskendęs vien kasdieniniuose rūpesčiuose, žmogus, Philipp Lersch žodžiais tariant, negali ilgainiui neišvirsti intelektualiniu gyvuliu. „Priklauso žmogaus esmei, kad jisai, skirdamasis šituo nuo gyvulio, nenaudoja pasaulio tik savęs išlaikymi ir savo būvio užtikrinimo tikslams, bet ir, vien tik šituo nepasitenkindamas, gali ješkoti aukštesnės prasmės, kuri apgaubtų jo baigtinę būtį... Mes privalome užtat mokėti pasaulio apraiškose ir vyksmuose praregėti ne tik daiktus ir daiktinius santykius, bet ir idėjas".

3.

Kol gamtos mokslai dar nebuvo išsilaisvinę iš filosofijos prieglobsčio, tol nebuvo iškilusi ir šių dviejų gamtinės tikrovės atskleidimo kelių (mokslinio ir filosofinio bei estetinio) suderinimo bei vienas antru papildymo problema. Nenoriu tuo pasakyti, kad mokslų išsilaisvinimą iš filosofijos tektų neigiamai vertinti. Jis buvo būtinas mokslų pažangai, įgalinusiai technikinį gamtos palenkimą žmogaus valiai. Visa ta technikinė pažanga, kuria mes šiandien tiek didžiuojamės, buvo įmanoma tik dėl to, kad gamtos mokslai rado savus metodus. Be matematinės analizės metodo būtume likę ir toliau skendėti alcheminėse svajonėse. Bet šiandien, išsilaisvinus mokslams iš filosofijos prieglobsčio, pavojus yra iškilęs priešinga linkme. Pavergėme gamtą moksliniu jos pažinimu technikinei mūsų valiai, bet nieku būdu nebūtų galima teigti, kad tiek pat būtume suintensyvinę ir tą vidinį gamtos pergyvenimą, kuris mus įjungia į prasmingus visatos sąryšius. Greičiau atvirkščiai: juo uoliau rūpinomės moksliniu gamtos pažinimu bei technikiniu pavergimu, juo labiau praradome organą jos vidiniam pergyvenimui, kuriam ji atsiskleidžia prasmingų sąryšių horizontu.

Iš pradžių gali atrodyti, kad skųstis gamtos praradimu tame amžiuje, kuriame gamtos mokslai klestėte klesti, yra tiesiai paradoksiška. Tačiau, jei savaime mokslinis gamtos tyrinėjimas ir neslopina betarpiško gamtos pergyvenimo, tai begti savaime jis jo ir negaivina. Kaip pirma sakėme, mokslinis interesas kreipiasi į gamtą ne dėl jos pačios, o tik klausdamas, kam kas gali būti panaudota, kam kas gali tikti bei patarnauti. Todėl, vaizdingu Ortega y Gasset žodžiu tariant, mokslinės sąvokos, užuot atskleidusios žmogui, ką gali jam gamta prasmingo pasakyti, greičiau tėra mūsų strateginis planas būvio kovai su ja. „Gyvenimas yra kova su daiktais, prieš kuriuos mes turime atsilaikyti. Sąvokos yra karo planas, kurį mes kuriame antpuoliui atremti. Kai išskleidi bet kurios sąvokos turinį, tai randi, kad ji nieko nepasako apie patį daiktą, o tėra išraiška to, ką žmogus gali su juo daryti ar ką jam nuo jo tenka kęsti". Tas ir yra pagrindas, dėl ko mokslinis gamtinės tikrovės pažinimas dar nieku būdu nelaiduoja gamtai artumos.

Tiesa, gamtos mokslų pažanga išplečia mūsų pasaulėvaizdį. Bet gamtai artumas visu pirma yra ne platumo, o betarpiškumo dalykas. Gi tos scheminės sąvokos ir matematinės formulės, kuriomis operuoja modernusai gamtamokslis, yra tasai mediumas, kuriame gamta, tapdama mokslinio pažinimo objektu, praranda savo gyvą veidą ir iš prasmingai turtingo pasaulio virsta blankiu matematinių funkcijų lauku. Gali į mus gamta prasmingai prabilti tik individualiai nepakeičiamais pavidalais konkrečiose situacijose: kaip mano tėviškė, kaip mano jaunystės įspūdžių formavimo vieta, kaip mano gyvenimo lemiamųjų įvykių liudininkė etc. Tuo tarpu mokslinis pažinimas visa kokybiškai vienkartiška, nepakartojama ir nepakeičiama išskiria. To reikalauja pats mokslinio pažinimo objektyvumas. Moksliniam pažinimui tai tėra svarbu, kas dėsningai kartojasi ir kas tuo pačiu gali būti skaičiais išreikšta, nes tik tai ir gali būti iš anksto pramatyta bei apskaičiuota. Dėl to moksliniam žvilgiui gamta ir praranda savo individualų veidą, kuriuo ji gali į mus prabilti, pagaudama mūsų pergyvenimą. Begalinis gamtos pavidalų turtingumas moksliniam žvilgiui susiveda į blankų matematinių santykių bendrą vardiklį, kuris mūsų pergyvenimui nieko nebesako. Iš mus pagaunančių konkrečių pavidalų betarpiškos artumos pasaulis moksliniame tikrovės vaizde pasitraukia į mūsų pergyvenimui nieko nebereiškiančių objektyvių faktų bei priežastinių santykių nuotolį. Dėl to, konstatuoja Philipp Lersch- žmogus vis labiau praranda savo vidinį santykį su tuo, kas gyva; dėl to, trumpa formule tariant, gyvenimui betarpiškumas vis labiau blėsta. Tai galioja jau paprastam mūsų juslių gyvenimui, kuriuo mes įsijungiame į pasaulį. Pasaulį šiandien pergyvename nebe betarpiškame vaizdingume ir gyvame jo apraiškų turiningume, o suvokiame jį ir aiškinamės per sąvokų aparato akinius, įsiterpusius tarp žmogaus ir pasaulio.

Bet dar gabiau iš betarpiškos gamtai artumos žmogų išplėšia technikinės pažangos poveikyje kuriamas didmiestinis gyvenimas. Didmiesčio žmogus beveik ištisai turi reikalo nebe su gyvais daiktais, augančiais ar augusiais, o su techniškai padirbtais ar perdirbtais. Jo kojos mina nebe našią žemę, o asfalto ar akmens grindinį. Jo ausys nebegirdi upelių čiurlenimo, nes ir vandenį jis gauna iš komplikuoto vandentiekio, kaip

dažnai ir pačius žemės vaisius jis valgo nebe natūralia forma, o iš konservų dėžės. Jis kvėpuoja nebe miškų ir pievų dvelkesį, o fabrikų ir auto mašinų tvaiką. Jis girdi nebe gamtos garsus, o didmiesčio triukšmą. Jis nebemato paukščių ar debesų traukimo, o tik akmeninių pastatų fasadus, elektros laidus ir akį rėžiančias reklamas. Ir juda jis nebe laisvai, o traukiniu, auto, tramvajumi ar lėktuvu. Taip charakterizavęs didmiestinį žmogų, Philipp Lersch baigia išvada: „Didmiestis atpalaiduoja sielos ryšį su gamta, su jos pirminiais bei esminiais pavidalais, kurie žeme ir dangumi, laukų bangavimu ir vėjo stūgavimu, audra ir viesulu dar kalba gyvenimui artimam žmogui, kaip kadaise jie gaivino meną ir religiją. Pirmykščiai gyvus žemės ir žmogaus santykius, pulsavimą jos ritmu, bendravimą su augmenimis ir gyvuliais pakeitė techniškai įjungtas žmogaus priemonių bei įrankių pasaulis. Motinos — žemės žodis savo paslaptingą ir gyvą prasmę prarado".

Įvairiais terminais aptariamas šis mūsų gyvajai gamtai betarpiškos artumos praradimas. Max Weber kalbėjo apie pasaulio „nuburtinimą", Karl Jaspers — „nudievinimą", Philipp Lersch — „suracionalinimą". Bet visų terminų prasmė yra ta pati:: p a s a u l i s i š p r a s m i n g o m ū s ų b ū t i e s h o r i z o n t o p a s i d a r ė n e g y v a p r i e m o n i ų s i s t e m a. Sunaikino mokslinis pažinimas mitus, kurie anksčiau supo gamtinę tikrovę. Nėra ko šį faktą romantiškai apgailestauti. Bet, deja, pasaulio nuprasminimas drauge reiškia ir mūsų pačių būties nusielinimą. Matematinio gamtamokslio scheminės savokos ir matematinės formulės, nepasiekdamos pačių mūsų sielos gelmių, tepaliečia patį sąmonės paviršių. Nors jos ir priklauso mūsų sąmonei, bet lieka šalia mūsų vidinio pergyvenimo. Gamtamokslinis tikrovės vaizdas, sukurtas schemomis ir formulėmis, mums lieka tokia pat svetima išorine tikrove, kaip visa, kas nepagauna mūsų pačiose sielos gelmėse, kas nesutampa intymiai su mūsų vidiniu branduoliu. Mūsų pergyvenimą pagauti ir su mumis intymiai sutapti gali ne schemos ir ne formulės, o tik idėjos, ne paprastų faktų konstatavimas, o prasmingų turinių išskleidimas. „Gi prasmingas vertybes, cituojame dar kartą Philipp Lersch, patiriame visur ten, kur pasaulio reiškiniai atsiskleidžia ir mus prakalbina kaip savyje reikšmingi, savo būties pagrindą, svorį ir reikšmę turį ne iš savo sąryšių priemonių sistemoje, ne iš tinkamumo ar naudingumo, o pačiu savo buvimu. Ir dėl to suprantama, kam idėjos, kurios yra ne kas kita, kaip dvasinis pergyventų prasmės vertybių objektyvavimas, ypatingu būdu yra gyvos ir gaivinančios. Racionalinės mąstymo funkcijas plotmėje nėra nieko panašaus. Racionalinė sąvoka yra kažkas negyvo, sustingusio, paprastas įrankis ir instrumentas. Gi eidos, dvasinis vaizdas, idėja yra dynamis, mus prakalbinanti ir šaukianti jėga. Savo racionaline funkcija mąstymas yra priemonė organizuoti pasaulį ir mūsų gyvenimą jame. O savo dvasine funkcija mąstymas nušviečia pasaulį kaip prasmingų turinių, idėjų, dvasinių pirmavaizdžių ir esmingos būties sąrangą".

4.

Kiek šį gamtos pavertimą priemonių sistema ir tuo pačiu vidinį jos praradimą skaudžiai jaučiame, ypatingai liudija ir mūsiškis gamtos meilės akcentavimas bei vadinamasai „veržimasis į gamtą". Meilės kalba yra tyla. Kas iš tiesų mylima, apie tai nekalbama. Meilė nėra žodžių dalykas. Kai jau pradedama apie meilę kalbėti, paprastai yra ženklas, kad ji jau atsidūrusi pavojun. Taip yra ir šiuo atveju. Į gamtą labiau mus stumia ne tikroji jos meilė, mūsų pačių vidinė tuštuma — noras išsiblaškyti, užsimiršti, užmušti laiką. Bet kaip tik dėl to mes ir neberandame gamtos. Nerandame tosios gamtos, kuri mus pripildytų gilia giedros ramybe. Tokiai gamtai rasti reikia jos ieškoti dėl jos pačios, ne dėl išsiblaškymo ar užsimiršimo.

Veržiamės į gamtą. Darome išvykas į svetimus kraštus. Lankome kalnus ir jūras. Vykstame poilsiui į kurortus. Ieškome sekmadieniais saulės pliažuose. Bet dvasinės ramybės ir džiaugsmo giedros nelaimime. Tik užsimirštame valandai kitai. Kodėl? Dėl to, kad nieko kito ir nejieškojome. Dėl to, kad ir „į gamtą išvykę", laikome ją taip pat tik mūsų priemone, kaip ir namuose. Laikome gamtą šituo atveju priemone pasisemti sveikatos, sudaryti progą užsimiršti. Bet užsimiršimas dar nėra gyvenimo džiaugsmo laimėjimas. Gyvenimo džiaugsmas, tikroji ramybė ir dvasios giedra yra taip pat jokiomis priemonėmis nepasiekiamos, kaip ir meilė. Meilė yra ta vienintelė versmė, iš kurios vienos sravi ramybės giedra — gyvenimo džiaugsmas. O meilė ateina ne kaip sąmoningų pastangų rezultatas, bet tik kaip vidinio susitelkimo dovana. Ne kitaip yra ir su ramybe bei giedra. Laimi jas ne tas, kuris jų ješko, o tik tas, kuris jų yra iš tiesų vertas. Kad gamta mums dovanotų dvasios giedrą ir apsiaustų mus savo ramybe, reikia į ją ateiti dėl jos pačios, o ne dėl mūsų išsiblaškymo. Reikia į ją pažvelgti ne kaip į paprastą mūsų priemonę, o kaip į gilesnių metafizinių gelmių nešėją. K a d g a m t o s m u m s a t s i s k l e i d i m a s v i r s t ų m ū s ų v i d i n i o g y v e n i m o p r a t u r t i n i m u b e i n u s k a i d r i n i m u, r e i k i a, k a d j i į m u s p r a b i l t ų k a i p D i e v o k ū r i n y s, k a i p s a v o k ū r ė j o g a r b ė s l i u d i j i m a s. T i k š i t a i p į m u s p r a b i l u s i, g a m t a n e t i k l a i k ą u ž m u š, b e t i r a p g a u b s m u s g i e d r i ą j a a m ž i n y b ė s r a m y b e. Laiko pasaulis — rūpesčių viešpatija. Giedra ir ramybė — amžinybės dovanos. Bet kad gamta į mus prabiltų amžinybės kalba, nereikia nieko ypatingo. Pakanka visur ir visiems šviečiančios saulės, dangumi plaukiančių debesėlių, dvelkiančio vėjo, sprogstančio pumpuro, besikalančios žolytės, pražystančios gėlės. Visa tai kalba gilia amžinybės kalba ir skeidžia jos giedrą bei ramybę, alsuoja gyvenimo džiaugsmu. B e t š i t a i k a l b a i p a g a u t i r e i k i a v i e n o — m y l i n č i o s š i r d i e s. „Mylinčios širdies" reiškia: širdies, nepavergtos naudos medžioklės aistrai, kuri užmuša meilę ir tuo pačiu — gyvenimo džiaugsmą.

5.

Aišku betgi, kad būtų beprasmiška dėl tikrosios gamtai meilės mumyse išblėsimo kaltinti mokslą ar techniką. Tai, ką anksčiau sakėme apie gamtos mokslų santykį su gamtos meile tereiškia viena: pats savaime mokslinis pažinimas neveda į gamtą ir nelaiduoja jai artumos. Moksliniam pažinimui visų pirma rūpi ne pati gamta savyje, o jos nauda mums. Bet nevesti į gamtą dar nereiškia tuo pačiu ir savaime blėsinti meilę gamtai. Gamtą pačioje savyje atskleisti ir gaivinti jai meilę yra nebe mokslo, o filosofijos ir meno uždavinys. Šie skirti šifruoti gamtos metafizinių gelmių kalbai. Ir jei šiandien tenka skųstis gamtos praradimu, tai visų pirma kaltės tenka jieškoti filosofinio ir meninio domesio išblėsime gamtai. N e d ė l t o, g r i e ž t a i t a r i a n t, p r a r a d o m e g a m t ą, k a d j ą p a v e r t ė m e m o k s l i n i o t y r i n ė j i m o o b j e k t u, o v i s ų p i r m a d ė l t o, k a d u ž m i r š o m e k i t u s į g a m t ą k e l i u s — f i l o s o f i j ą i r m e n ą.

Tačiau vis dėlto gamtos jausmo išblėsimas nėra be sąryšio su matematinio gamtamokslio išaugimu. Turiu

mintyje tą jo poveikyje išaugusį scientizmą, kuris gamtos mokslus suabsoliutina į vienintelį tikrą pažinimą ir tuo pačiu paneigia ar bent iškreipia kitų tikrovės atskleidimo kelių prasmę. Tiesa, kad eksperimento ir matematinės analizės metodai įgalino gamtos mokslų pažangą. Lygiai tiesa ir tai, kad gamtos mokslai nukreipti į technikinį gamtos užvaldymą. Bet iš to nieku būdu dar neseka, kad tik tai tebūtų tikra, kas gali būti eksperimentais prieita ir matematiškai išreikšta. Tikrovė yra daug paslaptingesnė negu tiki tasai scientizmas, kuris visa, kas gamtamoksliniais metodais nesuvokiama, atmeta kaip nereikšmingą subjektyvumą. Ir lygiai iš gamtos mokslų naudingumo neseka, kad tik tai būtų vertinga, kas naudinga. Net ir pati gamta (nekalbant apie žmogų) turi savitą prasmę visai nepriklausomai nuo to, kiek ji gali mums būti naudinga. Taigi, šisai scientizmas, visą žmogaus domesį suvedąs vien į technikinį pažinimą, ir yra atsakingas už tą racionalistinę sausrą, kuri mumyse išsekdina meilę gamtai. Praradome gyvajai gamtai artumą ne dėl pačių mokslų, o dėl scientistinio paneigimo kitokio gamta intereso, kaip technikinio.

6.

Kiek scientistinė bei racionalistinė sausra yra išsekdžiusi mumyse gyvą gamtai jausmą, aiškiai regime dabarties *filosofijos ir meno* linkmėje.

Scientistinio racionalizmo nuotaika nebuvo palanki nei filosofijai, nei menui. Kada tikruoju pažinimu buvo absoliutinami gamtos mokslai, filosofija buvo pastatyta prieš dvi galimybes. Viena šių galimybių — paprastas savęs, kaip tuščios ir nenaudingos spekuliacijos, paneigimas. Antroji galimybė — savo naudingumo įrodymas mokslams tarnauti. Praktiškai tai reiškė: arba filosofinis interesas apskritai blėso arba jis susiaurėjo. Scientistinio laikmečio filosofija buvo tapusi paprasta mokslų metodologija, praradusia bet kokį savitą sąryšį su betarpiška tikrove. Šiandien iš to narvo, į kurį ją buvo scientizmas uždaręs, filosofija jau išsilaisvino ir iš naujo atgavo savo metafizinės paskirties sąmonę. Tačiau ir dabarties filosofijai yra būdinga, kad ji gamtai nerodo beveik jokio intereso ir visą savo domesį sutelkia į žmogų. Tam tikra prasme būtų iš tiesų galima sutikti, kad filosofinių rūpesčių centre turi likti pats žmogus. *Visos problemos veda į žmogų. Bet kada visiškai iš akių išleidžiama gamta, negali būti teisingai išspręsta ir paties žmogaus problema, nes žmogus savo kūnu priklauso gamtai.* Pamiršus tai, neišvengiamai ir žmogaus supratimas darosi vienašališkas. Toks atvejas ir yra dabarties filosofija — *egzistencializmas.* Kaip kai kurie jos kritikai (visų pirma — Oskar Becker) teisingai pastebėjo, egzistencialistinis vienišo ir savosios prasmės nerandančio žmogaus vaizdas iš tiesų yra vaizdas žmogaus, atitrūkusio nuo gamtos ir praradusio jos prasmingų sąryšių vertės sąmonę. *Egzistencialistinis pesimizmas — pesimizmas žmogaus, kurio nebegaivina gamtos teikiamoji giedros ramybė ir gyvenimo džiaugsmas.* Iš vienos pusės egzistencialistinį nusistatymą apsiriboti žmogumi galima aiškinti kaip reakciją prieš tą materialistinį pozityvizmą, kuris žmogų buvo sudaiktinęs, palenkdamas jį griežtam gamtinės aplinkos determinizmui. Bet iš antros pusės yra aišku, kad egzistencialistinės filosofijos atsisakymas domėtis gamtine tikrove yra ir savotiška nuolaida scientistinei pretenzijai gamtinę tikrovę padaryti išskirtiniu gamtos mokslų objektu, į kurį filosofija neturi jokios teisės. Bet ir šalia egzistencialistinės filosofijos dabarties filosofijos domesys gamtai yra labai apręžtas. Griežtai dalyką imant, galima būtų netgi teigti, kad *šiandien gamtos filosofijos iš viso netūrime.* Tai, kas gamtos filosofijos vardu šiandien vadinama, tėra arba beprasmiškas senų dalykų kartojimas arba paprastas dabarties mokslinių laimėjimų konspektinis referavimas. Kad tačiau gamtos filosofija yra būtina, akivaizdžiai liudija faktas, jog gamtos mokslininkai, nesulaukdami gamtos filosofijos iš filosofų, bando patys ją kurti. Bet ligšiol šios pastangos tik bandymais ir lieka.

7.

Lygiai gamtos jausmo išblėsimą liudija ir mūsų laiko menas. Ypačiai ryškiai tai iškyla tapyboje, nes ši labiausiai privalo gyvo gamtinės tikrovės pergyvenimo. Turiu mintyje visų pirma vadinamąją *abstrakčiojo meno* tapybą. Dėl jos šiandien nemažiau ginčijamasi, kaip ir dėl egzistencializmo. Netrūksta snobų abeja prasme: ir tokių, kurie visa garbina vien dėl naujumo, nors ir nieko nesuprasdami, ir tokių, kurie naujumo principiškai nepakenčia, pakęsdami tik tai, ko supratimas nereikalauja jokių pastangų. Nėra čia vieta šį ginčą specialiau pasvarstyti. Bet ryšium su mūsų svarstomąja tema tenka viena pastebėti: *abstraktusai menas — tai menas žmogaus, kuris gamtą nebe betarpiškai pergyvena, o į ją žiūri per gamtamokslinių sąvokų aparato akinius.* Abstrakčiojo meno tapyboje mes regime tikrovę, kokia ji atsiskleidžia matematinės analizės metodui. Regime nebe gyvus pavidalus, o abstrakčias schemas. Nemanau, žinoma, tai sakydamas, kad menas tebūtų pasyvus tikrovės atkūrimas. Visada meninėje kūryboje tikrovė yra savitai perkuriama. Bet pats šis perkūrimas yra skirtingas pagal tai, kaip pats kūrėjas tikrovę pergyvena. Tasai tikrovės pergyvenimas, kurį mums atstovauja vadinamieji abstraktieji dailininkai, iš tiesų yra tas pats, kuriuo į gamtą žiūri kiekvienas inžinierius. *Inžinierinį žvilgį į tikrovę šiandien yra posisavinę ir patys menininkai.*

Kada abstrakčiojo meno atstovai savo meninės kūrybos uždaviniu laiko grynųjų erdvės, plokštumų bei linijų ar spalvų sąryšio problemų išsprendimą, faktiškai jie imasi moderniojo gamtamokslio metodinį žvilgį perkelti ir meninei kūrybai. Juk visai panašiai ir modernusis gamtamokslis gyvąjį gamtos pasaulį paverčia geometriniu matematinių funkcijų lauku. Abstraktusai menas, manydamas galutinai nuveikiąs natūralizmą, pagal principą kraštutinybės susisiekia iš tiesų pats virsta savo rūšies natūralizmu. Natūralizmo esmė — tai meninės kūrybos palenkimas mokslinės tiesos normai. Tik kai senasai natūralizmas į tikrovę žiūrėjo naiviu akies žvilgiu, tai abstraktusai dabarties menas į ją žiūri kritišku moderniojo gamtamokslio žvilgiu. Bet ir vienu ir antru atveju turime reikalą su tos pačios esmės pastanga, su meno sumokslinimu.

Žinoma, teorija lieka teorija. Tikras menininkas visada labiau vadovaujasi savo menine intuicija, o ne bet kuria teorija (net ir sava!). Netrūksta didelių menininkų ir iš tų, kurie save vadino natūralistais. Bet dideliais juos padarė ne savajai teorijai ištikimybė, o greičiau faktinis jos išsižadėjimas. Meniškai yra vertingi jų kūriniai dėl to, kad jie, nepaisydami savo pačių teorinio reikalavimo nenutolti nuo faktinės tikrovės, ją peršvietė ta kūrybinės fantazijos šviesa, kuri brutalius tikrovės faktus paverčia aukštesnės tikrovės simboliais. Panašiai yra ir su abstrakčiuoju menu. Atskiri kūrėjai pasiekė aukšto meninio lygio, bet — ne ištikimybe savajai teorijai, o jos išdavimu. Kaip meno esmė neglūdi pasyviame faktinės tikrovės perteikime, taip ji neglūdi ir technikiniame grynųjų

JONAS AISTIS

POETO DALIA

Siunti mus, Viešpatie, lyg žolynėlį trapų
Į nepasiekiamų, skardžių uolų plyšelį,
Praskleisti širdį, it diskretišką žiedelį
Aukot iš žemės žiupsnio iščiulptąjį kvapą...

Grenoblis, 1943 m.

Jonas Aistis (viena paskutinių poeto nuotraukų tremtyje, Jung. Amerikos Valstybėse)

erdvės ar spalvų problemų sprendime. Tai yra ne meno, o mokslo uždavinys. Ir jei sakoma, kad natūralistinei teorijai ištikimas menas turėtų sutapti su fotografija, tai sau pačiam ištikimas abstraktusis menas turėtų sutapti su technikine braižyba. Iš tiesų: jei kai kurie natūralistiniai paveikslai tiko botanikos ar zoologijos vadovėliams iliustruoti, taip panašiai kai kurie abstrakčiojo meno vardu teikiami kūriniai labai panašūs į technikinius modelius, tik atliktus ne preciziška inžinieriaus, o neįgudusia savamokslio ranka.

Blėstant gyvam gamtos jausmui, senka ir pačios meninės inspiracijos versmės. Tiesa, iš paviršiaus mūsų laiko meninis gyvenimas atrodo labai judrus: beveik kas metai iškyla naujos srovės, karštai diskutuojami meno klausimai, jieškoma naujų kelių. Tačiau šis judrumas yra labai apgaulingas. Užuot buvęs tikrós gyvybės liudijimu, jis tėra beprasmiško blaškymosi ženklu. Ne besiveržianti pilnatvė iš jo kalba, o vidinis tuštumas. Tikrai dideli kūrėjai nesiblaško po sroves sroveles, nes savo kelią jie jau visada žino. Tikrasai jieškojimas vyksta pačia kūryba, o ne sroveliniais eksperimentais. Tuo tarpu šiandien vadinamasai naujų kelių jieškojimas yra virtęs mados aistra. Jieškoma, nes neturima, kas pasakyti. Vidinis tuštumas bandomas pridengti bent tariamu naujumu. Prasmingas yra jieškojimas tada, kada žinoma, ko jieškoma. Kada tačiau jieškoma, nežinant patiems ko, jieškojimas iš prasmingos kovos už savo idealo realizavimą virsta beprasmiška moderniškumo medžiokle. Jei neturima ko pasakyti, tai bandoma bent kitoniškai, nors ir nežmoniškai, švebeldžiuoti. Kiek šitoks jieškojimas tėra tuščias blaškymasis akivaizdžiai liudija daugelio prisipažinimas, kad jie esą toki platūs, jog galį iš ryto kurti vienu stiliumi, po pietų — antru, o vakare — trečiu. Didžiuojamasi šituo savo nepriklausomumu nuo visų srovių. Tačiau iš tiesų šituo liudijamas tik savęs neturėjimas. Kas manosi galįs valdyti visus stilius, tas iš tiesų nevaldo nė vieno. Senasai principas „stilius — tai žmogus" neprarado savo prasmės ir šiandien. Ir kas todėl didžiuojasi galįs operuoti visais stiliais, tas iš tiesų prisipažįsta esąs cirkiškas klounas, o ne tikras savo kelią žinąs menininkas. Tikrasis originalumas, kuris yra pats meninio vertingumo sinonimas, glūdi ne vadinamajame įvairume, o vidiniame gilume, ne besikeičiantiems mados šūkiams prisitaikyme, o ištikimybėje sau. Daug kalbama apie savęs radimą. Tačiau elgiamasi, lyg savęs pačio paslaptis glūdėtų ne pačiame žmoguje, o būtų lyg kažkur šalia žmogaus pamestas daiktas. Ironiškai sakant, jieškoma savęs, lyg sąšlavyne pamestos geležėlės. Turiu mintyje tuos gausius „savęs pačių" jieškotojus, kurie tiki, kad sau pačiam rasti pakanka išsigalvoti savotišką „techniką"; piešti storomis ar plonomis linijomis, suraizgyti jas voratinkliu ar sudėstyti kalėjimo grotais, užlieti visa plėmų chaosu ar suorganizuoti į trikampių ar konusų sistemą, duoti vienai kuriai spalvai išskirtinę pirmenybę etc. etc. Šitoks savos technikos „radimas" betgi anaiptol nėra tasai tikrasai savęs radimas, kuris visą kūrėjo reiškimąsi padaro nepakeičiamai individualų. Save rasti — tai išplėtoti savo vidinių pergyvenimų pasaulį. Kai bus turima kas pasakyti, stilius bus savaime rastas — jį atskleis pats išsakomasai vidaus pasaulis. Tai, ką vadiname stiliumi, savo pagrindu turi ne ką kita, kaip savotišką gamtos ir žmogaus, pasaulio ir istorijos, nebūties grėsmės ar Dievo pergyvenimą. Užtat stilius ir randamas tik vidiniu paties žmogaus brendimu, o ne dirbtiniu technikinių priemonių konstruavimu bei eksperimentavimu. Bet mūsų dienomis, įpratę visa vertinti technikiniu žvilgiu, ir patį meną paverčiame technikinės konstrukcijos problema. Deja, menas — ne technika. Patsai savaime naujų technikinių priemonių radimas dar neturi meninių laimėjimų prasmės. Technikoje, tiesa, išrasti naują gamybos metodą (pvz., iš anglies pagaminti margariną) yra didelis laimėjimas, kuris jo išradėją padaro technikinės pažangos nešėju. Bet panašus „išradimas" mene (pvz. vaizduoti medžius bulkomis, o žmones

medžio stukais) nereiškia jokio naujo laimėjimo. Suprantame tuos „išradėjus“, kurie savo laimėjimus gina kaip savo individualybės išraišką. Neabejojame jų nuoširdumu, nors jie mums ir primena anuos „individualistus“, kurie, nesitikėdami išsiskirti savo asmenybe, nori save pabrėžti bent kaklaraiščiu. Bet kiekvienu atveju tai yra ženklas, kaip praradome žmogiškosios individualybės sąmonę, jei jos, užuot savyje, ieškome technikinėse priemonėse. Tai nejučiomis pripažįsta ir patys tie, kurie savo kūrybai duoda abstraktaus meno vardą. Jų kūriniai iš tiesų abstraktūs — atitraukti nuo kūrėjo asmenybės ir technikiškai suštandartinti: vieno kūrinius nuo antro galime išskirti ne skirtingos dvasios individualumu, o tik skirtingų technikinių priemonių štampais.

Tai ir liudija, kaip meno sutechnikinimas (atseit pavertimas technikinių priemonių problema) meną iš asmeninės kūrybos nuvertina į virtuozinį amatą. Tiesa, pagal seną tradiciją tebekartojamas ir šiandien meno Laisvės principas. Tačiau jis šiandien, menui išvirstant į technikinių priemonių problemą ir tuo pačiu į amatą, nebetenka savo prasmės. Galima prasmingai kalbėti apie meno laisvę tik tol, kol meninei kūrybai vadovauja grožio vertybė. Kai betgi turimas reikalas tik su amatu, tegu ir virtuoziniu, nenoromis grožio idealą pakeičia naudingumo imperatyvas. Nenaudingu amatu galima žaisti tik trumpą laiką. Vėliau tenka atsidurti prieš klausimą: baigti su šia nenaudinga prabanga ar pasijieškoti darbo. Nenuostabu todėl, kad drauge su kraštutiniškai abstraktaus meno įsiviešpatavimu iškyla ir „angažuoto meno“ reikalavimas. Šita tikrovės logika ir nuvedė Picasso iš abstrakčiojo meno eksperimentų į oficialaus prancūzų komunistų partijos dailininko garbę. Panašiai komunistų partijos dainiais pasidarė ir Louis Aragon su Paul Eluard, anksčiau aktyviai dalyvavę vadinamajame surrealistiniame sąjūdyje, lygiai akcentavusiame ir meno abstraktumo ir konkrečios kovos reikalavimus. Tiesa, Vakaruose komunistų partijos toleruoja ir abstraktųjį meną, pasitenkindamos, kad patys menininkai dalyvauja konkrečioje, suprask komunistinėje veikloje. Bet sovietuose, kaip žinome, abstraktusai menas yra pasmerktas kaip buržuazinis formalizmas. Ir suprantama: jei statyti menui naudingumo reikalavimą, tai abstraktusai menas netenka bet kokios prasmės. Kad būtų menas „naudingas“, jis turi skelbti netik „naudingas“ tiesas, bet ir jas skelbti plačiosioms masėms suprantamai. O plačiosios masės lengviausiai supranta natūralistinio realizmo (galime jį pavadinti, jei norime, ir socialistiniu realizmu) kalbą. Štai dėl to tikrovės logika ir verčia nuo abstraktaus meno aukštybių sugrįžti į brutalų natūralizmą. Dar kartą: kraštutinybės susisiekia. Paversti save tik technikinių priemonių problema menui reiškia ryt kapituliuoti prieš reikalavimą pasidaryti naudingam, atseit įsijungti į partijos, valstybės ar kurio kito kolektyvo propagandinį aparatą.

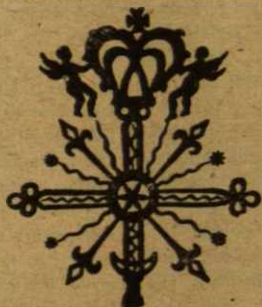
Kalbėdami apie dabarties meno išblėsimą į technikinių priemonių žaismą, visų pirma turėjome mintyje tapybą. Bet didele dalimi tai tinka ir kitiems menams. Visa tai liudija: praradimas betarpiškos artumos gamtai gresia išsekdinti ir meninės inspiracijos versmes. Blėstant gamtos jausmui, blėsta ir grožio jausmas, paversdamas meną beprasmišku žaismu.

8.

Štai gamtos praradimo vaisius: paversta matematinių funkcijų lauku ir technikinių priemonių sistema, gamta nustoja mums buvusi ta gyvenimo džiaugsmo versme, kuria ji anksčiau buvo. Gamtos praradimas filosofiją apgaubia pesimizmu, o meną išsekdina į formalistinį technikinių priemonių žaismą. Dabarties filosofai ir menininkai, užuot šifravę prasmingą metafizinių gamtos gelmių kalbą, šiandien lieka nykaus mūsų neprasmės skausmo liudytojai.

Todėl visai sutinkame su Max Scheleriu, kada jis vienu mūsų laiko uždavinių kėlė technikinės gamtai viešpatavimo valios suderinimą su tikrąja, atseit neinteresuota gamtos meile, gamtos mokslų ir technikinės pažangos sutaikymą su gamtai atvira filosofine ir menine kūryba. „Turime vėl išmokti suprasti gamtos kalbą, kaip ją kadaise suprato Pranciškus Asyžietis“. Turime užmiršti kvailą nuomonę, kad matematinis gamtamokslis, nors ir kiek savyje nuostabos vertas, būtų vieninteļė galimybė dalyvauti gamtos pažinime. Tasai gilus žinojimas, kurį Goethe išreiškė savo klausimu: „Ar gamtos branduolys nėra žmogaus širdyje?“ . . yra visiškai kita, negu matematiniai gamtos mokslai. Kai gamtos mokslai mus tik daro gudresniais ir galingesniais gamtai tvarkyti bei viešpatauti, tai anasai žinojimas mus kilnina ir nušviečia mus laime. Jei toksai naujas vidinis žmogaus gamtai atsiskleidimas, toksai naujas į ją įsijautimas, tokią nauja gamtos meilė neateitų, tai iš tiesų galėtų ateiti laikas, kada žmogus nebelaikytų verta tam viešpatauti, kam jis taip vienašališkai norėjo tik viešpatauti.

Bet šita nauja gamtai meilė neateis kitu keliu, kaip per tą žvilgį, kuriam gamta atsiskleis, kaip jos Kūrėjo liudijimas. Ne nauji mitai mums ras kelią į gamtą, o tik jos Kūrėjo Tiesa.

ITALIJOS VAIZDAI

ANTANAS VAIČIULAITIS

PECCI TĖVIŠKĖJ

Palikom užu savęs Romos bokštus, Cecilijos Metellos kapo paminklą, kaip pilis horizonte stūksantį, ir iškerojusias pinijų viršūnes. Pro Castelli Romani miestelius skubam tolyn, kur kalnai mėlynuoja, kur gamta laukinesnė. Sudie tau, Frascati, tavo šauniems sodams ir kvapniam vynui! Sudie tau, Rocca di Papa, kuri prilipai prie kalnų šono, lyg kregždės lizdas, ir dabar žiūri bijodama, kad nenubyrėtum apačion!

Mūsų kelias suka Neapolio linkui. Iš abiejų pusių, atokiai, dunkso kalnai. Tarp jų matai susigūžusius miestelius, tokius vienišus, slaptingus, lyg juose gyventų koki atsiskyrėliai. Net keista daros, bežiūrint į tuos namus, užsikorusius į pačią kalno keterą, ant pat plikos, akmeningos viršūnės, tartum kokiai dangun iškeltai aukai.

Mano akyse vis tebestovi tie aukštumų lizdai. Antai trobos susiglaudusios pačioje kalno viršūnėje, gal kokio pusantro tūkstančio pėdų aukštyje, kur daug vėjų pūtė, daug lietų plovė ir daug audrų daužė. Rodos, pakils vėtra ir nušluos tuos namus, nužers apačion, ten kur kiparisai žaliuoja ir pinijos kelia savo galvas. O tačiau tas miestelis, lyg koks nuo pasaulio pabėgęs ir apmąstymams susitelkęs, prie dangaus arčiau prikopęs vienuolis, stovi čia susiglaudęs šimtus, gal ir tūkstantį metų, praleidęs pro šalį daug antplūdžių, pats nekartą nuo užpuolimų gynęsis ir sveikas išlikęs, kada per tą laiką slėniuose ne vieną miestą jau smėlis užpustė ar erškėčiai apžėlė.

Keisti, vienuoliški tie miesteliai, toki susitelkę, ne iš šio pasaulio, nors jei ten užsuktum, rastum tuos pačius žmones, tą patį kasdieninį vargą, sutiktum tas pačias vandens nešėjas prie šulinio rinkoje ir rastum tas pačias besmalsuojančių vaikų akis, juodas ir budriai tave sekančias. Rastum ten jaunamartę ant slenksčio su pirmagimiu glėbyje, rastum pageltusio veido senę ir girdėtum skardų dainininko balsą. Kaip visur, taip ir ten štai suskamba varpas vidudienio maldai ir vėl palengvėle tyla, o su juo drauge ir visas miestelis rimsta.

Važiuojam į vieną tokių miestelių, į Jokimo Pecci tėviškę.

Jūs gal truktelsit pečiais ir tarsite: kas tai per vardas ir kas tai per žmogus? Jūs esate apie jį girdėję, esate matę jo paveikslą, esate skaitę apie jo išmintį, apie drąsius jo posūkius visame katalikų gyvenime...

Tasai vyras buvo Leonas XIII, baltas senelis, kurio mėlynų akių gilų, išmintingą ir gudrų žvilgsnį esate kada nors stebėję paveiksle. Jis gimė vienišoje ir atšiaurioje aplinkumoje, tarp tų kalnų, viename iš tokių aukščiau pakopusių miestelių. Tai Carpineto.

Antanas Vaičiulaitis

Prieš šimtą su viršum metų, kada Jokimas Pecci buvo jaunas ir kada turėdavo iš tėviškės keliauti į Romą, aplinkui visur buvo pavojinga ir nesaugu.

Tada būsimasis popiežius važiuodavo su ginkluotais palydovais. Apylinkėse, kurios taip toli nuo centrų, nuo didžiųjų kelių, tais laikais siautė plėšikai.

Susitikdami žiūrim į anų plėšikų ainius. Tamsiaveidžiai, juodakiai, vidutiniško, stipraus sudėjimo, jie atsidėję stebi tave. Ten štai kerdžius varosi avių kaiminę, ten vėl kitas, įsikinkęs jaučių porą, ramiai sau važiuoja. Vaikai toki pat tamsiaveidžiai, tankiais plaukais, kaip anglis žibančiomis akimis. Moterys eina atlašios, net ir senatvėje tiesaus liemens, nė kiek nesukunkusios po metų našta. Tai dėl to, kad jos čia ąsotį vandens iš miestelio šulinio ar skalbinius pintinėje, ar pirkinių ryšulį neša ant galvos užsidėjusios. Pakeliui ne vieną jų matėm tiesią, dar į šonus įremtomis rankomis, su variniu ąsočiu ant galvos ir su guviomis, tokiomis pat tamsiomis akimis ir juodais, kaip varno sparnas plaukais.

Carpineto miestelyje nuo senų laikų gyveno grafų Pecci giminė. Nieko įžymaus ir įstabaus neturi tas Carpineto. Italijoj pasitaiko maželyčių miesteliukų, kurie gali pasigirti ar savo bažnyčia, ar šauniais palociais, ar didelio menininko paveikslais. Carpineto nieku nežėri ir smalsaus praeivio netraukia. Tai kuklus miestelis, su viena platesne gatve, su vaikų bū-

reliais, su trimis jaunomis italiukėmis, kurios ten priešais eina, visos trys užsidėjusios ąsočius ant galvų ir atlašios, dailiai nuaugusios.

Pačiame miestelio krašte, aukščiausioj vietoj, kyla didesni, puošnesni namai, bet tokios pat pilkos spalvos, kaip ir visi kiti aplinkui. Tai ir yra Pecci šeimos lizdas, kuriame ir šiandien tas pat vardas išlikęs, kaip ir Jokimo dienose. Iš vienos namų pusės yra keletas medžių ir status šlaitas, o iš antros, tik jau žemiau, stovi sau miestelio trobos, lyg pasišovusios prilipti ligi rūmų, bet paskui susidrovėjusios ir likusios pusiaukelėje.

Dvi mėlynakės mergaitės, viena judri, gyva, o antroji lėtesnė, ir pati šeimininkė rodo mums kambarius, kur popiežiaus augta, kur jo gyventa. Kai kurie iš mūsų būrio jau kelintas kartas yra čia buvę, jiems viskas žinoma, net ir smulkmenos: tų baldų stilius ir medžiaga, tos stiklų detalės, tie pagražinimai lubose ar grindyse. Žiūriu į portretus sienose, kur Pecci giminė nuo senų dienų renkasi vyras po vyro ir kur savo vietą turi garbingiausioji tos giminės atžala. Ten antai dar jauno popiežiaus paveikslas, o ten jis jau pagyvenęs, to gero, išmintingo žvilgsnio senis. Kaip dabar iš paveikslo jis žiūri savo mėlynomis akimis į šiuos užklydusius prašalaičius, taip prieš šimtą metų jis gal ilgas valandas pro langą stebėjo aplinkinius kalnus, grožėjosi jų spalvomis, mąstė apie Dievo veikalų galybę, apgalvojo žmonių vargus, išmoko juos pažinti, suprasti ir vėliau, jau iš popiežiaus sosto, surikiuoti į naujesnes gaires.

Ateities planai, platūs horizontai jaunam Pecci vėrėsi ir didelėje bibliotekoje, kur jis bus praleidęs ne vieną valandą ir radęs ne vieną gilią mintį. Tarp eilės knygų, čia yra keletas ir labai retų, net iš anų gadynių, kada mokslo ir poezijos veikalai buvo ranka nurašinėjami.

Aš žvelgiu į tuos mūrus, kurie išaugino didį vyrą, žvelgiu į tuos kalnus, pro kuriuos anuo metu kaip koks pragiedrulis prasimušė ir savo išmintimi bei darbais švietė žmonėms ir tautoms šio aukštumų lizdo plačiaregis sūnus, vienas iš tų, kuris pasaulius judino, naujus kelius skynė, širdis ir protus žavėjo, visus suprato, gi labiausiai tuos, kurie vargą kenčia, sunkų, juodą darbą dirba ir vis šviesybės ilgisi.

PIETRO MASCAGNI KONCERTE

1940 metų vasara Romoje dar nebuvo sunki, nors visas kraštas jau gyveno karo potvyny. Buvo duonos, buvo mėsos, gi vynuogių, kriaušių ir kitų vaisių galėjai gauti, kiek tik sotus, ir tai geriausių, nes nebuvo kur jų išvežti. Laikydamiesi seno principo „panem et circenses", romėnai ir pramogų nepamiršo. Daugiausia tai buvo koncertai, ar Pincio aikštėj, ar Konstantino basilikos griuvėsiuose, ar salėse.

Vienas tų koncertų buvo skirtas Pietro Mascagni kūriniams.

Koncerto dieną salė buvo pilna pilnutėlė. Tiek daug juodakių romėnių ir žvitrių romėnų sutraukė ne vien tik muzika, bet ir pats maestro: jis diriguoja! Tie žodžiai, kad Pietro Mascagni diriguoja, žmones nuteikia iškilmingai. Visi pritilę, susitelkę laukia, kada pro šonines duris įžengs jis. Dar vienas antras smuikininkas čirpina ir derina stygas, dar ten atsiliepia fleita ir violončelė, kai susyk visa salė nurimsta, ir pro tą rimtį pabyra pirmos katutės: įeina Pietro Mascagni.

Lyg į šviesą įstumtas žvėris, jis sulig pirmu žingsniu stabtelia, tartum kuo suabejodamas ar žiburių apakintas. Įsivilkęs į fraką, iš kurio didelis jo kūnas tartum drimba, bent kiek linktelėjęs nuo ilgų metų ir šlovės, sunkiu žingsniu jisai artinasi prie pakopos, nuo kurios diriguos savo muzikai. Žmonės gi ploja, stojasi pagarbai ar norėdami geriau įsižiūrėti į tas mėlynas jo akis, į šviesius plaukus, į visą tą vyrą, kuris tokių gražių, melodijų yra išgavęs. Jisai tuo tarpu jau pasiekė dirigento estradą. Nelengva jam, senam ir kūnigam, užkopti į ją. Kai jis lipa į savo sostą, prie tos magiškos lazdelės, kuria jis savo garsus, savo melodijas šauks į pasaulį, prie tų gaidų, kur gilieji jausmai, nemigo naktys ir slapčiausios svajonės sudėtos,pribėgę orkestrantai gelbsti jam pakilti, paremdami už rankų.

Dabar Pietro Mascagni jau savo aukštybėje. Iš čia jis atrodo pusiau milžinas savo sunkiu stuomeniu, savo lėtais judesiais, savo drambalotu kūnu, savo balta frako krūtine, į kurią pliskina elektros šviesa ir pribėgęs fotografas savo aparatu. Vaizdas iškilmingas, pilnas rimties, pagarbos ir nuoširdžių jausmų. Maestro gi lėtai kelia ranką, bet nepakelia jos aukštai, nes ir ji atrodo lyg per sunki jo senatvei, linktelia taip pat lėtai ir po to, atsargiai prisilaikydamas į atramos virves, nusigręžia į orkestrą ir . . . atsisėda į kedę.

Pietro Mascagni diriguos sėdėdamas. Jis per senas ištūrėti dvi valandas ant kojų.

Kai jis taip sėdi, aš galvoju, kaip gražu pačiam kompozitoriui savo kūrinius diriguoti: savo mieliausius kūdikius jis pasauliui išveda tokius, kokius pats svajojo, kokius savo slaptose mintyse išaugino, savo giliųjų naktų sapnuose išsapnavo. Jis tuos savo širdies vaikus žmonėms gali pastatyti švarius, skaisčius, nesuterštus, lygiai tokius, kokį jam pasivaideno jie pirmą kartą, kūrybos, įkvėpimo, dievų kibirkšties valandą. Ir dar gražu, kad senas jau, už metų kitų amžinai apkurtęs žemiškosioms melodijoms, jis štai prisišaukia savo jaunystės dienas, pilnas jėgos, aistrų, našios kūrybos. Prisišaukia tas dainas, tas neapykantas, tas meilės dramas, tuos prastus kaimiečius, kuriuos sudėjo į pirmąjį savo veikalą, šiandien tokį pat gaivų, tokį kraujo ir Sicilijos kaitrų pilną, kaip prieš penkiasdešimt metų. Gal tai jau paskutinis jo lazdelės mostelėjimas savo jaunų metų svajonėms, tiems ugnies ir liepsnų, putojančio vyno balsams, tam kaimo bažnytėlės vakariniam varpų skambėjimui . . .

Ir, giedant chorui ir solistams, be jokių dekoracijų, be vaidinimo, tasai „Cavalleria Rusticana" kūrinys tiesiog žydėte pražysta. Išvydau jį savo aplinkoje, savam ore, savo žemėj, ir buvo jis, kaip netikėtai savo grožumą praskleidusi gėlė. Iš tų melodijų pajutau Sicilijos bažnytkaimio dvasią, jos dirvų kvapą, šiurkščias žmonių aistras, ir visa tai skambėjo ir pylėsi, kaip svaigus pietų vynas, kaip citrinų kvepėjimas, kaip spalvingi italų žemės žiedai. Saulė, kraujas, aistros, vynas, meilės sielvartai mušėsi ir putojo kaimietišku šiurkštumu ir gyvumu.

Jau praėjo keletas metų, o kai atsimenu, tai ir šiandien tie „Cavalleria Rusticana" garsai toki skaidrūs toki gaivūs ir jauni skamba man ausyse: su pietų saule, su kaimo varpų vakariniais aidais, su vyno puta, su meilės aistromis ir krauju. Praėjo keletas metų, praeis ir daugiau, o tos melodijos vis skambės ir netils. Grožio dalykai yra amžinas džiaugsmas, sako poetas.

Lygiai matau ir patį Pietro Mascagni, kai jis paskutinį kartą išeina į sceną, sunkiai lenkiasi prie pakraščio ir spaudžia vieną po kitos rankas: moterys, vyrai, grūsdamiesi salės kertėje, stengiasi bent prisilytėti prie maestro, jeigu jau ir negaus pasisveikinti.

Jis gi nuvargęs atsitiesia ir iš lėto kelia ranką, lyg paskutinį kartą laimintų visus juos, toks didelis ir sunkus, panašus pusiau į mitologinį milžiną, pusiau į drambalotą senį. Ir visas tas mišinys yra iškilmingas, nuoširdus ir atminimų eilėje nedilstantis.

VYTAUTĄ DIDIJĮ PRISIMINUS

DR. KONSTANTINAS AVIŽONIS

1430 m. rugsėjo mėn pradžioje senojoje Lietuvos sostinėje, didžiųjų Lietuvos kunigaikščių rūmuose vyko skubūs pasiruošimai didelėms ir nepaprastoms iškilmėms. Į Vilnių bei Trakus buvo suvažiavę ne tik svarbieji did. Lietuvos kunigaikščio Vytauto pareigūnai bei bendradarbiai, jo šeimos nariai bei giminaičiai, žymieji Lietuvos didikai ir bajorai, bet kiekvienu metu buvo laukiami ir užsienio valstybių svečiai, pasiuntiniai bei atstovai. Rugsėjo mėn. 8-ji buvo numatyta kaip nepaprasta diena: ją turėjo įvykti Vytauto vainikavimas Lietuvos karaliumi. Toms iškilmėms jau buvo tinkamai pasiruošta, tik dar buvo laukiama imperatoriaus Zigmanto atsiunčiamo žadėtojo karaliaus vainiko su reikalingais vainikavimo dokumentais.

Vytautas su savo svečiais tačiau imperatoriaus pasiuntinių nesulaukė. Bijodami, kad nenutrūktų draugiški Lietuvos ir Lenkijos santykiai ir tuo būdu neišnyktų ir taip jau gana silpnos lenkų viltys, kad Lietuva po Vytauto mirties galutinai susijungs su Lenkija, Lenkijos didikai visomis priemonėmis stengėsi sutrukdyti Vytauto vainikavimą Lietuvos karaliumi, siūlydami jam net Lenkijos karaliaus vainiką ir reikalui esant, būdami pasiruošę pradėti karą su Lietuva. Specialiai pastatytos lenkų sargybos suėmė per Lenkijos teritoriją į Vytauto vainikavimo iškilmes vykusius imperatoriaus Zigmanto pasiuntinius ir tuo būdu sutrukdė Vytauto vainikavimą.

Tai buvo didelis smūgis ne tik pačiam Vytautui, bet ir visai to meto Lietuvos politikai. Tačiau nei Vytautas, nei lietuviai did. Lietuvos kunigaikščio vainikavimo byloje neketino nusileisti ir buvo pasiruošę prireikus net ir ginklu apginti savo teises prieš lenkus. Su imperatoriumi buvo susitarta, kad Vytautui skirtasis Lietuvos vainikas bus pasiųstas kitais keliais, aplenkiant Lenkijos teritoriją; buvo jau paskirtas ir naujas vainikavimo iškilmių terminas, bet senelis Vytautas (jis jau turėjo per 80 su viršum metų) tos šventės nebesulaukė, nes jis po trumpos ligos mirė tų pačių metų spalio mėn. 27 d.

Nepriklausomoje Lietuvoje mes buvome įpratę tą likiminę 1430 m. rugsėjo mėn. 8 dieną švęsti kaip tautos šventę. Ji švenčiama ir dabar, tremtyje. Tai nėra koks anachronizmas, kad šiais demokratijos klestėjimo laikais lietuviai iškilmingai mini tą dieną, kurią turėjo įvykti did. Liet. kunigaikščio Vytauto vainikavimas Lietuvos karaliumi. Toli gražu tai nereiškia, kad lietuviai būtų kokie nors monarchistai. Tai yra tik buvusios Lietuvos didybės ir galybės prisiminimas. Juk ir prancūzai nenustoja savo būdingo demokratiškumo bruožo, nors jie ir nepaprastai pagarbiai, su dideliu sentimentu ir net savotišku giliu pietizmu prisimena savo imperatoriaus Napoleono I-jo laikus. Tai yra psichologiškai visai suprantamas reiškinys — prisiminti savo tautos ir savosios valstybės galybės laikus. Pagaliau ir monarchija anais laikais buvo laikoma pati tobuliausia ir aukščiausia valstybinio gyvenimo forma bei santvarka.

Lietuvių tauta šiuo metu pergyvena galbūt skaudžiausius laikus visoje savo istorijoje. Ne tik nepriklausomo valstybinio Lietuvos gyvenimo ugnelė šiuo metu svetimųjų yra visai užgniaužta, bet ir pati lietuvių tauta yra tragiškai išblaškyta po visą platųjį pasaulį. Manau, nesuklysiu pasakęs, kad tiek tėvynėje palikęs ir svetimųjų visaip engiamas, tiek sunkų kalinio jungą nešdamas plačiuosiuose Sibiro kraštuose, tiek nepavydėtiną tremtinio dalią kęsdamas Vokietijoje ir įvairiose kitose pasaulio valstybėse lietuvis tebepuoselėja savo širdies gilumoje tą nepriklausomo valstybinio gyvenimo liepsnelę ir su pamaldumu prisimena ne tik Nepriklausomosios Lietuvos, bet ir žilosios lietuvių senovės laikus. Juk tai yra visai natūralu ir suprantama, kad kiekvienas žmogus, patekęs į nelaimę ir vargą, yra linkęs galvoti ir savo vaizduotėje atkurti šviesiąsias ir laimingąsias savo gyvenimo dienas. Taip pat yra natūralu, kad visa tauta, išgyvendama sunkiąsias ir juodąsias savo dienas, su malonumu prisimena ir savo akis kreipia į tuos savo praeities laikus, kada jos istorija buvo didinga ir kada pati tauta buvo galinga.

Išeidami iš šių paprastų ir natūralių žmogiškųjų savybių, mes labai lengvai galime suprasti ir atjausti XIV š. pabaigos ir pačios XX š. pradžios lietuvius, kurie, kęsdami sunkų Rusijos carizmo jungą, turėjo kovoti net už lietuviškosios spaudos laisvę. Kaip tik tautinio atgimimo bei spaudos draudimo laikais viena svarbiausių savęs grūdinimo priemonių lietuviui ir buvo savo didingos praeities pažinimas. Ne be reikalo „Aušros", „Varpo", „Tėvynės Sargo" bei kitų lietuviškų laikraščių puslapiuose tiek daug buvo rašoma apie karžygiškus bei romantiškuosius Lietuvos praeities laikus. Dr. Basanavičius, Dr. Kudirka ir kiti to meto žymieji lietuvių kovotojai atsidėję vartė apdulkėjusius ir supelėjusius Lietuvos praeities puslapius, kiekviena proga aikštėn keldami didinguosius atskirų lietuvių ir visos lietuvių tautos darbus bei žygius praeityje. Ne atsitiktinai, bet visiškai sąmoningai, vadovaudamasis savo laikų dvasia, Dr. Vincas Kudirka, Lietuvos himno autorius, į šią tautos giesmę įrašė žodžius: „Lietuva, Tėvyne mūsų, tu didvyrių žeme, iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia". Tie žodžiai mums yra be galo artimi, ypačiai, kai mes juos suprantame ir tariame praeities perspektyvoje.

Nors Lietuvos istorijos mokslas šiandieną jau labai toli yra nužengęs, lyginant jį su romantiškąja srove spaudos draudimo laikais, nors šių dienų Lietuvos istorikai nekartą griežtai kritikuoja praėjusio šimtmečio pabaigos Lietuvos istorikų darbus, bet visi mes vis dėlto pripažįstame tą nepaprastą spaudos draudimo gadynės lietuvių veikėjų ir istorikų darbų reikšmę ir prieš juos lenkiame savo galvą, sugebėjusius gaivinti mūsų tautą didingosios Lietuvos praeities tyrinėjimu ir paruošusius naujus kovotojus už mūsų tautos bei valstybės laisvę.

Visiškai natūralu ir pateisinama, kad ir mes šiandieną kreipiame savo žvilgsnį į tuos Lietuvos praeities laikus, kada mūsų tautos ir valstybės gyvenimas klestėjo, nelyginant žydėjo. Gaivindami tuos prisiminimus, mes kartu grūdinamės ateities darbams bei kovoms, stipriname savyje lietuvišką dvasią, stengiamės apsisaugoti nuo visokių svetimų žalingų įtakų

ir kaupiame savo dvasines jėgas ateičiai. Rugsėjo mėn. 8-ji diena kaip tik yra viena geriausių progų prisiminti didingajai Lietuvos praeičiai, nors jos mes dabar jau taip romantiškai ir nebeidealizuojame, kaip tai buvo papratę daryti lietuvių tautinio atgimimo laikų veikėjai. Šią dieną mes kaip tik prisimename Vytautą, kuris mūsų istorijoje yra gavęs Didžiojo vardą, nes jo valdymo laikotarpis Lietuvoje buvo pats didžiausias valstybinės lietuvių galybės pakilimo metas.

Būdamas nepaprastų politinių bei valstybinių sugebėjimų žmogus, Vytautas kartu buvo ir žymiausias Lietuvos praeities valdovas. Jo laikais Lietuva buvo ne tik pasiekusi didžiausią savo teritorijos išsiplėtimo laipsnį, bet ir kitose valstybinio gyvenimo srityse iškilusi didelėn galybėn. Prisimenant, kokiomis sunkiomis sąlygomis Vytautui teko paimti valdyti Lietuvą, tiesiog jėga išsikovoti didžiojo Liet. kunigaikščio sostą, prisimenant, su kokiomis sunkiomis politinio, visuomeninio bei kultūrinio gyvenimo problemomis jam teko susidurti ir ilgiems laikams sėkmingai jas išspręsti, dar labiau ryškėja Vytauto Didžiojo asmens didybė.

Vytautui žengiant į didžiojo kunigaikščio sostą, lietuvių tauta ir Lietuvos valstybė gyveno sunkius ir kritiškus laikus. Vidaus kovos Lietuvoje, prasidėjusios po Algirdo mirties, labai susilpnino valstybės organizmą, suskaldė lietuvių jėgas ir atvėrė naujas perspektyvas svarbiausiam to meto Lietuvos priešui — vokiečių (kryžiuočių) ordinui, kuris jau visą šimtą su viršum metų stengėsi užgrobti lietuvių žemes, o juos pačius pavergti. XIV-jo š. Lietuva buvo virtusi nelyginant didele nuolatinio karo stovykla. Lietuvių tautai teko sutelkti visas savo jėgas ir žūtbūtinėje kovoje ginti savo laisvę ir nepriklausomybę, ypačiai ginantis nuo viską naikinančių ir vergovę nešančių kryžiuočių žygių. Daug kraujo ir didvyriško pasiryžimo kaštavo lietuviams santykiai su šiuo neramiuoju grobuonišku Lietuvos kaimynu, laiko būvyje spėjusiu pavergti giminingas lietuviams latvių ir prūsų tautas.

Tautinio lietuvių didvyrio vardą tose kovose su kryžiuočiais įgavo nenuilstamas karžygis, to meto Vakarų Europos riterio gyvas pavyzdys, Lietuvos valdovas Kęstutis. Nė pėdos lietuvių žemės jis neužleido vokiečiams, nors kryžiuočių ordinas tuo metu ir buvo pati moderniškiausia Vakarų Europos karinė pajėga. Tik po Algirdo ir vėliau Kęstučio mirties, įsimaišius į Lietuvoje kilusius vidaus vaidus dėl did. kunigaikščio sosto, kryžiuočiams pavyko pasiekti žymių teritorinių ir diplomatinių laimėjimų. Svarbų vaidmenį kryžiuočių ordinas suvaidino Vytauto kovose prieš Jogailą — iš pradžių dėl savo tėviškės, vėliau dėl did. Liet. kunigaikščio sosto. Nors Vytautas ir pasinaudojo kryžiuočių pagalba savo kovose prieš Jogailą ir už tai padarė ordinui kai kurių žymių, bet laikinių nuolaidų, bet iš tikrųjų jis su nemažesne energija už savo tėvą Kęstutį stojo kovon prieš visa tai, kas galėtų stiprinti kryžiuočių poziciją jų santykiuose su Lietuva.

Laikinės nuolaidos kryžiuočiams buvo tik priemonė arba laikui laimėti, arba turėti ramybei vakaruose, vykdant savo didžiuosius siekimus rytuose, arba šiaip-jau diplomatinė gudrybė. Iš tikrųjų gi Vytautas pasiryžo visiems laikams sudrausti tą nuolat grėsusį Lietuvai pavojų iš kryžiuočių pusės ir galutinai sutramdyti jų grobuoniškus siekimus Lietuvos atžvilgiu. Jis puikiai suprato, kokią didelę žalą lietuvių tautai ir valsybei darė nuolatiniai karai su kryžiuočiais, todėl pasiryžo visiems laikams sėkmingai juos užbaigti ir išvaduoti Lietuvą iš vokiškojo veržimosi į rytus pavojaus, kas jam iš tikrųjų su laiku ir pavyko.

Santykiai su vokiečiais tuomet pirmavo ne tik visoje Lietuvos užsienio, bet ir vidaus politikoje. Santykiai su kitais Lietuvos kaimynais, taip pat visa Lietuvos vidaus politika, valstybės santvarka, net socialinis ir ekonominis gyvenimus, — viskas Lietuvoje buvo derinama prie santykių su kryžiuočiais, nes lietuviams visomis priemonėmis reikėjo sutelkti savo jėgas, norint ne tik atsispirti, apginti savo laisvę ir nepriklausomybę, bet ir visiems laikams panaikinti vokiečių pavojų Lietuvai. Šio tikslo siekiant, teko dėtis ir su lenkais į sąjungą, nors lenkai ta proga reiškė ir kitų toli siekiančių užmačių Lietuvos atžvilgiu.

Vytautas savo politikoje prieš kryžiuočius pasiekė didžiulių laimėjimų, tiek karinių, tiek diplomatinių. Jis nesitenkino vien karo žygiais, bet kartu su Jogaila vedė ir plačią diplomatinę kovą Vakarų Europoje prieš ordiną. Jos tikslas buvo užkirsti nuolat plaukusią kryžiuočiams pagalbą iš Vakarų Europos valstybių, kurios nuolat papildydavo ir atgaivindavo kryžiuočių išsenkančias jėgas jų kovose prieš Lietuvą. Vytautas vedė gyvą propagandą Vakaruose, kaltindamas ordiną, kad jis nori užgrobti krikščionišką kraštą, nes Aukštaičiai jau 1387 m. buvo apsikrikštiję. Tuo būdu buvo išmušamas svarbiausias ginklas kryžiuočiams iš rankų, nes jie visą laiką skelbėsi kovoją su pagonimis, esą norėdami platinti krikščionybę. Vytautui tuo būdu pavyko sustabdyti talkininkų būrių iš Vakarų Europos plaukimą pas kryžiuočius ir pasiekti net to, jog Vokietijos imperatorius Vaclovas buvo uždraudęs ordinui kariauti su krikščioniškąja Lietuva. (Dar labiau išgarsėjo Vytauto vardas krikščioniškajame pasaulyje, kai jis gavo popležiaus sutikimą organizuoti kryžiaus karą prieš totorius, norėdamas galutinai sutramdyti jų galią Europos Rytuose). Vytauto prašomas, popiežius taip pat buvo uždraudęs ordinui kovoti prieš krikščioniškąją Lietuvą.

Tinkamai diplomatiškai ir militariškai pasiruošęs, Vytautas kartu su Jogaila ir lenkais kirto ordinui mirtinį smūgį 1410 m. Tanenbergo mūšyje. Šiame viename didžiausių to meto Europos mūšių moderniškiausios kryžiuočių ordino pajėgos buvo visiškai sutriuškintos. Buvo apgulti ir vokiečių ordino jėgų likučiai Marienburge, tačiau apsigalvojęs Vytautas su savo kariuomene grįžo atgal į Lietuvą, o vieni lenkai Marienburgo paimti neįstengė. Vytautas tai padarė, nenorėdamas visiškai sulikviduoti ordino: jis siekė tik sunaikinti jo galybę ir pašalinti nuolatinį neramumų židinį Lietuvos vakaruose. Paskutinės ordino gyvybės liepsnelės jis neužgniaužė, nes, nors ir silpno, ordino pagalba jam dar galėjo būti reikalinga tolimesniuose Lietuvos santykiuose su Lenkija. Dėl to ir taikos sąlygos, nežiūrint didžiulio ordino pralaimėjimo, kuris nuaidėjo per visą Europą, palyginti, buvo lengvos.

Šiaip ar taip, Tanenbergo mūšio laimėjimas turėjo begalinę reikšmę tolimesnei Lietuvos istorijos raidai. Šiuo mūšiu vokiečių ordinas militariškai buvo tiek sunaikintas, kad po to jis jau niekad daugiau tiek nebeatsigavo, jog būtų pajėgęs vėl pasidaryti pavojingas Lietuvai.

Žinoma, ordinas ne iš karto tenorėjo atsisakyti visų savo ligšiolinių tikslų, tiek ilgai siektų. Negalėdamas jų jėga pasiekti, ordinas pradėjo ilgą diplomatinį ginčą, norėdamas nors Žemaičių kraštą sau laimėti. Kai imperatoriaus Zigmanto atstovas, atvažiavęs pats į Žemaičius, jų sienos klausimą išsprendė Lietuvos naudai, ordinas vėl bandė Žemaičių bylą iškelti visuotiniame Bažnyčios suvažiavime Konstancoje. Norėdamas suvažiavimą nuteikti savo pusėn, Vytautas į Konstancą nusiuntė 60 krikštytų žemaičių bajorų delegaciją, kuri 1415 m. prieš viso pasaulio atstovus sunkiai ap-

kaltino ordiną, iškeldama bloguosius ordino darbus ir atskleisdama tikruosius jo siekimus. Visiems pasidarė aišku, kad kovoje dėl Žemaičių ordinui rūpėjo ne krikščionybės praplėtimas, bet naujų žemių užgrobimas; todėl ordinas ir čia pralaimėjo savo bylą prieš Lietuvą. Tada jis ėmėsi politinės akcijos tarp Vokietijos kunigaikščių, tikėdamasis savo tautiečiuose rasti didesnio atgarsio. Šie pastarieji, ordino patraukti, privertė imperatorių Zigmantą pakeisti savo sprendimą ordino naudai. Tada Jogaila kreipėsi į popiežių, prašydamas panaikinti nepalankų Lietuvai Zigmanto sprendimą, o Vytautas, keršydamas imperatoriui, priėmė prieš imperiją sukilusių husitų jam pasiūlytą Čekijos karaliaus sostą.

Galutinai ginčas dėl Žemaičių buvo išspręstas karu ir 1422 m. Melno ežero taika. Šiuo susitarimu Žemaičiai galutinai ir visiems laikams buvo pripažinti Lietuvai, tačiau pats Nemuno žemupys su Klaipėda buvo atiduotas kryžiuočiams. Melno ežero taikos sutartimi nustatytoji vakarinė Lietuvos siena išliko ilgus amžius beveik nepasikeitusi. Užnemunėje ji ėjo maždaug tomis pačiomis vietomis, kaip ir atkūrus Nepriklausomąją Lietuvą po Didžiojo karo; gi Žemaičiuose ji atitiko Mažosios Lietuvos sieną. Melno ežero taika galutinai buvo išspręstas Žemaičių klausimas, nors ir ne visai palankiai Lietuvai, nes nuo jos liko atskirtas Nemuno žemupys su Klaipėda. Tuo pagrindu paprastai yra priimta daryti Vytauto politikai priekaištų, kad jis daugiau domėjosi Lietuvos rytų negu vakarų politika. Šie priekaištai nėra pilnai pateisinami, nes anuos laikus mes turime vertinti išeidami iš ano meto pažiūrų bei supratimų, bet ne šių dienų mūsų akimis: ano meto valstybės nesikūrė ir nesitvarkė grynai tautiškais pagrindais, bet apimdavo daugiau ar mažiau tautų, o jų valdovai vadovavosi savo galybės sumetimais.

Šiaip ar taip, Vytautui pavyko galutinai pašalinti nuolatinį neramumų židinį Lietuvos vakaruose. Melno ežero taika buvo baigtos ir beveik 150 metų trukusios vokiečių ordino kovos prieš Lietuvą, kurias galutinai pralaimėjo vokiečiai. Kryžiuočių ordinas Vytauto karinės veiklos ir politikos buvo tiek sunaikintas, jog jis jau niekad nebesudarė rimto pavojaus Lietuvai, nors galutinai jis buvo panaikintas tik praėjus dar vienam šimtui su viršum metų. Tuo būdu Vytautas kartu su Jogaila keliems šimtams metų sustabdė tolimesnį vokiečių veržimąsi į rytus. Tai buvo didelis Vytauto nuopelnas ne tik lietuvių tautai, bet ir visai Rytų Europai, penkiems šimtams metų apsaugotai nuo vokiečiu pavojaus. Sėkmingos Vytauto vakarų politikos dėka lietuvių karai su vokiečiais buvo užbaigti ilgiems šimtmečiams.

Nemažesnių pasisekimų Vytautas pasiekė ir savo rytų politikoje. Lietuvos santykiai su rusais XIV-jo š. valstybiniame Lietuvos gyvenime ir Lietuvos užsienio politikoje užėmė antrą vietą ir savo svarbumu ėjo tuoj po santykių su vokiečiais. To meto Lietuvos santykių su rusais svarbiausias bruožas — tai nuolatinė Lietuvos ekspansija į rytus. Ji prasidėjo nuo pat Lietuvos valstybės įsikūrimo. Lietuvių veržimasis ir valstybės plėtimas į rytus ėjo mažiausio pasipriešinimo kryptimi ir išplaukė iš didžiųjų Liet. kunigaikščių noro praplėsti savo galią ir valdžią bei iš reikalo turėti jėgų rezervą nuolatinėms kovoms vakaruose su kryžiuočiais. Lietuvos ekspansiją į rytus lengvino: didelis to meto lietuvių veržlumas bei karingumas; Rusijos susiskaldymas į mažutes kunigaikštystes, tarpusavyje nesugyvenusias; totorių jungas Rusijoje ir rusų išvadavimas iš to jungo, jų žemes prijungus prie Lietuvos ir jas paėmus į tvirtą Lietuvos globą; taip pat „senovės nelietimas ir naujovių neįvedimas" prie Lietuvos prijungtuose kraštuose bei didelė lietuvių religinė tolerancija.

Bestiprindamas Lietuvos valstybę ir ją beplėsdamas, aktingą politiką rusų gyvenamų žemių atžvilgiu parodė jau Mindaugas. Ypačiai veržli šiuo atžvilgiu buvo Gedimino dinastija. Dėka talentingos savo diplomatijos ir ypačiai gausių savo sūnų bei dukterų vedybų politikos Gedimanas nukėlė Lietuvos sienas labai toli į rytus bei pietus nuo tikrojo lietuviško krašto ir savo raštuose kitoms valstybėms oficialiai pradėjo vadintis „Rex Lituanorum et multorum Ruthenorum". Dar toliau siekė jo sūnaus Algirdo rytų politika. Savo derybose su imperatoriumi karoliu IV dėl Lietuvos krikšto ir kryžiuočių ordino perkeldinimo iš Pabaltijo į pietinės Rusijos tyrus kovoms prieš totorius, reikalaudamas visus lietuvių giminių gyvenamus kraštus, vokiečių Pabaltijy ir Prūsuose užimtus, atiduoti Lietuvai, Algirdas 1358 m. pareiškė: „Omnis Russia simliciter debet ad Lithuaniam pertinere". Šią savo programą jis ir vykdė sistemingai, prie Lietuvos prijungdamas vieną po kitos vis naujas rusų žemes. Jau tada buvo pradėjusi kilti Maskva Rusijos šiaurėje, kuri, politiškai nustelbusi Tverę, rungčiomis su Lietuva bandė rinkti smulkesnes aplinkines rusų kunigaikštystes į savo valdžią. Padėdamas Tverės kunigaikščiams, Algirdas net porą kartų buvo apgulęs Maskvą ir lietuvišku kardu pabeldė į jos vartus, bet ją paliko nepaėmęs, pasitenkindamas maskviečių tuoj pat gudriai pasiūlytomis duoklėmis.

Algirdo sudarytą politinę programą, esą visa Rusija privalo Lietuvai priklausyti, dar toliau visa savo energija ir nepaprastu veržlumu vykdė Vytautas. Jo laikais Lietuvos valstybės plėtimasis rusiškųjų žemių sąskaita pasiekė savo kulminacinį tašką. Tapes didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, perreformavęs valstybę, panaikinęs sritines kunigaikštystes, sustiprinęs Lietuvą militariškai ir finansiškai, Salyno sutartimi laikinai susitaikęs su kryžiuočiais, Vytautas pradėjo vykdyti savo plačiuosius užsimojimus Europos rytuose, siekdamas visas dar likusias rusų gyvenamas žemes prijungti prie Lietuvos. Šio savo tikslo jis siekė sistemingai, nors ir su ilgesnėmis pertraukomis, kurios buvo reikalingos galutinai išspręsti Lietuvos vakarų politikos problemoms.

Dar toliau beplėsdamas Lietuvos sienas į rytus, Vytautas turėjo susidurti su didžiuoju Maskvos kunigaikščiu Vosyliumi (už jo buvo ištekėjusi Vytauto duktė Sofija), kai tik Lietuva tiesiog priartėjo prie Maskvos kunigaikštystės sienų. Tačiau prieš pradedant karą su tolimąja Maskva, Vytautui dar reikėjo nugalėti totorius, kurie savo politinėje ir finansinėje priklausomybėje vis dar tebelaikė Maskvos kunigaikštystę ir kitas pačias rytines Rusijos žemes, kurias norint užvaldyti teko sueiti į konfliktą su totoriais. Tam susidarė Vytautui palankios aplinkybės, nes totorių ordoje tuo metu vyko vidaus vaidai. Vytauto pagalbos prašėsi pas jį atbėgęs baisiojo Tamerlano išvarytasis totorių chanas Tochtamyšas, su kuriuo Vytautas susitarė, pažadėdamas jį pasodinti į jo prarastąjį totorių ordos sostą, už ką Tochtamyšas pažadėjo Vytautui atsisakyti nuo totorių turėtų teisių į Rusiją ir net suteikti Vytautui militarinės pagalbos prijungti prie Lietuvos dar likusias rusų gyvenamas žemes. Pirmajame etape ši Vytauto politika nepavyko, nes didžiuliame 1399 m. Vorsklos mūšyje Vytautui teko skaudžiai pralaimėti. Tačiau su laiku Vytautui vis dėlto pavyko paimti į savo įtaką net pačią totorių ordą, kurios soste sėdėjo Vytauto pasodintas Tochtamyšo sūnus Soldanas.

Taip pat Vytautui pavyko pasiekti didžiulių laimėjimų ir kitoje jo plačiosios rytų politikos dalyje, —

plečiant Lietuvos valstybę rusiškųjų žemių sąskaita. Pamažu į Vytauto rankas pateko visos rusų gyvenamosios žemės, išskyrus tik Pskovą, Didįjį Naugardą ir Maskvą. Tačiau ir šios rusų žemės, nors jos ir nesudarė formališkai Lietuvos valstybės, tebuvo Vytauto įtakoje. Maskva dar 1408 m. buvo priversta sudaryti vadinamąją „amžinąją taiką" su Lietuva, pagal kurią siena tarp Maskvos ir Lietuvos buvo išvesta Ugros upe (kairysis Okos įtakas). Pagal šią taiką Lietuvos valstybės teritorija siekė Kalugos miestą, buvusį prie Ugros žiočių į Oką, t. y., pati Maskva nuo Lietuvos sienos bebuvo vos už 150 kilometrų. Savo viešpatavimo pabaigoje, suruošęs kelis sėkmingus žygius, Vytautas privertė taip pat ir Pskovą bei Didįjį Naugardą nusilenkti Lietuvai ir sumokėti aukštą kontribuciją. Vieno triumfalinio žygio metu Vytautas buvo pasiekęs net Tulą, Kalugą ir Riazanę. To žygio metu rusų kunigaikščiai, nedrįsdami nė kariauti, visur nusilenkdavo Vytautui, kelis kilometrus išeidami jo pasitikti su dovanomis ir pripažindami jį savo „tėvu bei globėju".

Vytauto įtaka siekė net ir Maskvą, kurios did. kunigaikščiu buvo Vytauto žentas Vosylius I. Jam mirus, Vytautas 1427 m. išžygiavo į Maskvą, ketindamas ir ją įjungti į Lietuvą, bet jauno Maskvos kunigaikščio Vosyliaus II motina, Vytauto duktė Sofija, atvyko Vytauto pasitikti net į Smolenską ir jį permaldavo Maskvą palikti neprijungtą prie Lietuvos, nors ir savo globoje. Permaldautas Vytautas pasitenkino prijungdamas prie Lietuvos keletą kunigaikštysčių, anksčiau dar svyravusių tarp Maskvos ir Lietuvos. Vytautas pats pasidarė nepilnamečio Maskvos kunigaikščio, savo anūko Vosyliaus II globėju.

Tokiu būdu Vytauto laikais Lietuva pasiekė didžiausio savo teritorinio išsiplėtimo, užimdama milžiniškus plotus nuo Baltijos ligi Juodosios jūros. Rytuose buvo pasiekta Riazanė, buvusi net į pietų rytus nuo Maskvos, pietuose Lietuvos žemė siekė Juodąją jūrą ir Dniestrą. Lietuva pasidarė pati didžiausia Europos valstybė. Vytauto galia buvo be galo didelė, jo įtaka reiškėsi taip pat Lenkijoje, jo patarimų klausdavosi net ir Vakarų Europos valdovai. Vytauto ligi kulminacinio laipsnio praplėsta Lietuvos galybė rytuose išliko beveik ligi pat XV-jo š. pabaigos.

Nors Vytautas jau seniai buvo miręs, bet jo vardas rusų tautoje ilgai dar buvo prisimenamas, kaip rusams griežto ir baisaus valdovo. Dar XV-jo š. viduryje vienas rusų vienuolis, Pavnutijus Borovskis, asketiškai gyvendamas savo įkurtame vienuolyne, mėgo savo mokiniams pasakoti savo išgyvenimus. Jo klausytojai tuos pasakojimus yra užrašę, ir vienas jų liudija, kiek giliai Vytauto, kaip rusams griežto valdovo, vardas buvo užsifiksavęs rusų sąmonėje. Tas šv. Pavnutijus, be kita ko savo mokiniams yra papasakojęs apie baisų marą, siautusį Rusijoje 1427 m. (tai bene bus simbolinis pavaizdavimas tais metais buvusio triumfalinio Vytauto žygio į pačias rytines Rusijos žemes). Esą žmonės mirę nuo kažkokios baisios „skujų ligos". Mirties patale tuomet gulėjusi ir viena vienuolė, kuri vėliau tačiau stebuklingai išgijusi ir papasakojusi, ką jos vėlė mačiusi pragare ir rojuje, kai tuo tarpu jos kūnas be sąmonės gulėjęs mirties patale. Rojuje ji mačiusi tarp kitų did. Maskvos kunigaikštį Joną Kalitą (jis Maskvą valdė Gedimino laikais, iš totorių įsigijo didžiojo kunigaikščio titulą ir pirmasis pradėjo sistemingai kelti Maskvos galybę, todėl rusų sąmonėje ir liko kaip labai rusams nusipelnęs valdovas). Pragare gi ta vienuolė mačiusi didįjį Lietuvos kunigaikštį Vytautą, kaip didelio ūgio vyrą (Vytauto galybė!), „kuriam baisus juodasis (t. y. velnias) replėmis burnon grūdęs nuo karščio žėrinčius dukatus ir sakęs: Še, ryk, prakeiktasis" (tai yra simbolinis prisiminimas Vytauto iš rusų nuolat reikalautų duoklių bei kontribucijų). Šis pasakojimas yra ne kas kita, kaip rusų tautosakos padaras, kuriame vaizdžiai atsispindi dar povytautinių laikų rusų nuotaikos, vaizduojančios Vytautą, kaip baisų Maskvos ir ortodoksų priešą.

Kaip sėkminga Vytauto vakarų politika penkiems šimtams metų sustabdė vokiečių veržimąsi į rytus ir apsaugojo Rytų Europą nuo vokiečių pavojaus, taip sėkmingesnė Vytauto rytų politika sutramdė totorių galybę ir išvadavo beveik visas rusų žemes ir net Vidurio bei Vakarų Europą nuo baisaus totorių pavojaus: Lietuva tapo Europos mūru prieš Rytus. Šiuo atžvilgiu Vytautas yra nemaža pasitarnavęs tiek Europos rytams, tiek vakarams.

Veržlioji Gediminaičių, ypačiai Vytauto, rytų politika patiems lietuviams tačiau turėjo ir teigiamų ir neigiamų pasekmių. Kaip teigiamus Lietuvos rytų politikos vaisius galima būtų laikyti: nepaprastą Lietuvos valstybės išaugimą ir sustiprėjimą, Lietuvos pasidarymą didžiausia valstybe Europoje su stipriu iždu, galinga kariuomene ir klestinčiais prekybos miestais; prie Lietuvos prijungtos rusų žemės taip pat sudarė lietuviams nemažą jėgų rezervą jų kovose su kryžiuočiais. Tačiau didžiuliai Vytauto laimėjimai rytuose turėjo ir neigiamų pasekmių. Tai buvo tikrosios (etnografinės) Lietuvos reikalų tam tikru laipsniu apleidimas, būtent, išėjimo Nemunu į Baltijos jūrą neįvertinimas, lietuviškų pajėgų eikvojimas tolimose rusų žemėse (analogija: vokiečių žygiai į Italiją viduramžiais!), pagaliau Lietuvos kunigaikščių ir jų šeimos rusėjimas bei gudų rašto kalbos įsigalėjimas Lietuvos valstybės kanceliarijoje.

Trečioji užsienio politikos problema Vytauto laikais buvo Lietuvos santykiai su Lenkija, kurie paprastai buvo derinami prie Lietuvos santykių su kryžiuočiais. Lenkams Jogailą pakvietus į Lenkiją ir šiam 1385 m. Krėvos aktu patvirtinus savo delegacijos jo vardu duotus pažadus, Lietuvos valstybė atsidūrė tikrai kritiškoje padėtyje. Jogailos pažadas sujungti Lietuvą su Lenkija visiškai sutapo su lenkų didikų norais matyti Lietuvą įjungtą į Lenkiją ir praplėsti lenkų politinę bei kultūrinę įtaką Lietuvoje. Jogailai išvykus į Lenkiją karaliauti, iš pradžių atrodė einama prie personalinės unijos sudarymo, bet nepoilgo viskas virto kitaip. Lietuvos didikai ir bajorai nė nemanė Lietuvą laikyti įjungtą į Lenkiją, ir kai tik lenkų didikai pabandė kištis į Lietuvos vidaus reikalus, Lietuvoje susidarė tokia didelė pasipriešinimo banga, kurios nebebuvo galima įveikti. Šiam lietuvių sąjūdžiui vadovavo Vytautas, ir kaip tik su to sąjūdžio pagalba jam pavyko išsikovoti did. Lietuvos kunigaikščio teises.

Nors 1392 m. Astravos sutartimi Vytautas ir turėjo pripažinti vyriausią Jogailos valdžią ir iš pradžių jis tai darė (jis ją pripažino ne kaip Lenkijos karaliaus, bet kaip vyriausio Lietuvos kunigaikščio valdžią), bet greit jis pasidarė visos Lietuvos faktiškuoju valdovu, ir net pats Jogaila nieko negalėjo čia veikti be Vytauto. Santykiuose su lenkais Vytautas siekė išlaikyti nepriklausomą Lietuvą politinėje ir militarinėje sąjungoje su Lenkija. Draugingi sąjunginiai santykiai jam buvo reikalingi tik tol, kol jam reikėjo lenkų pagalbos prieš bendruosius priešus — kryžiuočius. Tai, be abejo, neatitiko lenkų didikų interesų, kurie norėjo Vytautą traktuoti tik kaip Lenkijos karaliaus Jogailos vietininką Lietuvoje. Iš to ir išplaukė įvairūs nesklandumai tarp Vytauto bei Lietuvos iš vienos pusės ir lenkų didikų bei Lenkijos iš kitos pusės.

Vytauto savarankiškumas labai nepatiko lenkams, ir šie nekartą bandė įsikišti ir jį suvaržyti. Vieną kartą Lenkijos karalienė Jadvyga buvo net pareikalavusi,

kad Vytautas mokėtų jai duoklę, suprantama, iš tų žemių, kurias Jogaila jai Lietuvoje buvo užrašęs, kaip savo žmonai. Vytautas šitokį Jadvygos reikalavimą pranešė savo sukviestiems Lietuvos bajorams, kurie be galo pasipiktinę audringai pareiškė, kad jie esą laisvi ir kad niekuomet nemokėję ir nemokėsią Lenkijai jokios duoklės. 1398 m. Salyno suvažiavime Lietuvos bajorai apgarsino Vytautą savo karaliumi — tat reiškė, jog ne tik Vytautas, bet ir Lietuvos bajorai jautėsi esą visiškai nepriklausomi nei Lenkijos, nei Jogailos.

Lietuvos ir Lenkijos santykiai toliau plėtojosi ne pagal Krėvos akte patvirtintus pažadus, bet atsižvelgiant į faktiškąją to meto Vytauto ir Lietuvos galybę Kai tik Vytauto galybė dėl kurių nors priežasčių siek tiek nusilpdavo, pvz., po 1399 m. Vorsklos mūšio pralaimėjimo, tai lenkai tuoj bandydavo jį naujomis sutartimis suvaržyti, pvz., vadinamuoju Vilniaus-Radomo susitarimu, kuriuo Vytauto ir Lietuvos savarankiškumas buvo skelbiamas tik laikinis, ligi Vytauto gyvos galvos, o po jo mirties jau turėjo būti viena bendra valstybė, valdoma Jogailos ar jo įpėdinių, Lenkijos karalių. Šitokie pasižadėjimai lenkų net kelis kartus buvo išreikalauti iš Vytauto, visuomet tada, kada jo galybė buvo kiek pašlijusi ar jis buvo suinteresuotas politine bei karine sąjunga su Lenkija.

Tačiau Vytautas iš tikrųjų ir nemanė tų pažadų tesėti, ir jam jo gabios diplomatijos dėka pavyko net pačioje Lenkijoje įsigyti didelę įtaką. Po bendro lietuvių ir lenkų jėgomis kryžiuočių ordino sutriuškinimo vėl buvo atnaujinti Lietuvos ir Lenkijos santykiai, šį kartą 1413 m. Horodlės aktu, kuriame Lietuva buvo traktuojama kaip atskira valstybė, kokia ji turėjo išlikti ir po Vytauto mirties, nors ir politinėje sąjungoje su Lenkija. Tame akte buvo pabrėžta, kad Lietuva po Vytauto mirties turės ir toliau savo atskirą valdovą, kurį tačiau lietuviai, atsižvelgdami į politinę sąjungą su Lenkija, išsirinks su Lenkijos karaliaus žinia; tačiau ir lenkai pasižadėjo po Jogailos mirties nesirinkti sau karaliaus be lietuvių ir jų did. kunigaikščio žinios. Taigi lenkai buvo priversti savo politikoje Lietuvos atžvilgiu padaryti žymių nuolaidų.

Iš tikrųjų ir šis susitarimas nebuvo įvykdytas, ir gyvenimas nuėjo savuoju keliu,visiškai nesikaitydamas su sutartyse formaliai užfiksuotomis lenkų pretenzijomis. Tačiau Horodlės susitarimas su laiku turėjo ir gilesnės neigiamos įtakos į Lietuvos gyvenimą, nes juo buvo padėti pamatai suartėti abiejų atskirų valstybių ir visuomenių santvarkoms, kurios šimtmečių būvyje visiškai suvienodėjo. Tuo būdu Horodlės aktu buvo padėti pagrindai Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimui, kuris po pusantro su viršum šimto metų suvedė abi valstybes į uniją, kurios lenkai taip troško. Jie net ir Vytauto laikais būtų nieko nesigailėję, kad tik būtų galėję tą uniją pasiekti. Taip, pvz., 1429 m. Lucko suvažiavime kilus Vytauto sumanymui vainikuotis Lietuvos karaliumi, Lenkijos didikai visokiomis priemonėmis, net ir smurtu bei karu, buvo pasiryžę prie to neprileisti, nes tai galėtų užkirsti kelią nors ir tolimesnėje ateityje pasiekti abiejų valstybių susijungimo. Bijodami, kad nenutrūktų ir tie gana silpni politinės sąjungos ryšiai, kurie dar siaistė abi valstybes, lenkų didikai siūlė Vytautui net pačios Lenkijos vainiką, kuris turėtų būti nuplėštas nuo senelio Jogailos galvos. Jie manė tuo būdu galėsią Vytautą sugundyti. Vytautui tačiau rūpėjo Lietuvos valstybė ir jos reikalai, bet ne lenkų ir Lenkijos interesai, todėl jis tokio pasiūlymo ir nepriėmė, nors jis galėjo būti ir malonus jo galybės siekiančiai ambicijai.

Vytauto viešpatavimo pabaigoje Lietuvos ir Lenkijos santykiai buvo tiek įsitempę, jog jie kiekvienu metu grėsė pereiti į atvirą karą, kuris iš tikrųjų ir prasidėjo, kai po Vytauto mirties Lietuvos didikai ir bajorai, nesivaržydami jokiomis sutartimis su Lenkija ir visus iškilmingus sąjungos aktus pamynę po kojomis, savo didžiuoju kunigaikščiu apšaukė Švitrigailą.

Tokiu būdu Vytautui santykiuose su Lenkija pavyko apginti lietuviškąją tezę, — Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Savo politika Vytautas sutrukdė unijinius lenkų planus, kurie tik po pusantro šimto metų tegalėjo būti įgyvendinti.

Kaip matome, Vytautas visas tuometines užsienio politikos problemas buvo išsprendęs Lietuvos naudai ir Lietuvos valstybę iškėlęs aukšton galybėn. Žymiai nusipelnė jis ir iš vidaus pertvarkydamas Lietuvos valstybę, ją sustiprindamas ir rūpindamasis krašto kultūros pakėlimu. Vytauto laikų Lietuva buvo tikrai tvirta, gaji ir veržli. Vytautas ir jo bendradarbiai, Lietuvos didikai, parodė didelį savo valstybingumą bei sugebėjimą valdyti pačią didžiausią Europoje valstybę, tolimus ir svetimus kraštus. Vytautui kliūčių nesudarė nei milžiniška erdvė, nei susisiekimo sunkumas, nei susižinojimo primityvumas. Lietuva pasirodė iš vidaus stipresnė už tuometines ir ankstybesnes Vakarų Europos valstybes, nes, nežiūrint didžiulio valstybės ploto, neįsigalėjo Lietuvoje feodalinis susiskaldymas, toks būdingas Vakarams. Vytauto pravestos centralizacijos reformos, naikinant sritinius kunigaikščius ir jų vieton statant savo vietininkus, keliais šimtais metų pralenkė Vakarus, skendinčius decentralizme. Vytauto valstybės reformomis Lietuva be galo sustiprėjo ir valstybiškai, ir politiškai, ir finansiškai bei ūkiškai, ir militariškai.

Daug dėmesio Vytautas skyrė ir valstybės ūkio tvarkymui, organizavo valstybinius dvarus, rūpinosi jų žemės ūkio našumo pakėlimu, kolonizavo maža gyvenamas sritis, dalijo negyvenamus žemių plotus bajorams, įpareigodamas juos eiti karo tarnybą ir tuos tuščius plotus paversti žydinčiais ūkiais. Labai uoliai Vytautas rėmė pirklius ir rūpinosi prekyba, sudarydamas patogias sąlygas ne tik vidaus, bet ir užsienio prekybai klestėti. Dar visą šimtmetį po jo mirties Vytauto laikai buvo prisimenami kaip auksiniai laikai prekybai.

Neužsileido Vytautas ir dvasinės kultūros srityje. Jei čia to meto Lietuvoje buvo nuveikta, palyginti, žymiai mažiau, negu kitose valstybėse, tai čia labiausiai kalti Lietuvos kaimynai, ypač kryžiuočiai, kurių grobuoniški puldinėjimai vertė lietuvius visas savo jėgas ir energiją sukaupti svarbiausiam tikslui, — apginti savo laisvę ir nepriklausomybę, nekalbant jau apie tai, kad patys kryžiuočiai visomis jėgomis trukdė bent mažyčiams kultūros spindulėliams iš Vakarų Europos prasiskverbti į Lietuvą. Kadangi Lietuva buvo nuolatinė karo stovykla ir visas gyvenimas buvo rikiuojamas tik gynimuisi, tai nelikdavo nei laiko, nei jėgų, nei energijos plačiau rūpintis kultūriniais reikalais. Tačiau Vytautui laimingai užbaigus tuos karus, tuoj susidarė sąlygos kultūriniam gyvenimui plėtotis. Nuo Vytauto laikų steigiamos pirmosios mokyklos, rūpinamasi paruošti mokytų žmonių, prasideda Lietuvos raštai, — pirmosios Lietuvos kronikos-metraščiai, kėlę Lietuvos praeitį ir garbinę Vytautą bei jo darbus. Pagaliau pats krikščionybės priėmimas, iš pradžių nors ir paviršutiniškas, rodė ryžtingą Lietuvos pasukimą ir įsijungimą ton kultūron, kurią gyveno visa Vakarų Europa.

Taigi visose gyvenimo srityse Vytauto buvo pasiekta didelių laimėjimų. Tad visai suprantama ir pateisinama, kad jį prisimindami pagarbiai lenkiame galvą prieš šį Didįjį Lietuvį, prieš genialųjį Lietuvos valdovą ir politiką, — Vytautą Didįjį.

KAZYS BRADŪNAS

Iš spaudai paruošto eilėraščių rinkinio „A p e i g o s“

PROTĖVIŲ DAUSOS

Ten sėdite aukštam vėlių suolely
Su ąžuolo vainikais ant galvų,
Kur amžino pavasario šakelės
Pašlaitėm dangiškų kalvų
Po jūsų kojomis žaliuoja...

Kur ganosi kovų žirgai baltieji,
Laukiniai, nesuvaldomi, laisvi,
Ten saulė motina tarp jūsų rankų skrieja
Ir debesys balti, balti...

ŽIRGAS

Tik pridėk prie mano kaklo ranką —
Ar jauti nerimstantįjį kraują,
Kurs mane, kaip įtemptąjį lanką,
Laiko virpantį... ir šauja

Tartum strėlą į akiratį toliausį,
Ir aš prigulu prie žemės lyg liepsna —
Tik pridėk prie mano kaklo ausį —
Srūva kraujo pergalės daina.

TAUTODAILĖ

Šimtas saulių akina mane,
Kurtina pragydę rojaus paukščiai.
Tulpių išsiliejusiam tvane
Tartum lašas mariosna įplauksiu

Ir ištirpsiu amžių bangose...
O neišmatuojama gilybė!
Grimsta jon apsvaigusi dvasia —
Praeitis ten, dabartis ir amžinybė.

Šimtas saulių akina mane,
Kurtina pragydę rojaus paukščiai.
Tulpių išsiliejusiam tvane
Laiko užsimiršusio palauksiu...

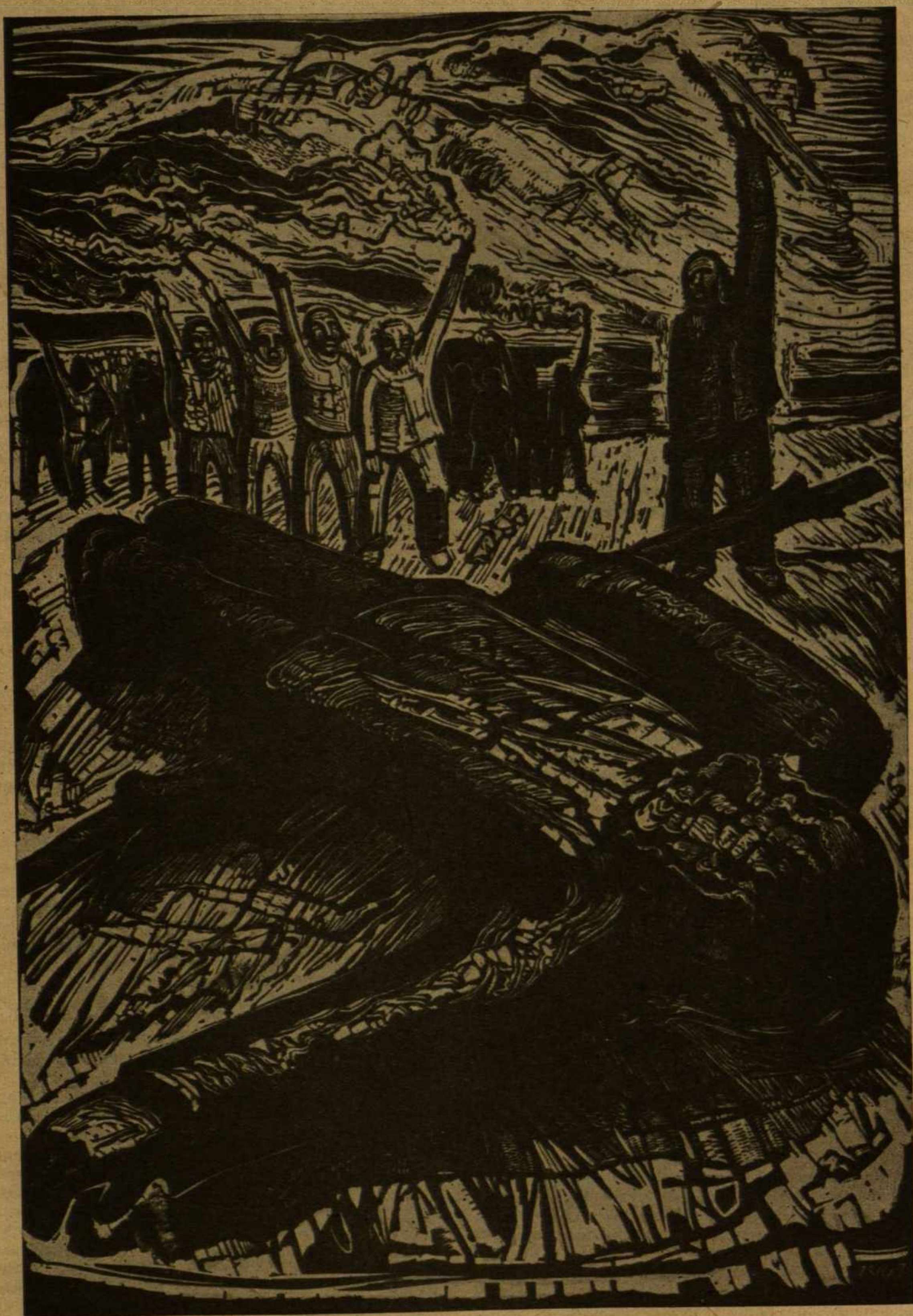
IŠTROŠKUS

Duok man šalto šulinio vandens
Iš tamsios senolių priemenios —
Bus tvankioj kelionėje lengviau.
Ir ąsotį sklidiną griebiau...
O nutiško į rankas, į saujas
Ašaros ir kraujas.

TĖVIŠKĖS PAPĖDĖJ

Eisim, eisim tėviškės papėdėn,
Kur žaliuoja sodas, kur namai.
Toji žemė, ta gimtoji mudu veda,
Mudu šaukiasi namo tėvų tėvai.

Ir nurimsime tik tėviškės papėdėj,
Ten kur dulkėse tėvų tėvai,
Kur iš dulkių keliasi ir žydi,
Ir siūbuoja nokstantys javai.

TELESFORAS VALIUS

PIRMASIS (medžio raižinys pagal K. Bradūno poemą „Maras“)

Valstybė ir privatinė iniciatyva ūkyje

P. JUOZAITIS

Ūkis yra priemonių visuma, įgalinanti žmonių materialinių reikalų tenkinimą. Pats savimi jis nėra jokia vertybė. Tuo pačiu pasakome, kad įgyja prasmės, kai tarnauja žmogui. Ūkinės veiklos uždavinys — nuolatos derinti turimas materialines priemones su aukščiau pastatytu tikslu. Pagal tai ekonomistui lieka specialus uždavinys — surasti geriausią organizaciją, per kurią būtų galima pritaikyti priemones duotiems tikslams.

Tad ūkis privalo tam tikros organizacijos. Jis tos organizacijos juo labiau privalo, kai ūkis įgyja vis platesnį visuomeninį pobūdį. Juk seniai paliko amžių glūdumoje tie laikai, kai atskiras žmogus ar jo šeima galėjo patenkinti visus savo ūkinius reikalus. Mūsų ūkis — visuomeninis ūkis, kur tik darbo padala pagrįstais mainais žmonės įgalinami tenkinti savus reikalus.

Ūkis — priemonių organizacija. Juo daugiau sukuriama priemonių žmonių materialiniams reikalams tenkinti, tuo labiau ūkis pasiekia jam pastatytą uždavinį — suderinti priemones su reikalu Vadinas, atskiro žmogaus ūkinė veikla apsprendžiama pagal tai, kiek ji efektinga. Tuo pačiu norima pasakyti, kad valstybės ir visuomenės uždavinys — sudaryti žmogaus ūkinei kūrybai tokias veikimo sąlygas, kuriose jis galėtų išvystyti didžiausią savos iniciatyvos pareiškimą.

Iš antros pusės, ūkis, būdamas socialinio pobūdžio reiškinys, negali būti paliktas visiškai atskirų jo subjektų nuožiūra. Atskiro žmogaus ūkinė veikla bei jo naudojamos tam priemonės gal nesiderinti su žmonių reikalais. Žodžiu, ūkyje turi būti jungiamas ekonominis ir socialinis aspektas, t. y. realizuota kuo didžiausia ekonominių ir socialinių reikalavimų harmonija.

Valstybės uždavinys — sukurti tokią ūkio santvarką, atseit, ūkio gyvenimo teisinį sutvarkymą, kur derintųsi individualiniai ir visuomeniniai reikalavimai. Iš to išeina, kad valstybės ir asmens santykių klausimas apsprendžia pačią ūkio santvarką. Vienokia ar kitokia ūkio santvarka lemia ir valstybė bei privatinės iniciatyvos santykių pobūdį. Tuo atžvilgiu yra pasireiškę du vienas antram griežtai priešingi supratimai, kurie dominuoja visose žmogiškos veiklos srityse šių dienų pasaulyje. Valstybės totalizmas ir žmogaus asmenybės pasireiškimo laisvė — štai du antipodai, kurie dalija mūsų pasaulį į dvi priešingas stovyklas visais klausimais.

Pagal tai, kas yra ūkinės iniciatyvos subjektas — privatus asmuo, valstybė ar jų įvairios kombinacijos — skirstomos ir pačios ūkio santvarkos. Ūkio santvarka, pagrįsta vienos rūšies iniciatyva, vadinama monistine. Prie jų tenka priskirti totalinį individualizmą ir ūkinį kolektyvizmą.

Ūkinis individualizmas, būdmas reakcija prieš viduramžių profesinės veiklos pasireiškimo reglamentaciją ir naujųjų laikų valstybės absoliutizmą visose srityse, skelbia visuotinį asmens ekonominės laisvės principą. Atskiras individas yra vienintelis ūkinės iniciatyvos subjektas, todėl ir pati ūkinė santvarka vadinama individualistinė. Asmeninės ūkinės iniciatyvos akstinas yra privatus interesas. Juo bazuojasi ūkinės veiklos kryptis, pobūdis ar tempas. Verslovininko asmeninė iniciatyva, jo drąsa, rizikos nevengimas yra ne kas kita, kaip tiesioginė privatinio intereso išdava.

Privatinis interesas konkrečiai pasireiškia pelno siekimu. Asmeninė iniciatyva, iššaukiama privatinio intereso, įgalina aukščiausio laipsnio gamybos išvystymą. Pelno siekimas skatina atskirų verslovininkų varžytynes bei konkurenciją. Pastaroji padaro tai, kad verslovininkai stengiasi gamybą racionalizuoti, piginti, norėdami atlaikyti tarpusavio konkurenciją. Dėl to kainos krenta ir laimi krašto visuomenė — pakyla bendroji tautos narių ūkinė gerovė. Vadinasi, individualinis interesas, būdamas žmogaus veiklos geriausias akstinas, drauge tarnauja ir bendrajai gerovei.

Štai čia pasirodo aukščiausia individualistinės ūkio santvarkos apoteozė: visuotinė privataus intereso ir bendrosios ūkinės gerovės, bendrųjų interesų harmonija. Palaimintas universalinis egoizmas, nes jo rezultatai veda į visuotinį gerbūvį!

Jei gaunasi tokios asmenine iniciatyva bei privačiu interesu pagrįstos ūkio santvarkos išdavos, tai valstybei nieko kito nelieka, kaip patikrinti laisvą, savaime besireguliuojantį ekonominio gyvenimo funkcionavimą. Štai kokių idėjų fone galima suprasti šūkį: „Laissez faire, laissez passez, le monde va de lui-même!“

Laisva konkurencija visose ūkinės veiklos srityse — šitos santvarkos idealas. Pabrėžiant tą ūkinės laisvės principą ir patsai režimas vadinamas ekonominiu liberalizmu.

Individualistinėj ūkio santvarkoj gamybos kryptį ir apimtį lemia galėjimas produktus pelningai parduoti rinkoj. Čia gamybos pelnas yra netiesioginis žmonių ūkinių reikalų rodiklis. Tuo pačiu pasakome, kad individualinės gamybos planą nulemia ne tiesioginių žmonių reikalų apskaičiavimas, o galimybė realizuoti gamybinį pelną. Ir čia aiškėja tiek gamintojų gaivališka konkurencija už rinkos paklausų patenkinimą, tiek ūkinės krizės pasireiškimas, kai gamybos nebegalima realizuoti pelningai.

Pagaliau, ūkio gyvenimo raida neišvengiamai veda prie to, kad pati gamyba vis labiau netenka individualinio pobūdžio. Individualinė bei amatinio pobūdžio gamyba užleidžia vietą didžiulių ekonominių vienetų organizuojamai produkcijai. Stambiosios verslovės — štai tie gamybos vienetai, kurie dominuoja modernųjį ūkį. Technikos progresas ir vis tobulesnių darbo priemonių pasirodymas įgalina verslovinį gamybos principą. Norint gaminti, reikia pirmiausia pasirūpinti techninių įrengimų ir atitinkamų darbo priemonių. Šis reiškinys privedė prie to, kad visiškai išsiskyrė darbas ir gamybos priemonės. Vieni teikia darbo jėgą — darbininkai, tarnautojai, technikai, o antri — disponuoja įmonėmis, darbo priemonėmis, kapitalais — verslovininkai, kapitalistai. Verslovės per-

sonalas darbo sutarties pagrindu parduoda ne savo veiklos produktus, bet savo sugebėjimą dirbti, gaminti tam tikrą gėrybę pagal verslovininko nurodymus bei įsakymus. Darbininkas neturi jokios teisės į savo darbo gaminius, nes jie yra išimtinė verslovės nuosavybė. Pačia darbo sutartimi jis iš anksto atsisako bet kokių teisių į savo gamybos produktus. Už tat jis gauna tam tikra sumą pinigų, kuri reiškia atlyginimą už jo patarnavimą, prisidėjimą prie gėrybės pagaminimo. Darbininkas, gaudamas už savo patarnavimą piniginę algą, atpalaiduojamas rūpintis pačios verslovės ateitimi ir jos gaminamų gėrybių pardavimo rizika.

Tačiau verslovės principas gamyboje, išjungdamas darbininkus ir produkcijos priemones, veda prie gilių ekonominio bei socialinio gyvenimo pakitimų. Jo išdava — aiškus dviejų klasių susidarymas: 1) darbo klasė, kuri parduoda savo darbo jėgą gamybos priemonių savininkams; 2) verslovininkai, kapitalistai: jie yra visų gamybos priemonių savininkai, darbo jėgos samdytojai, įvairių gėrybių sava sąskaita gamintojai ir jų pardavėjai rinkoj tam, kad realizuotų pelną, t. y. skirtumą tarp parduodamų kainų ir gamybos kaštų.

Pastarieji individualistinės ūkio santvarkos bruožai pasidarė taip lemiantieji, jog net visa santvarka vadinama tiesiog kapitalistine. Kapitalistinės ūkio sistemos ar tiesiai kapitalizmo vardu norima pabrėžti du dalykai:

1) netiesioginio gamybos metodo vartojimas ūkyje. Tuo norima pasakyti, kad pirma pagaminamos pačios gamybos priemonės, įrengiamos įmonės, t. y. daromos investicijos iš sutaupų, o jau vėliau tikimasi realizuoti gamybinį pelną. Žodžiu, gamybos procese vyrauja k a p i t a l a s, t. y. p a g a m i n t o s p r o d u k c i j o s p r i e m o n ė s n a u j o m s g ė r y b ė m s g a m i n t i. Tad technine prasme kapitalizmas yra režimas, kur gamyba vyksta kapitalo pagalba, atseit, panaudojant labai galingas technines darbo priemones.

2) T e i s i n e p r a s m e kapitalizmas apibūdinamas kaip ūkio sistema, kurioj gamybos priemonių savininkas naudojasi pelnu be tiesieginio darbo įnašo. Tuo norima pabrėžti, kad pati kapitalo nuosavybė, nors ir kitų naudojama, teikia pelno.

Ūkinis individualizmas bei liberalizmas, gryniausioj formoj pasireiškęs 19-jo amžiaus antroj pusėj, įgalino didžiulę ekonominę žmonijos pažangą. Deja, jo ūkinė sistema nesukūrė tos individualinių ir bendrųjų ūkinio gerbūvio interesų harmonijos, kurią realizuoti ji pretendavo. Vien privatinės iniciatyvos reguliuojamas ūkis iššaukė didžiulius socialinius kontrastus, į kurių sprendimą turėjo įsikišti valstybė. Tai išdava visiško dirbančiųjų ir gamybos priemonių nuosavybės atskyrimo.

Valstybės netvarkoma ūkinė laisvė privedė prie jos piktnaudojimo bei išsigimimo. Laisvoji konkurencija pasistengta eliminuoti privatinio pobūdžio m o n o p o l i n i a i s j u n g i n i a i s (karteliais, koncernais, trustais) ir užviešpatauti rinką. Tuo būdu kapitalo sutelkimas į nedaugelio rankas, tuo pačiu verslovininkų sluogsnio mažėjimas, o bendrai ūkiškai nesavarankiško elemento augimas, pasidarė visuotinis reiškinys. Ūkinės laisvės rezultatas — nuolatinis didėjimas žmonių skaičiaus, neturinčių jokios nuosavybės ir ekonomiškai priklausančių nuo kitų. Pagaliau didžiausias ekonominio liberalizmo ūkinės sistemos, vadinamos kapitalizmo vardu, konstruktyvinis trūkumas yra p e r i o d i n i s ū k i o k r i z i ų p a s i k a r t o j i m a s. Tos sistemos ekonominio mechanizmo, per kurį vyksta tautos pajamų pasiskirstymas, pačioj e s m ė j g l ū d i s u p e r p r o d u k c i j o s k r i z ė s š a k n y s. Vien pelno motyvų reguliuojama privatinė gamyba veda prie pajamų ir vartojimo disproporcijos. Tai reiškia, kad pajamų susikaupimas nedaugelio rankose įgalina tokias investicijas į gamybos aparatą, kuris pateikia tiek gėrybių pasiūlų, jog gaunamos kitų pajamos nebepajėgia jų nupirkti. Vadinas, nėra pusiausvyros tarp gamybos ir vartojimo, gėrybių pasiūlų ir paklausų, tarp pajamų ir galimų išlaidų. Dėl to gėrybių kainos krenta, įmonių pelnai tirpsta, darbininkų bei tarnautojų algos mažinamos. Rinkų užsikimšimas paraližuoja įmonių veikimą. Pasireiškia daugelio įmonių bankrotai, kurie su savimi traukia, lyg lavina, kitas įmones, neatskiriamai susietas tarpusavio ryšiais su pirmosiomis. Išstumiamos į gatvę didžiulės bedarbių masės, reikalingos pašalpos, tuo tarpu kai įmonių sandėliai pilni gėrybių. Čia darbininkai, tarnautojai ir verslovininkai lyg baudžiami už tai — vieni nedarbu, kiti — bankrotu, — kad per gerai dirbo, pagamino perdaug gėrybių. Štai grynai individualistinės ūkio santvarkos paradoksas bei absurdiškumas: s k u r d a s p e r t e k l i u j e!

Ir taip pakaitomis vyksta šitos ūkio sistemos ciklo fazės:* ūkinė depresija, atsigavimas, visuotinė gerovė, krizė.

Šiais laikais tos sistemos ūkio principams artimiausią santvarką turi JAV.

Taigi ekonominis liberalizmas neįgalino ekonominių ir socialinių reikalavimų harmonijos. Jo skelbtoji ekonominių automatizmų, atseit savaime besireguliuojančių veiksnių sistema turi būti pakeista r a c i o n a l e s n e i r t e i s i n g e s n e ū k i o o r g a n i z a c i j a. Gamybos kryptį, tempą ir apimtį turi nulemti ne aklas pelno jėgų žaismas, o tikrųjų žmogaus reikalų patenkinimo motyvai.

Sprendimo bejieškant mestasi į antrąjį monistinės ūkio santvarkos polių — ū k i n į k o l e k t y v i z m ą, a r b a t o t a l i n i o p l a n a v i m o ū k i o s i s t e m a s „Reikia organizuoti ūkį tuo būdu ir tokia baze, kad gamybos augimas, kurs yra neginčijama žmonijos vertybė, netaptų prakeikimu to, kad egzistuoja privatinė verslovė ir kainų, sistema, susidaranti visiems pažįstama rinkos baze liberalistinio ūkio mechanizme. Šis rezultatas yra galima pasiekti per ūkio racionalią organizają, per totalinį planingumą“ (B. V. Damalas „L a c r i s e c a p i t a l i s m e“, 1946, p. 318).

Kuo gi pasireiškia tas totalinis ūkio planingumas? Ne apie planingą ūkį, bet tik apie t a u t o s ū k i o p o l i t i k ą kalbama, kai patsai visuomenės ūkis susideda iš visos eilės atskirų ūkių, susietų tarpusavy darbo padala ir mainų santykiais o valstybė įstatymdavystės bei administracijos keliu siekia ūkio subjektus, tuo pačiu ir tautos ūkį planingai tam tikra linkme kreipti. Dalyko esmės nepakeistų, jei tai ir stambiu mastu būtų daroma.

Nebūtų šia prasme planingo ūkio ir tada, kai valstybė pasiima į savo rankas atskiras gamybos šakas ir joms vadovauja, o kitur pavieniai ūkiai pasilieka. Tokios priemonės vadinamos daliniais planavimais. Jie tėra neesminiai šiaipjau kapitalistinės ūkio sistemos pakeitimai, kuri pati pasiliktų. Jų tikslas, pagal totalinio planingo ūkio šalininkų nuomonę, kapitalistinę sistemą pagerinti, ją per ryškiausių jos blogumų pašalinimą sutvirtinti, o ne pakeisti.

Planingas ūkis yra p r i n c i p a l i a i kitokia ūkio santvarka, kurioj pati visuomenė ūkininkauja, o privatinis ūkio sektorius sudaro tik iš praeities liekaną, išimtį, kuri pagal galimybes turi būti apribota bei pašalinta.

Tuo būdu t o t a l i n i s p l a n i n g a s ū k i s y r a t o k i a ū k i o s a n t v a r k a, k u r i o j v i s a s t a u t o s ū k i s a r b e n t j o s v a r b i a u s i o s d a l y s y r a v i e n o v i e n i n t e l i o ū k i o s u b j e k t o p a g a l v i e n i n g ą p l a n ą v a d o v a u j a m a s. Tai yra ne kas kita kaip marksistinio socializmo proklamuojamasis ūkinis kolektyvizmas. Praktiškai tą kolektyvizmą reprezentuoja valstybė. Ji yra gamybos priemonių savininkė ir drauge verslovininkas. Tuo pačiu išsireiškiama, kad visokios ūkinės iniciatyvos subjektas yra ne atskiri asmens, o valstybė. Privati iniciatyva šioj santvarkoj principialiai eliminuojama.

Čia ūkinės laisvės vietą užima iki detalių reglamentuotas ūkis. Tai visuotinė tautos gyvenimo etatizacija bei biurokratizacija.

Verslovininkų vietą užima valstybę atstovaują valdininkai. Krašto ūkis tvarkomas centrinės valstybės vadovybės nustatomais įsakymais. To tvarkymo įrankis — b e n d r a s i s k r a š t o ū k i o p l a n a s. Jei individualistinėj ūkio santvarkoj gamybos kryptį, tempą bei apimtį nulemia paklausų ir pasiūlų mechanizmo žaismas, tai čia viską lemia visuotinis ūkio planas bei ekspertų sprendimas. Čia gamybą norima pritaikyti ir jos organizaciją nustatyti pagal tai, ko vartotojai reikalauja bei kas sociališkai esą naudinga ir reikalinga. Vartojimo rinka ir valstybės socialinės politikos užsimojimai — vienintelis gamybos rodiklis. Kas naudinga bei reikalinga gaminti, galutinai sprendžia krašto vyriausybė, nustatydama bendrąjį ūkio planą. Atskiri žmonės tėra plano vykdytojai ir darbo jėgos teikėjai.

Nesant privatinės gamybos, nėra nė gamybes priemonių rinkos, o tik valstybinis jų paskirstymas pagal centrinį planą.

Nurodoma, kad socialistinėj ūkio santvarkoj gėrybių produkcijos didėjimas yra visuotinė palaima, tuo tarpu kai individualistinėj santvarkoj, pagrįstoj privatine nuosavybe, ji yra nelaimė, jei pradeda trūkti rinkų. Dėl to socialistinė gamyba yra tolydžio auganti, nepertraukiama jokių ūkio krizių. Kolektyvistinė santvarka nepažįstanti ne tik ūkio krizių, bet ir klasių kovos nė streikų. Ne veltui jos šalininkai tvirtina, kad net dabartinė sovietinės ūkio organizacijos fazė yra neginčijamai pranašesnė už kapitalistinę organizaciją (Damalas, op. cit, psl. 220).

Ūkinį kolektyvizmą galima vertinti dvejopu atžvilgiu: ūkinių išdavų bei bendrosios gerovės ir žmogaus asmens tikslo požiūriu.

Ūkinis kolektyvizmas gali pasiekti didžiulių užsimojimų įvykdymo. Gali nebūti jame nė ūkio krizių. Tačiau jis, eliminuodamas privatinę iniciatyvą, privatinio intereso akstiną, drauge pašalina vieną iš esminių žmogiškos veiklos variklių. Valdininkas niekados neduos tokio ūkinio efektingumo, kaip privatinio interaso skatinamas techninių išradimų ieškotojas ir veržlusis privatinės iniciatyvos verslovininkas. Tai brnagi ūkininkavimo sistema.

Totalinis planingas ūkis rikiuojamas pagal centrinės vadovybės komandą, todėl dažnai tiesiog vadinamas militaristiniu ūkiu. Jis nepažįsta ir negali patenkinti niuansuotų bei nuolatos besikeičiančių žmogaus reikalavimų. Jame dažnai gana savavališkai nustatoma gamybos linkmė, o tuo pačiu eliminuojama ir vartojimo pasirinkimo laisvė. Jo ligšiolinė praktika Sovietų Rusijoj parodė, kad jis sugeba sukurti visuotinį skurdą, žmonių ekonominio lygio niveliaciją, o ne padidintą bendrąji gerbūvį. Visuotinio skurdo sistemoj, žinoma, negali rasti vietos nė ūkio krizės, nes jos — gėrybių pertekliaus, nors ir ne visuotinio, reiškinys.

Ūkinis kolektyvizmas bendrojo intereso, bendrosios gerovės pretekstu realizuoja totalinį žmogaus asmens pavergimą. Visiškas ūkinės laisvės eliminavimas ir žmogaus vergiškas panaudojimas kolektyvui yra pačios bendros gerovės paneigimas. Juk b e n d r o j i g e r o v ė s a v a i m e s u p o n u o j a l a i s v ų a s m e n ų g e r o v ė s p a l i k i m ą, j o s g a r a n t i j ą.

Žmonių ūkinė gerovė — štai ūkio tikslas. Tik per jų ūkinę gerovę, suderintą su visumos interesais, pasiekiama bendrojo gerbūvio.

Užuot teisės į darbą atsiranda visuotinė darbo prievartos sistema, vedanti į didžiausį žmogaus fizinių ir dvasinių pajėgų išnaudojimą.

Ūkinio kolektyvizmo praktika, būdama ekonominė diktatūra, drauge yra ir politinės bei visokios dvasinės laisvės laidotoja. Žmogus tėra priemonė visagalinčios valstybės rankose, todėl jis negali savarankiškai spręsti nė apie savo krašto politinę santvarką. Ne veltui L. Blumas, kalbėdamas apie dogmatinį marksizmą, kurio svarbiausia apraiška — ūkinis kolektyvizmas, išsireiškė: „Atrodo, kad žmogus nori išsivaduoti nuo savo turimos laisvės, kaip perdaug sunkios naštos" (Le Monde, 31. 8. 46).

Nei nevaržomas ūkinis individualizmas kapitalizmo pavidale, nei visiškai privatinę iniciatyvą eliminuojąs kolektyvizmas totalinio planingumo apraiškoj neišsprendžia valstybės ir ūkio santykių problemos. Atrodo, kad tik p l i u r a l i s t i n ė, t. y. įvairios rūšies iniciatyva pagrįsta ūkio santvarka gali geriausiai suderinti asmens ir visuomenės interesus ūkyje. Jos sukūrimas — mūsų laiko didžiausias uždavinys.

Mūsų siekiamas ūkio santvarkos idealas — žmogaus laisvių ir kolektyvo teisių harmoninga sintezė. Valstybės uždavinys atstovauti kolektyvo interesus, rūpintis bendrąja tautos gerove. Vienokia ar kitokia krašto ūkio organizacija taip įsakmiai drauge lemia ir bendrojo gerbūvio sąlygas, jog valstybė negali palikti ūkio už savo veiklos ribų. Ji negali leisti, kad krašto gamybą, o kartu ir vartojimą, lemtų vien gaivališkas natūralinių ūkio jėgų žaismas, nustatomas gamybinio pelno siekimo. Valstybė turi pasiimti aukščiausias ūkio vadovybės funkcijas. Tai jos prerogatyva ir pareiga. Toks uždavinys suponuoja s ą m o n i n g ą ū k i o v i s u m o s p o l i t i k ą, t. y. priemonių sistemą, kuri suktų reikiama kryptimi, derama apimtimi bei užsibrėžiamu tempu krašto ūkinę veiklą.

Konkrečiai ši politika išsireiškia atitinkamos ūkio programos — plano pramatymu. Plane numatomas harmoningas visų ūkio šakų išvystymas pagal turimus krašte resursus. Jam sudaryti panaudotinas privataus ūkio reikiamų šakų profesinės atstovybės. Tuo būdu jis darosi ne tik demokratiškas, kilęs iš pačių ūkio sluogsnių visuotinio bendradarbiavimo, bet ir susijęs bei išėjęs iš konkrečios ūkinės tikrovės.

Savaime suprantama, tokia ūkio plano kilmė suponuoja ir atitinkamą krašto politinę organizaciją (ūkio bei profesinių rūmų institucijas, jų reikiamą įtaką krašto įstatymdavystėj).

Šiai sąmoningai ūkio politikai, išreiškiamai jo plane, pravesti valstybė monopolizuoja gamybos priemonių nuosavybes. Ji pasilaiko savo dispozicijoj jau turimus ar nacionalizacijos keliu įsigyjamus pagrindinius ūkio vadovavimo postus. Prie tokių praktinių ūkio gyvenimo pozicijų priklauso stambioji, monopolinio pobūdžio pramonė, panašios rūšies susisiekimo įmonės ir didieji bankai bei draudimo bendrovės. Šių postų pagalba galima efektyviai imtis kontroliuoti visą tautos ūkio gyvenimo linkmę, t. y. vykdyti aukščiausios ūkio vadovybės funkcijas ir pravesti užsimotą politiką.

Tai nereiškia, kad valstybė pradeda kištis į kiekvieną ūkio procesą. Čia palieka didžiulis ūkinės veiklos ratas pasireikšti privatinei verslovininkų ir sutelktinei kooperatyvų iniciatyvai. Tik ji negali būti taip neribota, kaip grynojoj individualistinėj santvarkoj. Ji reikia suderinti su tikrąja demokratijos prasme, surasti tinkamą pusiausvirą tarp autoriteto bei kontrolės ir laisvės.

Privatųjį ūkio sektorių valstybė veikia daugiau netiesioginėmis priemonėmis. Norėdama vairuoti sau pageidaujama linkme naujų įmonių kūrimąsi, valstybė gali tai pasiekti per atitinkamą įmonėms steigti leidimų sistemą. Turėdama savo žinioje stambiojo kredito aparatą, ji tuo pačiu lemia ūkio raidą, nes gali viena ar kita kryptimi pasukti visą investicijų srovę. Jos žinioj yra visa eilė ir kitų netiesioginių į privatų ūkio sektorių veikimo priemonių. Ju tarpe minėtinos socialinės, mokesčių, muitų bei subsidijų politikos priemonės.

ALOYZAS BARONAS

Vakare

Įgriso varis, plienas, kūjai,
Nubodo šitam pragare.
O aš regiu, klausaisi tujen,
Kaip čiulba paukščiai vakare.

O aš toks liūdnas ir toks vienas
Grįžtu kas vakar į namus.
Ir kas tau kūjai, kas tau plienas,
Kas aš tau liūdnas ir tylus...

Ir tu klausai, kaip paukščiai gieda,
Stebi lakštingalas mažas.
Ir tau rasą ramunės žiedą
Užkris įpinta į kasas.

Ir nežinosi, kad aš vienas
Tave myliu, ilgiuos tavęs,
Ir kad pro kūjus ir pro plieną
Tavęs man niekas neatves.

Man nenumesti plieno kūjų,
Man likti šitam pragare.
Tai nors klausykis, miela tujen,
Kaip čiulba paukščiai vakare.

Turėdama aukščiausios ūkio vadovybės postus, didžiumą bendrojo naudingumo įmonių (susisiekimo, apšvietimo, kuro etc.) ir naudodama eilę netiesioginių į privatų ūkio sektorių veikimo priemonių, valstybė gali nemaža dalimi vairuoti ir tautos pajamų pasiskirstymą. Veikdama bendrąja gerbūvio sudarymo linkme, ji gali pakelti masių perkamąją galią jau vien savojo sektoriaus gaminių kainų numušimu plataus vartojimo gėrybėms bei patarnavimams (anglims, šviesai, kai kuriems tekstilės gaminiams etc.) Tas pat įmanoma padaryti ir su privataus gamybos sektoriaus masinio pareikalavimo gėrybėmis, kai valstybė padengia iki tam tikrų ribų perkamų gėrybių kainų dalį (duonos, cukraus etc.). Tuo būdu ekonomiškai silpnesnieji įjungiami į platesnį ūkio mainų tinklą.

Tad per vartojimo pakėlimą, jo organizacijos planą galima susiurbti augančią gamybą. Masinė auganti gamyba savaime pinga, pati prisidėdama prie vartojimo ir plačiųjų sluogsnių gyvenimo lygio pakėlimo. Ne veltui vartojimo ir gamybos pusiausviros išlaikymas, keliant masių perkamąją galią, turėtų būti vienas iš svarbiausių bendrojo tautos ūkio plano uždavinių.

Pripažinti valstybės atsakomybę už bendrąją ūkio raidą nereiškia eliminuoti asmeninę iniciatyvą, t. y. ūkinio sprendimo laisvę. Ji, skatinama privatinio intereso bei nuosavybės, pasilieka vienu iš kertinių visos ūkio santvarkos ramsčių. Įjungti tikrosios konkurencijos veiksnį, leidžiantį išvystyti iki aukščiausio laipsnio ūkinį efektingumą, įgalinti pasireikšti darbo bei vartojimo pasirinkimo laisvei — tai tolimesni tokios santvarkos postulatai.

Sąmoningas puoselėjimas tikslingų individualinio ūkio formų, palaikymas mainų, apsaugotų nuo privačios galios piktnaudojimo, į pasirinktą tikslą vedantis centrinis planavimas bei viešoji kontrolė turi užimti vietą komandinio totalinio planingo ūkio ir palaido liberalizmo. Žodžiu, sukurti sintezę tarp valstybės vadovaujamo bei planuojamo ūkio ir asmeninės ūkinės laisvės — štai siektinos ūkio santvarkos idealas.

Tuo keliu užsimojo eiti po šio karo Vakarų Europos tautos su Anglija priešaky. Pastarosios visuomenė laisvais buvusiais rinkamais nutarė paaukoti dalį ekonominės laisvės tam, kad valstybė per kredito, investicijų ir monopolinio pobūdžio pramonės kontrolę galėtų vykdyti aukščiausią ūkio vadovybę. J. A. V. iš esmės pasilieka prie ūkinio liberalizmo santvarkos, drauge siekdamos išvystyti plačiausią pasaulio ūkio bendradarbiavimą. Sovietų Sąjunga su savo totalinio planingumo ūkiu, paneigiančiu bet kurią žmogiškai vertybei prideramą laisvę, stovi diametraliai priešingame Vakarų santvarkoms poliuje.

Norint pasiekti pastovesnės ūkio pusiausviros, reiktų derinti tautinių ūkių siekimus su tarptautinio ūkio reikalavimais. Ne veltui 1943 m. J. M. Keynes, anglų ekonomistas, kėlė reikalą sukurti Pasaulio ūkio tarybą. Deja, kol nėra bendros pasaulėžiūrinės bazės nė prošvaisčių, t. y. kol pasaulis pasidalinęs į totalizmo ir demokratijos blokus, tol bus bergždžios pastangos realizuoti ekonominę pusiausvirą pasaulinio ūkio mastu.

Tad lieka vakarietiško tipo ūkio santvarkos kūrimas, kur būtų suderinti laisvės ir autoriteto, privatinės iniciatyvos ir bendrosios gerovės bei socialinės taikos reikalavimai.

Rugsėjo Simfonija

O. V. MILAŠIUS

I

Aš sveikinu tave, ateinančią manęs sutikti,
Kai mano žingsniai aidi iš blausios, šaltos laikų angos.
Tave aš sveikinu, vienatve, motina manoji.
Kai mano ūksmėje viešėjo džiaugsmas,

Kai juokas, lėkdamas nei paukštis, atsidauždavo nakčia
į veidrodžius,
Kai gėlės, šiurpūs jauno gailesčio žiedai, dusino mano
meilę
Ir kai pavydas, nunarinęs galvą, žvelgė vyno taurėj
į save,
Mąsčiau tave, vienatve, — aš mąsčiau tave, apleistąją.

Penėjai tu mane kuklia ir juoda duona, pienu ir laukinių bičių medumi;
Man buvo miela valgyti iš tavo rankų, lyg žvirbliučiui,
Nes niekados ašai, o Žindyve, nesu turėjęs tėvo nė
motušės.
Manoj pastogėj bastės pamišimas su šalčiu.

Tu kartais man regėdavais kaip moteris
Dailioj, viliūkėj miego šviesoje.
Dėvėjai tu sėjų varsos suknelę. Mano žuvusioj širdy,
Bežadėj, priešginoj ir šaltoje, kaip vieškelio akmuo,

Net šiandien padvelkia švelni banga,
Kai moterį matau ana skurdžia, ruda spalva bevilkinčią
Liūdna ir atlaidžia varsa: tai skrenda pirmutinė
blezdingėlė,
Ji plazda, plazda skaidrioje vaikystės saulėje per arimus.

Žinojau, kad savos buveinės nepamėgai
Ir kad iš tokios tolumos tu lioveis man žavėjusi vienatvę.
Brangi buveinė — tai gadynių apnešta uola, įšėlusi sala
tarp jūros vandenų;
Ir daug žinau kapų, kurių anga rūdyja, gėlėmis apaugus.

Bet tavo namas ne tenai, kur jūra ir dangus,
Lyg mylimieji, miegti tolumų žibuoklėse.
Tikrasis tavo būstas ne už tųjų kauburių,
Nes kaipgi būtum atsiminus mano širdį, kurioje esi
užgimus!

Tenai tu savo jauną vardą išrašei ant sienų,
Ir kaip žmona, kuri regėjo savo žemiškąjį vyrą mirštant,
Grįžti su druskos ir su vėjų priskoniu išbalusiuose
skruostuos.
Ir su anuo senu, senu kalėdinės šerkšnos kvapu
plaukuos.

Kaip iš žarijos, smilkstančios prie grabo,
Taip iš širdies, kur drumsčiasi slaptingas ritmas,
Juntu pakylančius vaikystės dienovidžių kvapus.
Nepamiršau gražių sodų prieglobsčio, kurin mane vadino
Aidas, tavo antrasai sūnus, vienatve.

O aš pažinčiau vietą, kur kadais miegojau
Prie tavo kojų. Ten dar gaudos vėjų sūkuriai
Po gražią, liūdinčią griuvėsių žolę, —
Juk ten samanė bitė renka medų vasaros kaitroj?

Ir jei praskirtum gluosnio, drebančio, nupuikusio našlaičio plaukus,
Išvysčiau tokį skaidrų, tokį tyrą vandenų paviršių —
Taip skaidrų ir taip tyrą, tartum tolimoji,
Gražiam apyryčio sapne regėta.

Juk dar šiltadaržyje, vaivorinėmis senų gadynių varsomis nuaustame,
Tikriausiai bus išlikęs kaktusas nykštukas ir anas silpnutis fygių medis,
Kadaise iš kažkokio laimės krašto atsiradę,
O merdinčios saulažolės kvapnis dar vis svaigina popietės tvaike!

Vaikystės krašte ir ūksminga sentėvių buveine!
Kupli, susnūdus liepa, taip oriai dūzgėjusi nuo bičių,
Ar tu laiminga, kaip kadais? O aukso gėlėmis skambėjęs balse,
Ar vis užbūręs sergsti kauburių šešėlius

Užmigusios gražuolės sutuoktuvėms — ji balta suplėkusiuose knygos lakštuos,
Kuriuos taip miela būdavo sklaistyti, kai palėpėj vakarinis spindulys
Ant dulkių krenta, o aplink —
Verpėjo voro sustabdytųjų ratelių tyluma. — Širdie!

O liūdinti širdie! Milinę vilkintis piemuo
Dūduoja ilgą luobo vamzdį.
Sode genelis kala savo mylimosios karstą,
Nuščiuvusiam lendryne šaukiasi varlė. O liūdinti širdie...

Brangi erškėtrože, sumenkusi kalvos pašlaitėj, ar kada
tave matysiu?
Ar tu žinai, kad tavo žiedas, kuriame žėrėjo juokdamos
rasa, —
Tai nuo vaikystės ašarų apsunkusi širdis manoji. O
bičiule,
Ne tavo, bet kiti erškėčiai pažeidė mane!

Ir tu, šaltini išmintingas, taip ramiai, taip dailiai žvelgęs,
Per skambančias kaitras ties tavimi sau prieglobstį surasdavo
Išlikę žemėje šešėliai ir tyla.
Ne toki švarūs vandenys šiandieną vilgo mano skruostus.

Kai vakaras ateidavo, iš vaikiškos lovelės, kvepiančios žiedais,
Regėjau gašnųjį mėnulį vasaros gale.
Pro kartų vynmedį jisai žiūrėjo, ir naktų tvaike
Per sapną lojo Melankolijos ruja!

Paskui ateidavo ruduo — girgždėjo ašys, svirtys ir bildėjo kirviai.
Tarytumei ant pirmutinio sniego užsibėgęs zuikis, taip eikli diena
Bežadžiais nustebimais mūsų širdis liūdinčias užgaudavo.
Ir visa tai įvyko meilei dar negimus, nors dabar ir vėliai jos nėra.

II

Vienatve, mano motina, atpasakok man mano būtį! Štai
Be kryžiaus siena, stalas ir knyga
Užvožta! Jei seniai laukta, negalima svajonė
Pabelstų man į langą, nei ta raudongūžė suledėjusia širdim,

O kas pakiltų ir duris pravertų?
Medėjas šaukiasi, niūkiam raiste susivėlavęs,
Jaunystės paskutinis riksmas leipsta ir jau miršta: krisdams pastaras lapelis
Nugąsdina bežadę girių širdį.

Kas tu esi, nuliūdusi širdie? Mieguistas kambarys,
Kuriam, alkūnėmis ant knygų užverstų parymęs,
Sūnus Palaidūnas klausosi, kaip zirzia mėlyna vaikystės musė?
Ar gal esi tu atminimų veidrodis? Ar kapas gal, kurį vagis sutrikdė?

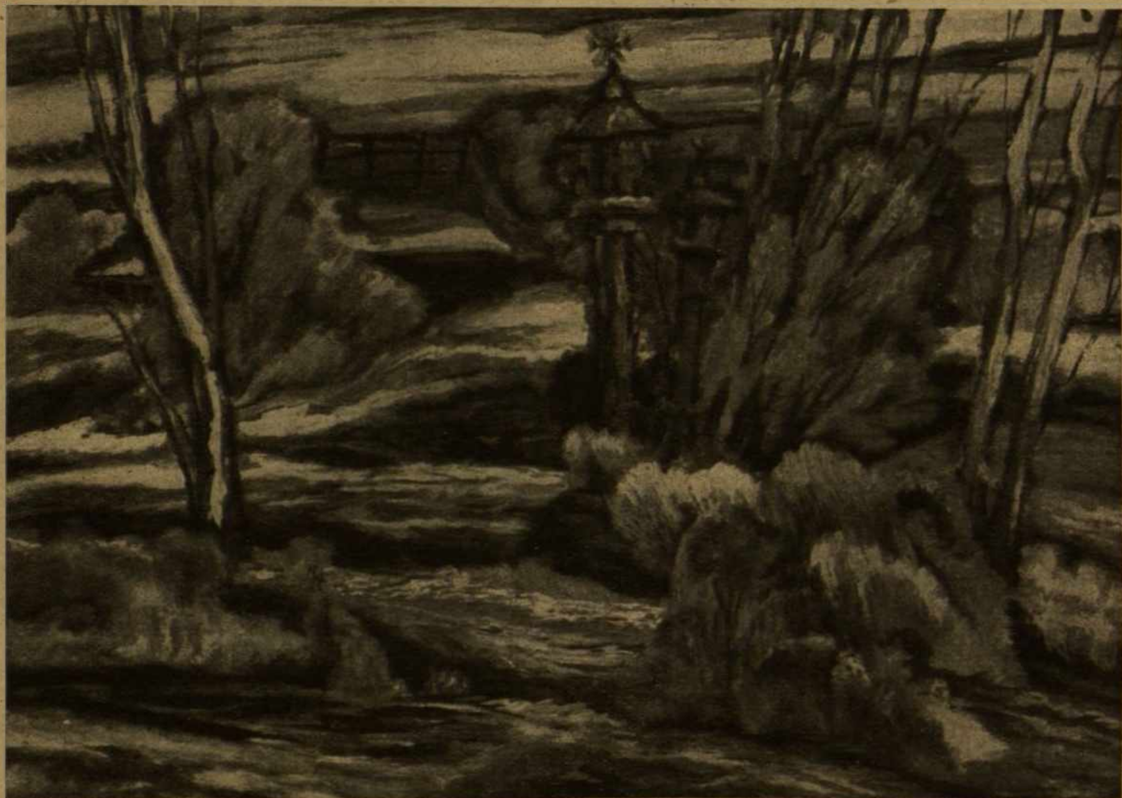
Į tolį vakaro atodūsių lydėtieji, o laimingieji, jūs auksavarsiai debesys,
Laivai dailieji, angelų prikrauti manos!
Ar tai tiesa, kad niekas, niekas jau nemylite manęs,
Kad niekados, o niekad jūsų neregėsiu kūdikystės krištole?

Kad jūsų sielvartai, balsai ir mano meilė,
Kad visa tai tebuvo širšės suzvembimas vėjuos,
Tiktai ant grabo takštelėjus ašara,
Tik grynas melas, tik širdies manos plakimas, nugirstas sapnuos?

Aš prieš senatvės nebylų ledyną rymau vienišas!
Aš rymau vienišas su savo vardo aidesiu!
Nelyginant dvi sesers, susitaikiusios nelaimėj,
Šiurpi diena su šiurpulinga naktimi, užkopusios į miego tiltą, moja ženklą!

Ir tartum ežero klaikaus gelmėj skursnus akmuo,
Kadaise nusviestas gražaus ir atšiauraus vaikučio,
Taip atminimų miegančiam dumble, liūdnių liūdniausioje širdy
Apsunkus mano meilė miegti.

IŠVERTĖ A. VAIČIULAITIS.

A. Tamošaitis — Lietuvoje

AMERIKOS UŽSIENIO POLITIKA

P. JURGĖLA*)

KEISTAS AMERIKIEČIŲ POLITIKAVIMAS SU RUSIJA

Lietuviai, kitos tautos ir pagaliau Amerikos visuomenė jau seniai stebėjosi, nesuprasdami keistos Jungtinių Amerikos Valstybių užsienio politikos, daugiausia Rusijos atžvilgiu. Amerikiečių politika su visomis kitomis valstybėmis visuose žemynuose dar buvo galima suprasti, išsiaiškinti ar pateisinti. Bet, kai Prezidento Roosevelt'o rūpesčiu ir pastangomis JAV vyriausybė 1933 m. pradėjo diplomatinius santykius su komunistine Rusija, visi netrukus ėmė stebėtis keistais, nepateisinamais ir tiesiog nesuprantamais Amerikos elgesiais santykiuose su ta Sovietų Sąjunga, kurią amerikiečiai vieningai paneigė, smerkė dėl jos grobuoniškumo, vidaus teroro, laisvių panaikinimo ir iš viso dėl žiaurios diktatūros ir taip ilgai net jokių reikalų bei santykių su ja neturėjo.

Per 2-jį pasaulinį karą Amerikos įsipolitikavimas ir pataikavimas imperialistinei Rusijai nuėjo tiek toli, kad paprastai savo vyriausybę labai gerbianti ir ypač jos užsienio politiką mažiausiai kritikuojanti amerikiečių visuomenė ėmė reikšti didelį nepasitenkinimą. Nepaisyta net cenzūros ir kitokių suvaržymų karo metu, kai vyriausybė tokiu atveju visus savo žygius gali pateisinti „bendrais karo aplinkybių reikalavimais, siekiant vien tik priešų nugalėjimo". Pabrėžiu, nežiūrint net tokios būklės karo metu, daugelis laikraščių, pavieniai kongresmanai, veikėjai ir kai kurios patriotinės organizacijos viešai reiškė didelį nepasitenkinimą ir net aiškų pasipiktinimą bendrąja užsienio politika ir ypač dideliais pataikavimas Rusijai, kuri laužė vieną po kitos savo sutartis su kitomis valstybėmis ir grobė svetimus kraštus. Net dažnai ėmė kartotis vyriausybės (ir paties Prezidento Roosevelt'o) viešų pareiškimų ir pažadų griežtas nesuderinimas su darbais. Tokių reiškinių akivaizdoje dar karo metu žymūs rimčiausi kongresmanai (net valdančios demokratų partijos nariai) garsiai tvirtino, kad A m e r i k a n e t u r i j o k i o s u ž s i e n i o p o l i t i k o s.

Laikotarpy nuo 2-jo pas. karo pradžios ligi šių metų net kelisyk pakeitus JAV užsienio politikos vadovą (valstybės sekretorių — užsienio reikalų ministrą) ir ambasadorių Maskvoje, pagaliau mirusio Prez. Roosevelt'o vietą užėmus Viceprezidentui Trumanui ir ypač per pirmus dvejus metus po karo, kai Rusijos nuolatinių grobimų ir siekimų politika ėmė reikštis per daug ryškiai, plačiausiu mastu ir visomis kryptimis iš Maskvos, — Amerikos diplomatijos laivas labiau negu bet kada blaškėsi, tartum visai pametęs savo vairą. Visuotinis pasipiktinimas dėl tos keistos ir vis dar nekintančios JAV užsienio politikos smarkiai didėjo. O respublikonų partijai 1946 m. laimėjus Kongreso didžiumą, prasidėjo politinė kova, reikalaujant griežtesnės diplomatijos prieš Rusiją ir nustatyti aiškią vienodą užsienio politiką, suderinamą su Amerikos laisvių bei demokratijos idealais ir kilniomis amerikiečių tradicijomis.

Minėtos kritikos akivaizdoje pavieniai valdžios pareigūnai ir rašytojai politikos klausimais kartais mėgino aiškinti ar teisinti tą keistą užsienio politiką. Buvę valstybės sekretoriai C. Hull'as, J. Byrnes'as, buvęs karo sekretorius H. Stimson'as, buv. pasiuntinys Lenkijoje A. Bliss Lane'as ir eilė kitų buv. aukštų pareigūnų savo knygose (atsiminimuose) kai kuriais atvejais mėgina aiškinti Amerikos santykius su Rusija, versdami visą atsakomybę dėl bendros politikos nustatymo — Baltiesiems Rūmams. Tokių atsiminimų vis daugiau atsiranda ir kartu iškelia aikštėn vis daugiau tamsių šešėlių ir pėdsakų, kuriuos ta keistoji politika paliko istorijoje.

Bet žymus rašytojas politikos klausimais Walteris Lippmann'as bene ryškiausiai nušviečia tą keistą Amerikos užsienio politiką bei diplomatiją ir jos nepastovumo, nenuoseklumo ir nesėkmingumo priežastis. Vienos jo paskaitos vertimas pagelbės mums suprasti bent tas priežastis, kurios sukūrė tokią Amerikos diplomatiją, kokia ji buvo ilgą eilę metų. Tas pagelbės mums suprasti ir būdingą filosofišką amerikiečių galvoseną apie JAV užsienio politiką bendrai, nors ne visos šio žymaus rašytojo mintys patiks lietuviams ir kitoms šiandien pavergtoms tautoms.

AMERIKOS DIPLOMATIJA IR JOS NEPASISEKIMAI

1947 m. Walteris Lippmann'as šitaip aiškino JAV diplomatiją:

„Mes laimėjome abu karus. Bet kritišku metu mūsų diplomatija visada prakiša. Ji nesugebėjo sustabdyti ar išvengti karo. Ji mūsų neparengė karui. Ji nesugebėjo išspręsti karų, kai jie buvo laimėti. Dabar, štai, mes svarstome trečiojo karo galimumą. Jei mes padarysime klaidą savo išskaičiavimuose ir šiuo atveju, kaip ir pirma (1-jo ir 2-jo pas. karo metu ir tuojau po jo), tai mes vėl turėsime stebėtis ir apsivilti.

Viena vertus, 20-me amžiuje Jungtinės Am. Valstybės iškilo į aukštą žymią vietą tarp tautų, gaudamos milžinišką atsakomybę, žmonijos ateitį nustatant. Antra vertus, įvykių eiga per tą kilimą buvo susijus su aukšto ir vilčių kupino politikos nustatymo griuvėsiais: Wilsono neitralumas, Wilsono 14 dėsnių ir Tautų Sąjungos įsteigimas; Vašingtono sutartys dėl nusiginklavimo ir Kellogo paktas skelbti karą esant neteisėtą; Dawes'o planas, Young'o planas ir Hoover'io moratorijumas pasauliui atstatyti po 1-jo pas. karo; Stimsono doktrina užpuolimui išvengti; neutralumo aktas prieš 2-jį pas. karą; F. Roosevelt'o kalba apie kvarantiną ir keturias laisves, Hull'o 17 punktų, Atlanto nuostatai, Jaltos paskelbimas ir Trumano doktrina.

Pažvelgę į eilę šių paskelbimų ir į apsivylimą, kuris sekė po to viso, mes turime labai nusistebėti dėl to griežto skirtumo tarp mūsų sugebėjimo sukurti tautinę jėgą ir tarp mūsų mokėjimo sėkmingai panaudoti tą jėgą. Žodžiu, mūsų nepasisekimai glūdi politi-

*) Autorius yra Amerikos lietuvis, Lietuvių Skautų Sąjungos kūrėjas, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas. Amerikoje aktyviai įsijungęs ne tik į lietuvių visuomeninį gyvenimą, bet ir apskritai į politinę veiklą, kurį laiką buvo demokratų partijos lietuvių skyriaus reikalų vedėju.

kos lauke — taip sakant, tiksliuose sprendimuose kada, kaip ir ligi kurios ribos mes turime panaudoti milžinišką jėgą ir įtaką, kurias mes sugebam išugdyti.

Savo diplomatinių nepasisekimų priežasties turime ješkoti savo galvosenos pobūdžiuose. Laikotarpy nuo Wilsono ligi Trumano mūsų užsienio politika turėjo nepasisekimų taip reguliariai dėl to, kad mūsų sąmonėje, tarp laukujo pasaulio ir mūsų, įsiterpė rinkinys stereotipinių žalingų įsitikinimų ir pageidaujamų sąvokų (idėjų, minčių), kurie verčia mus klaidingai įvertinti įvykius ir draudžia nustatyti atitinkamą politiką.

Iš savo nekaltybės amžiaus, iš 19-jo šimtmečio, kuomet mes buvom atskirti nuo kovų tarp atskirų valstybių bei imperijų, mes atsinešėm ideologinį pasaulio vaizdą, kuris yra įsivaizduotas ir klaidingas. Tas vaizdas mums rodė, kad tautų kova dėl savo gyvybės išlaikymo, jų varžytynės bei ginkluotos kovos dėl pirmumo ar įsigalėjimo yra negeros, neteisėtos, nenormalios ir tik laikinės. Dėl tokio savo įsitikinimo mūsų tikslas nebuvo reguliuoti, verst susivaldyti ir nuraminti susirėmimus bei ginčus, suvaldyti kovojančias jėgas ir verst jas išlaikyti pusiausvirą. Mūsų tikslas būdavo: nesikišti į tą kovą, arba tučtuojau panaikinti tą kovą, arba vesti kryžiaus karą prieš tas tautas, kurios uoliai tęsia ginkluotą kovą. Mūsų nenoras pripažinti ginčus tarp valstybių kaipo normalią žmonijos būklę pasibaigdavo kartojamais nepasisekimais Amerikos politikoje.

Diplomatijoje, kai sprendžiama žūti ar būti, politikos nustatytojo problema yra pasirinkti ne geriausi siekiniai, kurie yra pageidaujami, bet geriausi, kurie gali būti pasiekti. Bet panagrinėję užsienio politikos išdavas, kaip jos yra paskelbiamos mūsų visuomenei, randame slegiamą palinkimą priimti jas: visas arba nieką, apribotą vieną arba viso pasaulio reikalus (izoliacionizmą arba globalizmą), nesikišimą arba kryžiaus karą, karo panaikinimą arba įspėjamąjį karą.

Šioje ideologinėje pasaulio santvarkoje neįmanomos apribotos ribos ar priemonės, vartotinos susikirtusių jėgų sustabdymui arba jų pusiausviros išlaikymui, įtakos srities ir jėgos aprėžimui; tokioje santvarkoje nėra vietos pirmumams, nusileidimams ir sutvarkymams.

Mūsų ideologai mano, kad jėgos vartojimas jėgos pusiausviros siekimui ir nustatymui yra „jėgos politika". Ir jie mano, kad įtakos srities pripažinimas yra nuraminimas (patenkinimas — appeasment). Betgi, neturint vienos pasaulio valstybės, turėtų būti pusiausvira tarp kelių jėgų ir turėtų būti pripažintos jų įtakos sritys.

Savo įsivaizduoto ideologinio pasaulio vaizdo užburti, mes neigiame pačios diplomatijos esmę. Mes verčiau paskelbiam priešvalstybiniais arba nušalinam tuos, kurie kalba apie tai. Mes linkę žiūrėti į tautų tarpusavio kovą kaip į kažką, ko neturėtų būti teisingai galvojančioje visuomenėje. Mes nereguliuojame tų kovų, nes manome, kad jų neturėtų būti. Ir todėl mes laikomės trijų politikos kelių: 1) nepaisyti tų kovų, skelbiant mūsų nešališkumą (neutralumą); 2) paneigti tas kovas ir tikėtis, kad jos savaime pranyks, jei tautos priklausys prie vienos pasaulinės sąjungos (draugijos); 3) vesti sunaikinimo kryžiaus karą prieš liūtus, kurie nenori atsigulti šalia avinėlių.

Kaip tas atsiliepia į mūsų visų taip rūpimą klausimą — į mūsų santykius su Sovietų Sąjunga, su kuria dabar turime diplomatinį susirėmimą viso pasaulio mastu?

Manau, išmintingai paliesime Rusijos klausimą, pripažindami istorinį faktą, kad Rytų ir Vakarų Europos persiskyrimas, kova tarp Rusijos ir Vakarų tautų, neprasidėjo su Marksu, Leninu ir Stalinu ir nepasibaigs, jei Sovietų režimas būtų ir nuverstas. Kultūrinis ir ideologinis Europos skilimas yra taip senas, kaip ir krikščionybės skilimas į Romos ir Bizantijos. Imperiška kova prieš Rusiją Pabaltijy, Rytinėje ir Vidurinėje Europoje, Balkanuose, Mažojoje Azijoje ir Tolimuose Rytuose buvo vienas iš didžiųjų diplomatijos laukų tiek prie carų, tiek prie komunistų. Kova prieš Rusiją yra visai nauja problema Jungtinėms Amerikos Valstybėms. Bet Britų užsienio reikalų ministerija tai kovai yra atsidėjus per 150 metų. Jau geriau šiandien įsitikrinkim, kad mes dabar jau turėsime reikalo su šia problema gana ilgą laikotarpį.

Turime nusikratyti minties, kad mes turime pasirinkti vieną iš dviejų: vienas pasaulis, kuriame Rusija yra mūsų dalininkė, bendradarbė, arba du pasauliai, kur mes turime sunaikinti rusus arba jie turi sunaikinti mus. Aš netikiu, kad mes turime „susituokti" su Rusija arba kovoti prieš ją arba kad mes turime susilaukti tobulos taikos arba visuotinio karo. Manau, geriausia politika yra pripažinti, kad kova tebeis, ir nemanyti, kad tą kovą panaikins Jungtinės Tautos arba net pergalės karas; ir, pripažinus kovą nuolatiniu faktu, vartoti visą mūsų jėgą bei įtaką tam reguliuoti, laikyti tose ribose, nustatyti įtakos sritis, kurios apriboja kovą, ir nustatyti pasauly jėgų pusiausvirą, kuri apriboja jėgą. Mūsų tikslas yra atlikti būtiną reikalą su Rusija rankos sieksnio atstumu, šaltokai, gudriai, be baimės, be nesąmoningos vilties ir su tokiu teisingumo kiekiu, kiek tai įmonoma ten, kur tuo tarpu dar nėra sutarties dėl pagrindinių dėsnių ir kur kovotojai nesilaiko vienodų moralinių dėsnių santvarkos.

Tikiu, mes turime pakankamai jėgos ir įtakos, jeigu jas tinkamai panaudosim, apsidirbti su Rusija. Tačiau tai reikštų pasiryžti siekti ne visiško sutikimo, ne ideologinio darnumo, ne visų skirtumų ir nesutarimų panaikinimo, bet siekti paliaubų šaltame kare, modus vivendi, kurių metu tautos gali atsistatyti ir atsigauti po 2-jo didžiojo karo ir sutarčių, kurios pasibaigia okupacinių armijų atitraukimu iš Europos ir jos palikimu (atidavimu) europiečiams.

Tai nebus lengva. Tai pareikalaus jėgos spaudimo, kuris supykins mūsų tarpe tuos, kurie nemėgsta jėgos politikos. Tas reikalaus politinių ir ekonominių nuolaidų susitariant (kompromisų) — ir nepatenkins tų mūsiškių, kurie visas nuolaidas laiko nusileidimu bei patenkinimu (appeasement). Bet jei paliaubos, modus vivendi ir sutartis sunku pasiekti jėga ir susitarimu kiek nusileidžiant (kompromisu), tai visai aišku, kad be jėgos vienoje rankoje ir su nuolaida antroje rankoje nieko nebus pasiekta.

Jei mes nenaudosime klasinio diplomatijos būdo (kuris visada yra jėgos ir nuolaidos derinys), tai geriausia, ką matysime priešaky, bus tik civilizuoto pasaulio sugriuvimas, kurį seks gal karas, kuris, kartą jau pradėtas, bus žiaurus, visuotinis ir nenulemiantis."

AMERIKIEČIŲ NEPAISOMAS KOMUNISTINĖS RUSIJOS SIEKIMAS UŽVALDYTI VISĄ PASAULĮ

Nežiūrint kaip jie yra išmintingi, gabūs, gudrūs ir sąmoningi tam tikrose srityse, amerikiečiai (tiek politikai, diplomatai, kongresmanai, tiek kritikai ir rašytojai politikos klausimais) vistiek neįstengia įžiūrėti vieno svarbiausio, pagrindinio fakto, dėsnio ar doktrinos, kurią nuo pat pradžios nusistatė ir kurios atkakliai laikosi ir visada laikysis Rusijos imperiją užvaldę komunistai. Tai viso komunistinio sąjūdžio — 3-jo Internacionalo — aukščiausias ir galutinis tikslas užvaldyti visą pasaulį.

Nesvarbu, ar komunizmo išminčių ir tikrųjų Rusijos imperijos valdovų štabą (Politbiurą) Kremliuje sudarytų vieni rusai ar mišrių tautų kilmės žmonės (rusai, gruzinai, ukrainai, armėnai, lenkai ir kt.). Nežiūrint tautinės kilmės ar rasės, to štabo nariai visada kalbėjosi tarp savęs ar viešai ir kalbės tik rusiškai. Leninas su Trockiu numatė, kad karo nuvarginta ir, kas svarbiausia, karo demoralizuota 1917 metų Rusijos imperija su daugeliu žemiausios kultūros tautų, su visuotiniu skurdu, tamsumu ir su įvairių tikėjimų bei carų despotizmo įskiepytu nuolankumu valdovams yra geriausia bei tinkamiausia dirva socialistinei valstybei kurti ir reikšminga pradinė jėga komunizmui išplėsti už Rusijos sienų — ilgainiui ir palaipsniui įsteigti komunizmą visame pasaulyje, sujungiant viso pasaulio tautas į vieną pasaulinę valstybę po viena „proletariato diktatūra". Toji diktatūra turėjo ir tebeturi vieną sostinę — Maskvos Kremliuje. Iš ten ji komunizmo propagandos priemonėmis, komunistų perversmais kituose kraštuose ir karo veiksmais plečia Rusijos imperiją toliau už 1917 m. sienų. Kremliaus vadai tai darė, tebedaro ir tebedarys iki savo planu ir savo įsitikinimu užvaldys visą pasaulį.

Taigi, amerikiečiai turėtų galų gale pasimokyti ne iš kokios senos istorijos, bet iš netolimos praeities ir dabarties (iš 1917 — 1948 metų laikotarpio faktų) ir suprasti, kad komunistinės Rusijos ar Sovietų Sąjungos (nesvarbu kaip vadinsi tą pat valstybę) vyriausybės siekimas buvo, yra ir bus ne vien tik valdyti šią valstybę ir vykdyti (ar vis dar tik eksperimentuoti) komunizmą jame, bet drauge ir užvaldyti visą pasaulį. Kai kas gali čia prikišti, kad Sovietų Sąjungos vyriausybė valdo tik savo kraštą ir tik Politbiuras vadovauja komunistų sąjūdžiui visame pasaulyje. Tad atsiminkime faktus, kad ne kokie slapti Politbiuro agentai, bet Sov. Sąjungos diplomatiniai pasiuntiniai ir dažniausiai be to dar specialiai atsiųsti Sov. S-gos užsienio reikalų ministro padėjėjai tvarkė ir prižiūrėjo komunistų perversmus arba Maskvai pageidaujamos sudėties vyriausybės įkurdinimą Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje, Albanijoje, Vengrijoje ir Čekoslovakijoje. Vokiečiams dar neatsitraukus iš Rusijos ir dar karo metu Lenkijai jau iš anksto buvo parengta Liublino vyriausybė, o Jugoslavijai — gen. Tito su karine jėga. Tie faktai daug pasako. Ir neužmirškim, kad nei viena valstybė ar imperija neturi pasiuntinybių ir konsulatų su tokiu dideliu tarnautojų skaičium, kaip tik vienintelė Sov. Sąjunga.

Taigi šiandien jau labai galingam Kremliui neišsižadant, bet akakliai, nuosekliai ir planingai siekiant to tolimo ir didžiausio tikslo — viso pasaulio užvaldymo ir kitai tolygiai arba didesnei jėgai nenugalėjus, nesuvaržius arba bent kelio nepastojus to Kremliaus jėgai, aišku, kad jau ir Jungtinės Am. Valstybės čia nesudarytų išimties ir vėlesnio pavergimo neišvengtų. Tie visi faktai ir reiškiniai įsidėmėtini ypač amerikiečių politikams.

Tai tokia yra nekintamoji, aiški Sovietų Sąjungos politika. Bet iki ji bus galutinai įvykdyta, t. y. iki „viso pasaulio proletariatas susivienys" ir bus įjungtas į vienintelę Sovietų Sąjungą, į vienintelę tuomet jau pasauly Kremliaus valdomą valstybę, Maskvos diplomatija turi vingiuoti, turėdama diplomatinių, prekybinių ir vadinamų kultūrinių santykių su jos dar nepavergtomis buržuazinėmis valstybėmis. Tai daroma, ne valandėlei nesustabdant seniai pradėtos ir gudriai vykdomos planingos Kremiaus kovos dėl nuoseklaus pasaulio užvaldymo. Dėl to rusų diplomatai įsakyti taikytis prie tų buržuazinių, dar jų nepagrobtų, kraštų papročių, laikytis buržuazinio diplomatinio etiketo, vaišingumo savo pasiuntinybėse, girti kultūrinius tų tautų laimėjimus ir tt.; tarptautinėse konferencijose ir tautų sąjungose kalbėti apie demokratiją ir akcentuoti ją; kur Maskvos prestižui naudinga, net „užtarti" atskirų tolimų tautų interesus ir prikišti arba aiškiai prasimanyti Olandijos, Britų ir net JAV imperializmą ir tt. Daugelis eilinių, neapsišvietusių piliečių plačiame pasaulyje ima tai „už gryną pinigą" ir lengvai įtiki į tokį Rusijos „teisingumą".

Pirma Tautų Sąjungoje, o dabar Jungtinėse Tautose komunistinių valstybių atstovai ypatingai mėgsta naudotis proga linksniuoti demokratiją, demokratines teises, pilietines žmogaus laisves bei teises ir pan. Jie mėgsta išnaudoti tą nevykusiai sutvarkytą „demokratijos žaidimą" palankesnei nuomonei laimėti pasauly. O kiek Maskvos atstovai sugeba Rusijoi laimėti, pasinaudodami didžiausia nesąmoninga Roosevelto ir Churchill'o dovana — veto teise! Ligi š. m. gegužės mėn. pabaigos Rusijos atstovas vetavo jau net 25 kartus! Tais būdais ir pasinaudodami tomis teisėmis Maskvos atstovai sugeba pastoti kelią nenaudingiems ar nepageidaujamiems sprendimams, kenkti šios sąjungos veiklai bei darnumui ir laimėti laiką dar nepaaiškėjusiems, slaptiems komunistų žygiams strateginėse pasaulio vietose.

Bene įspūdingiausiai tuos diplomatinius komunistinės Rusijos ir krikščioniškojo buržuazinio pasaulio santykius išreiškė anuomet mažas įvykis Kauno gel. stoty, kuomet Lietuvos užsienio reikalų ministras prel. prof. Rainys iškilmingai pasitiko pravažiuojantį Sov. Sąjungos užsienio reikalų komisarą Čičeriną. Dviejų priešingųjų pasaulių atstovai (taikingo, krikščioniškojo, demokratinio ir kapitalistinio pasaulio atstovas ir revoliucinio, imperialistinio, ateistinio ir socialistinio pasaulio atstovas) susitiko ir pasisveikino rimtoje iškilmių aplinkoje. Abudu pasakė pasveikinamąsias kalbas, komplimentavo vienas antro valstybes — tautas ir palinkėjo joms geriausios kloties. Ir kiek gi čia nuoširdumo buvo abiejose šalyse? Ypač, kai vos prieš penketą metų lietuvis ir rusas vienas antram už gerklės griebė Lietuvos karo lauke, nors tas nykštukas aną milžiną rusą lauk iš savo tėvų žemės išspyrė! Po tų abipus nenuoširdžių kalbų Čičerinas tęsė savo kelionę.

Komunistinės ir imperialistinės Rusijos atstovai savo ilgoje kelionėje į galutinę stotį (į pasaulio užvaldymą) trumpam laikui sustoja atskirų tautų stotyse pažaisti buržuazinį diplomatinį etiketą ir laikytis demokratijos papročių. Komunizmo tikslas pateisina visas jo priemones.

VEIKSNIAI, REIKALAVĘ JAV DIPLOMATIJOS KEITIMO

Nežiūrint to viso, kas aukščiau W. Lippmano sakyta ir mano pastebėta, JAV užsienio politika su diplomatija ėmė pamažu kitėti Rusijos atžvilgiu maždaug nuo 1947 m. vidurio. Prie to, aišku, prisidėjo eilė reikšmingų veiksnių.

Gal aštri daugelio kongresmanų kritika ir plačios JAV visuomenės protestų šauksmai paveikė. Gal Jungtinių Tautų netobulumas ir bejėgiškumas apvylė. Gal smarkus komunizmo plitimas beveik visuose žemynuose vertė giliai susikaupti ir susirūpinti viso pasaulio ateitimi ir pačios Amerikos saugumu. Gal lengvas valdžios patekimas į komunistų rankas Lenkijoje, Jugoslavijoje Bulgarijoje, Albanijoje, Rumunijoje ir Vengrijoje, net eiliniam piliečiui perdaug aiškus tų kraštų atitekimas Rusijos vadovybei, kartu pilietinio karo pradėjimas Graikijoje ir Maskvos grumojimas Turkijai ir Persijai bendrai stipriau sujaudino Vašingtono sluogsnius.

Amerikiečius taip pat suerzino gausios komunistų partijos įsigalėjimas ir dargi uolus ginklavimasis Italijoje ir Prancūzijoje, kurias daugiausia Amerikos armijos ne

taip seniai išvadavo ir kurių žemę jos savo kraujų nušlakstė savo sunkių karo žygių keliais. Čia minėtus visus, ilgainiui komunistų užvaldytus kraštus po karo Amerika gausiai šelpė maistu, įvairiomis medžiagomis, mašinomis ir milijonais dolerių. Ir tai visa nepagelbėjo toms tautoms atsistatyti, atsigauti ir džiaugtis demokratine laisve, bet atiteko plintančiai Rusijos imperijai, kuri kartu gavo ir kiek daugiau balsų Jungtinėse Tautose, kur komunistų diplomatija taip mėgsta žaisti demokratiniais balsavimais pasaulio akyse ir drauge ginti komunizmo bei komunistinių seserų (pupetinių valstybių) interesus atkakliu ir kartais net begėdišku vetavimu — to paties pasaulio akyse.

Vašingtono vyrus gal daugiausia jaudino pavojus Prancūzijai, kuri nors yra demokratinė valstybė, bet kartu ir imperija. Mat, prieš Shumano kabineto sudarymą, vyriausybėje buvo keli komunistai. Jau įsigalėję darbininkų sąjungose ir pasinaudodami tinkamiausia proga, komunistai skubėjo įsistiprinti prancūzų kariuomenėje ir policijoje. Tad, komunistams galutinai paėmus Prancūzijos valdžią į savo rankas, ne tik Sovietų imperijos ribos pasiektų Anglų Perkasą ir Biskajaus įlanka ir jau tiesioginai grėstų Anglijos salai, bet komunistai tuo pat žygiu užvaldytų ir visą prancūzų imperiją įvairiuose žemynuose ir sudarytų artimesnį pavojų visai Britų imperijai, visiems kitiems žemynams ir ypač abiem Amerikos žemynams, kurie po to turėtų jau patys žiūrėtis ir vieni gintis nuo jo.

Gal kai kurie iš suminėtų veiksnių ir perdaug nušakančių faktų, o greičiausiai jie visi drauge ėmė belstis į duris, už kurių ramiai filosofavo Amerikos politikos galvočiai, tarp kurių nebe vienas iš nuolaidaus rusams Roosevelt'o laikų užsilikęs ir palankus Sovietams. Be abejonės, juos turėjo nustebinti ir net supykinti įvairios buvusio sąjungininko klastos, apgavimai, karingumas po karo, svetimų žemės plotų prijungimas prie Sovietų Sąjungos ir pastarosios „įtakos srities plitimas" be sustojimo ir be galo. Aiškūs Maskvos sėbrai jų tarpe, suprantama, teisino tokius Rusijos elgesius arba išaiškindavo „kitų kraštų apsisprendimu krypstant į komunizmą".

Amerikos spaudą, visuomenė, pavieniai kongresmanai ir pavergtąsias tautas atstovaujančios Amerikos piliečių organizacijos bei tarybos kėlė balsą, protestavo dėl JAV vyriausybės abejingumo ar visiško nesikišimo į Rusijos imperializmo plitimą ir iš viso reikalavo keisti Amerikos užsienio politiką. Kokią užsienio politiką? Aišku, vien tik karingos ir plintančios Rusijos atžvilgiu. Tiek iš JAV vidaus sluogsnių reikalauta, tiek iš užsienių prašyta ir net maldauta iš Amerikos griežtesnės diplomatijos prieš Rusiją.

RUSIJOS SĖBRŲ ĮTAKA AMERIKOS POLITIKAI

JAV pasiuntinys Kinijoje gen. Hurley iš valdžios pareigūnų bene pirmas viešai iškelia aikštėn (Kongreso komisijoje) faktus, kad valstybės departamente yra ne tik Rusijos sėbrų, bet ir aiškių komunistų. Tai buvo aiškus faktas, bet maža kas drįso pasisakyti ir ypač kovoti prieš tai.

Nemažas pro-rusų skaičius valstybės dep-te vertė ir gelbėjo nuo bendros diplomatijos ligi smulkių atskirų žingsnelių reikšti Amerikos nuolaidumą Rusijai ir pritarimą „natūraliems reiškiniams", kurie labai įmantriai aiškinta ir teisinta, būtent: 1) bendras komunizmo plitimas Europos kraštuose po karo; 2) Besarabijos, Lenkijos, Lietuvos, Latvijos ir Estijos prijungimas prie Rusijos kaipo pastarosios atsiėmimas šių kraštų, kurie, girdi, dar prieš 1-jį did. karą priklausė jai; 3) reikalas vien tik užšąlančių uostų Baltijos jūroje ir net . . . Persų įlankoje; 4) lenkų, jugoslavų, bulgarų ir kt. slavų tautų „atitekimas Rusijos įtakai" su komisarų kontrole pateisinta ir pridengta naujausia diplomatine kauke — pan-slavizmu ir tt. Tai visa nebuvo taip jau sunku susekti iš atskirų tokių Rusijos sėbrų pareiškimų spaudos atstovams, kalbų bei svarstymų per radiją, paskaitų ir tt.

Lietuvių ir kt. tautinių grupių delegacijos taip pat turėjo progos patirti tokią JAV pareigūnų "politinę filosofiją", kartais net po diskusijų bei ginčų, drąsesniems atstovams dar karo metu reikalaujant aiškesnės ir griežtesnės diplomatijos, t. y. atitinkamų žygių, suderinamų su Prez. Roosevelt'o pareiškimais (k. a. net jo užtikrinimas, kad „Lietuva bus laisva po karo"), Atlanto nuostatais ir kitais viešais Amerikos pasisakymais prieš tautų pavergimą bei diktatūras.

Aukščiau minėti reiškiniai aiškiausiai rodo, kad plačiai visų peikiamoji JAV diplomatija nėra vien tik Amerikos politikos ideologų filosofavimo išdava, kaip W. Lippmannas aiškina. Bet prie tokios diplomatijos sukūrimo ir jos vykdymo labai daug prisidėjo aiškus komunistinis gaivalas, įsikūręs valstybės dep-te ir prezidentūroje. Baltuose Rūmuose tarp Prezidento patarėjų gal ir nebuvo komunistų tikra to žodžio prasme, bet buvo tiktai aiškių Rusijos sėbrū, kuriuos amerikiečiai vadina švelniu vardu — pro-rusais.

Bet kas gi šiandien galėtų būti komunistinės Rusijos sėbras, kai kitokios Rusijos nėra? Aišku, jei ne viso 100% komunistas, saugiai paslėpęs savo kom-tų partijos nario liudymą, išsidirbęs viešą gerą amerikiečio uolaus valdininko vardą arba apsisaugojęs protekcija dėl pažinties aukštose viršūnėse, tai bent puskomunistis (su kiek mažesniu komunistiškumo nuošimčiu), kurį amerikiečiai vadina ne visai raudonu, bet dar tis rusvu (ružavu). Tokiais komunistai labiausiai pasinaudoja demokratiniuose kraštuose ir savo veikloje išstato savo priedangai, frontui. Tokių „frontų" (priedangų) Amerikoje komunistų partija savo avangarde turi labai daug. JAV vyr. valstybės gynėjas viešai paskelbė per šimtą tokių draugijų ir komitetų, tarnaujančių kom-tų partijos veiklos priedangai ir talkai.

Galime suprasti daugelio tamsuolių ir neapsišvietusių darbininkų susižavėjimą komunizmu dėl atskirų Sovietų diplomatijos žygių (k. a. pritarimas Indonezijos nepriklausomybei, siūlymas grąžinti Libiją Italijai, Turkijos armėnų „užtarimas" ir kt.) arba dėl atlyginimo pakėlimo keliais centais valandai po komunistų surengto streiko. Propagandai panašius nuopelnus iškėlus, nesunku sukelti geresnę tamsesnių sluogsnių nuomonę apie tuos komunistus.

Bet vistiek nelengva įtikėti, kad vidutiniškai ar daugiau apsišvietęs asmuo galėtų būti tik puskomunistis. Ir jei tokie asmenys yra uolūs ir veiklūs kaipo Rusijos sėbrai, tai, komunistų vadų vadovaujami arba tik retkarčiais vedžiojami, jie paprastai gali komunistinei Rusijai ir šiaip komunizmo siekimams pasitarnauti ir net nusipelnyti žymiai daugiau negu išlavinti, galutinai išauklėti ir drausmingi aiškūs viešumai komunistai. Tokiems komunizmas viešai prikišti gana sunku. Dėl to viso kom-tų partija taip mielai ir vykusiai išnaudoja tokius (gal ir nesąmoningus) Rusijos sėbrus ir per palyginti trumpą laikotarpį daug laimėjo Rusijos naudai ir labai sustiprino savo pozicijas — plėsti savo veiklai, įtakai ir pasiklausomajai tarnybai (rūpimoms žinioms rinkti ir paslaptims susekti).

Rengdamasis skristi į Teheraną ir paskiau į Jaltą, Prez. Roosevelt'as nuoširdžiai pasisakė savo artimiems bendradarbiams, kad jam nelengva ryžtis katros patarėjų grupės patarimų klausytis — Rusijos sėbrų ar antros . . . Tas jo pareiškimas ir ypač Teherano ir Jaltos sutartys geriausiai patvirtina, kokių įtakingų politikos „ideologų" Roosevelt'as turėjo, klausė ir savo įpėdiniui paliko.

Tų Rusijos sėbrų veiklos ir didžiausios įtakos vaisiai liko neblunkančiu rašalu įrašyti ypač Jaltos sutartyse. Šios sutartys jau 3 metai po karo dar nėra paskelbtos netgi demokratinės Amerikos visuomenei! Keli apsukrūs laikraštininkai sugebėjo įsiknisti ir paskelbė vos kelis skirsnelius, kurie sukėlė didelę sensaciją ir pritrenkė pasaulio demokratiją. Jau vien iš to paaiškėjo, kad Jaltos sutartys su JAV ir Britanijos pritarimu išparceliavo karo nualintą ir iš nacių išvaduotą Europą ir užleido Rusijai eilę tautų... Dėl to Jaltos sutartys paliks juodžiausia dėmė JAV istorijoje ir kartu didžiausias demokratinės Amerikos smūgis viso pasaulio demokratijai. Dėl to ir Trumano vyriausybė gėdinasi tuo negarbingu palikimu iš Roosevelt'o nusipolitikavimo, slepia jį geležinėje spintoje nuo visuomenės ir net nuo istorikų akių ir vengia net prisiminti tą Jaltą.

Ne tik lietuviai, latviai, estai, lenkai ir kt., bet ir nešališkų amerikiečių visuomenė pradžioje tik jautė, bet ilgainiui jau ir įsitikino, kad valstybės dep-te yra ne tik aiškių, nesislepiančių Rusijos sėbrų, bet ir uolių apsukrių komunistų. Prieš tokį reiškinį pradėjo kovoti uolesni kongresmanai, spauda ir patriotinės organizacijos.

Taigi, aukščiau minėti veiksniai, faktai ir gausūs protestai privertė Prez. Trumaną keisti artimiausius savo patarėjus, politikos galvočius ir net Prezidento kalbų rašytojus. Ilgainiui tarp patarėjų Baltuose Rūmuose ir valstybės dep-te atsiranda asmenų, jau aiškiai ar griežtai nusistačiusių prieš Rusiją ir komunizmą.

AMERIKOS DIPLOMATŲ NUSISTATYMAS IR VEIKLA PRIEŠ RUSIJĄ

Pažymėtina, kad ne tik užsienio politikos, bet finansų, prekybos, darbo ir net karo departamentuose komunistai buvo susiviję lizdus Prez. Roosevelt'ui valdant per 12 metų ir ypač 2-jo pas karo metu. Tad, šiems gaivalams nuolat, planingai ir uoliai veikiant iš vidaus (vyriausybės sluogsniuos), įvairios gausios kom-tų partijos „fronto" bei sėbrų organizacijos ir komitetai galėjo viešai ir garsiai ploti, girti atskirų departamentų veiklą bei nuopelnus ir bendrai draugišką JAV politiką Rusijos atžvilgiu ir kartais dar reikalauti net didesnių nuolaidų Maskvai, tuo būdu siekiant vis „glaudesnių santykių su Rusija po karo ir pasaulinės taikos užtikrinimo".

Dar Roosevelt'o laikais visi (išskiriant visai nusivirusį Rusijai garbinti J. Davis'ą) buvę JAV ambasadoriai Maskvoje Bullit'as, Steinhardt'as, adm. Standley's ir Harriman'as buvo jau pasipiktinę Rusijos agresijomis bei komunizmu ir, nuolat reikalaudami griežtesnės politikos prieš Rusiją, buvo net susipykę su valstybės dep-tu.

Kaip karys, nemokantis veidmainiauti kad ir diplomatinėje tarnyboje ir pasipiktinęs rusų klastomis, adm. Standley's po ilgos kovos su valstybės dep-tu išreikalavo nors to, kad šio dep-to pastangomis Sovietų vyriausybė pagaliau paskelbė savo visuomenei niekad nesakytą ir neaiškintą milžinišką Amerikos pagalbą Rusijai — „lendlease" (nors kai kuriuose laikraščiuose ir smulkiomis raidėmis...).

„Pasitraukęs" iš diplomatinės tarnybos Bullit'as pirmas iš diplomatų viešose savo kalbose, privačiuose pasikalbėjimuose ir raštuose smerkė komunizmą ir Rusijos imperializmą ir kėlė aikštėn jos pavojus. JAV politikos kritikavimu jis buvo tiek suerzinęs savo krašto vyriausybės viršūnes su aiškiais Rusijos sėbrais, kad ėmė bijotis pastarųjų įtakos galimam jo „nušalinimui už priešvalstybiškumą". Dėl to jis jau eilę metų yra pasitraukęs iš JAV ir buvo įstojęs į prancūzų kariuomenę.

W. A. Harriman'as nuo 1941 m. rugsėjo mėn. prižiūrėjo Amerikos pagalbos tiekimą Anglijai ir Rusijai, o nuo 1943 m. ligi 1946 m. buvo JAV ambasadorius Maskvoje. Būdamas šiose tarnybose, jis kartu buvo svarbiausių pasitarimų ir sprendimų liudytojas. Jis dalyvavo dramatiškame susitikime vandenyne, kai buvo (deja, tik) surašyti Atlanto nuostatai, Baltuose Rūmuose atsilankius W. Churhcill'ui Quebec'e, Casablancoje, Maskvoje, Kaire, Teherane, Jaltoje, San Francisco ir Potsdame.

Nuvykęs į Maskvą, jis, kaip ir vyriausybės dauguma nuo Roosevelt'o žemyn, tikėjosi, kad po karo bus galima „sugyventi" su Rusija. Jo patyrimai sunaikino tokią viltį. Jį labiausiai sukrėtė Stalino atsisakymas pagelbėti Varšuvos lenkų sukilimui prieš vokiečius ir ciniškas atkaklus Rusijos nepaisymas savo sutarčių su sąjungininkais. Argi reikėjo Maskvos valdovams nors kiek sielotis ir rausti dėl jų paniekinimo savo sutarčių su Pabaltijo ir kitomis didesnėmis valstybėmis, jeigu jie taip greit ryžosi visai nepaisyti sutarčių su Britų imperija ir JAV-mis?

Pasipiktinęs rusų veidmainiškumu, klastomis, žiaurumais ir nedėkingumu Amerikai, iš kurios tokią milžinišką pagalbą gavo, Harrimanas ėmė klibinti valstybės dep-to viršininkus, nušvietęs tokią būklę ir ragindamas keisti Amerikos politiką ir griežčiau elgtis su Rusija. Kai tas negelbėjo, jis ėmė šauktis į patį Prez. Trumaną.

San Francisco konferencijoje Harrimanas tikino sen. Vandenbergą ir valstybės sekretorių Stettinių, kad Jungtinės Tautos nieko gero nenuveiks, kol Rusijos diktatūra visai paneigia demokratiją. Tuščios buvo lietuvių ir kitų pavergtųjų tautų užtarėjų pastangos būti nors išklausytiems šioje konferencijoje, kur buvo steigiama sąjunga iš laisvųjų, dar nepagrobtųjų tautų ir iš pačios tautų pavergėjos, kuri išimtinai apdovanota net trimis balsais išsyk!

Drąsiai aiškindamas vyriausybės viršūnėms pasibaisėtiną būklę pasauly ir nuolat didėjančius Rusijos pavojus, Harrimanas skelbė ir tvirtino, kad „skirtumai su Rusija galėtų būti išlyginti ir patenkinami santykiai su ja pradėti tik ta sąlyga, jei JAV-bės bus griežtesnės". Nors seniai daugumos siūlytą ir net maldautą bent kiek griežtesnį nusistatymą prieš Rusiją Trumano vyriausybė tik daug vėliau ėmė pamažu reikšti, bet aišku, kad čia Harrimanas labai daug nusipelnė.

Šis uolus skelbėjas tiesos apie komunizmą ir eilę metų atkakliai kovojęs iki pagaliau buvo palaužtos Rusijos sėbrų nukaltos replės Amerikos diplomatijai kreipti Rusijos interesams tenkinti ir jos plitimui nekliudyti, būdamas prekybos sekretorium, š. m. sausio 13 d. tarp kitko pareiškė vienai Kongreso komisijai: „pasauly yra grobuoniškos jėgos, einančios iš Sovietų Sąjungos ir kurios naikinamai veikia pasaulį ir savitą mūsų gyvenimą kaip ir Hitleris. Ir aš manau, kad jos sudaro didesnį pavojų negu Hitleris buvo sukėlęs".

GENEROLO MARSHALL'O PASKIRTIS IR SIEKIMAI

Kritikai, protesto šauksmams ir kitokioms pastangoms paveikus, jau J. Byrnes'ui esant valstybės sekretorium, bene pirmą kartą pradėta valstybės departamentas valyti nuo paties ryškiausio komunistinio gaivalo. Tas kartota po kurio laiko ir dar vėliau.

1946—1947 mm. laikotarpy pradėta kiek valyti ne tik šis, bet ir kiti departamentai, o taip pat pakeista Prezidento patarėjai, politikos ideologai ir užsienio po-

litikos vykdytojai. Beveik tuo pat laiku keli generolai paskirti pasiuntiniais užsieny ir ypač svarbiausiam diplomatinės tarnybos poste — Maskvoje, kur 1946 m. pavasarį pasiųsta generolas Bedel Smith'as, buvęs Vakarų sąjungininkų vyr. štabo viršininkas. Šį karo užgrūdintą, nepolitikuojantį karį pastačius Maskvoje, netrukus ir valstybės sekretorium paskirta generolas G. Marshall'as, karo metu buvęs didžiausios net 13-kos milijonų vyrų kariuomenės vadas. Amerikos užsienio politikos vadu paskyrus tokį asmenį, seną generolą, amerikiečių visuomenė ir visas pasaulis džiausmingai atsiduso ir tikėjosi JAV užsienio politikos pakitėjimo ir griežtesnės diplomatijos prieš Rusiją. Bet seniai viso pasaulio pageidaujami ir laukti reiškiniai vis dar ligi šiol nepasirodo.

Pravartu pastebėti, kad anglas Bevinas pirmas iš Vakarų demokratijos užsienio reikalų ministrų ėmė vartoti aštresnius žodžius prieš Sovietų užsienio reikalų ministrą Molotovą didžiųjų posėdžiuose ir net viešai čia sulygino Rusijos diplomatiją su Hitlerio bei nacių metodais. Iš demokratijos bloko Anglijos ir Australijos atstovai Jungtinėse Tautose pirmi ėmė Sovietų užsienio politiką ir rusų darbus vadinti tikraisiais vardais, kokius supranta ir eiliniai piliečiai. Jie nebijo leistis net ir į piktesnius ginčus bei diskusijas su visais slavų bloko atstovais. JAV atstovai susilaiko nuo to.

JAV pasiuntiniai (Kinijoje, Turkijoje, Italijoje, Graikijoje, Čekoslovakijoje, Prancūzijoje ir kitur) gal savo pranešimais apie komunistų veiklą ir pavojus toms valstybėms ir visai demokratijai ryškiau nušvietė tarptautinę būklę valstybės sekretoriui Marshall'ui ir sujudino jį, nes ir šis generolas buvo pradžioje sutapęs su įsisenėjusia JAV diplomatija, siekiančia glaudžių santykių bei susitarimo su Sovietų Sąjunga, netrukdant jos „taikingo plitimo" ir pripažįstant „natūralų komunizmo sąjūdžio faktą bei pan-slavizmą".

Taigi, net ir ryžtingo generolo vadovaujamoji Amerikos diplomatija gana negreit ėmė krypti iš senos vagos. Ir jam vadovaujant valstybės departamentui, kartota komunistinio gaivalo ieškojimas ir šio dep-to valymas. Bet Kongresas vis dar nesitenkina tų kelių valymų pasekmėmis ir tebereikalauja pagrindinio išvalymo ir galutinio nusikratymo komunistais bei Rusijos sėbrais ypač šio dep-to įstaigose.

Bet vis dėlto, nors ir labai iš lėto, pastebima pažanga bent viešame Amerikos pasipiktinime išplitusios raudonosios imperijos atžvilgiu. Ir pats gen. Marshall'as daro pažangos ta kryptimi. Kaip viena amerikietė sarkastiškai pastebėjo apie jo pastangas derėtis su komunistų diplomatija: „generolas Marshall'as taisosi kaipo diplomatas. Jam reikėjo 13-kos mėnesių pralaimėti Kinijoj. Maskvoje jis pralaimėjimo laiką sutrumpino ligi 6 savaičių". Didžiųjų valstybių užsienio reikalų ministrų konferencijoje Maskvoje Marshall'as ėmė griežčiau reikalauti susitarimo iš Rusijos, sprendžiant pokarines pasaulio problemas, kurių išsprendimą rusai tyčia atidėlioja, vilkina ir delsia Politbiuro išskaičiavimais žygiuojančio komunizmo naudai.

1948 m. pirmam pusmety gen. Marshall'o vieši pareiškimai apie Rusiją bei komunizmą darosi kaskart vis griežtesni. Tai galima buvo pastebėti beveik kas mėnuo. Pradžioje jis nurodė tiktai komunizmo pavojus kitoms laisvoms valstybėms, visai demokratijai ir pagaliau net ir pačiai Amerikai. Pirma jis nesiryžo minėti pirmapradį tų visų pavojų šaltinį, kurį tik bendrai apibūdindavo, kad „viena tam tikra pasaulinė jėga" stiprina ir skleidžia tą komunizmą. Bet jau nuo š. m. kovo mėn. viešai, be jokio diplomatinio etiketo ar atsargumo, įvardija tą pasaulinę jėgą — Rusiją. Nei vienas valstybės sekretorius prieš tai nebuvo leistas ar nesiryžo tai daryti.

Po tokių dažnai kartotų pareiškimų ir po demokratijos dėmesio kreipimo į tuos visus pavojus gen. Marshall'as š. m. balandžio 27 d. jau aiškiau pasisako: „j e i m e s d a b a r t u r i m e a p s i i m t i v a d o v a u t i p a s a u l i u i , t a i d a u g i a u n e t u r i m e s v y r u o t i. D i d ž i a u s i a J A V p r o b l e m a y r a i š r e i k š t i p a s t o v i ą u ž s i e n i o p o l i t i k ą i r s u d a r y t i p a s a u l y j u n g t i n į f r o n t ą".

Po ilgos eilės metų kritikavimo, atsišaukimų ir maldavimo, pagaliau išgirdome tokį seniai lauktą ir reikšmingą JAV užsienio politikos vykdytojo pareiškimą. Tačiau, kaip Italijos demokratijos viršūnėse teisingai išreikšta nuomonė, anot žymaus amerikiečių laikraštininko K. von Wiegando, „A m e r i k a v a i d i n a p a s a u l i n i o v a d o v a i d m e n į. B e t j a i t r ū k s t a k i l n a u s, d r ą s a u s i r s ą m o n i n g o (t o l i m a t a n č i o) v a d o g e n i j a u s. J i t u r i i m t i s t i k r ų i r t e i g i a m ų p r i e m o n i ų p r i e v a r t a t a i k a i į v y k d y t i — k i t a i p i l g a i n i u i j i p r a r a s t ą v a d o v y b ę."

AMERIKA PASAULIO DEMOKRATIJOS GYNĖJOS IR VADO VAIDMENY

Nusikračius komunistų mėgiamais Amerikos politikos ideologais, bent gerokai sumažinus Rusijos sėbrų skaičių valstybės departamente ir po Jaltos ir net po Potsdamo sutarčių pasirašymo jau aiškiai pasipiktinus kantriai sektomis ir plačiomis Maskvos komunizmo žygių vagomis, Amerika ėmė krypti iš nuolaidumų Rusijai ir grįžti į tinkamesnį demokratijai nusistatymą, suderinamą su kilnia JAV Konstitucija ir sena garbinga amerikiečių tradicija — ne pritarti, bet kovoti prieš bet kokią vergovę pasauly.

Dar prieš Trumano ir Marshall'o viešus pareiškimus apie komunizmo ir Rusijos pavojus gimė, svarstytas, Kongreso patvirtintas ir pagaliau jau vykdomas Marshall'o planas — likusios Europos Atstatymo Programa — ERP, kuriai per pirmus 12 mėn. JAV aukoja net apie 6 bil. dol. O prieš tai, JAV diplomatijai dar esant rooseveltinėje stadijoje, išleisti keli bilijonai dolerių Kinijai, Korėjai, Turkijai, Graikijai ir Italijai — stiprėti, kovoti ir gintis nuo puolamųjų Rusijos jėgų.

Visos tos atskiros ir brangios programos svetimoms valstybėms gelbėti bei stiprinti drauge su savo apsaugos jėgų stiprinimu, pasiryžimu išleisti net ligi 45 bil. dol. karo reikalams ir suvaržyti vietos komunistus Amerikoje rodo jau ryškų JAV pasipiktinimą komunizmu ir Rusija. Nors dar nesuorganizuotas viso pasaulio demokratijos frontas prieš komunizmą, bet jis Amerikos jau nuosekliai ir ryžtingai stiprinamas visokeriopa medžiagine pagalba ir ginklais.

Nors tie visi reiškiniai rodo pakitėjusį ir griežtesnį bendrą JAV nusistatymą prieš Rusiją, bet negalima tikėtis atitinkamai griežtesnės diplomatijos prieš ją. Visai griežta diplomatija prieš karingą ir karui besirengiančią Rusijos imperiją, aišku, nutrauktų santykius su ja ir greičiausiai pasibaigtų visuotiniu karu, kurio nei Amerika nei tuo tarpu Maskva dar nenori.

Ir mes, lietuviai, džiaugiamės JAV politikos štabo apsivalymu, Amerikos filosofiškos galvosenos pasitaisymu ir paryškėjimu raudonosios imperijos atžvilgiu, o taip pat ekonomišku kitų valstybių eilės stiprinimu ir net ginklavimu atsikirsti nuo gresiamų Rusijos pasikėsinimo smūgių. T o s v i s o s k i l n i o s J A V p a s t a n g o s n u k r e i p t o s v i e n t i k t a i k e l i u i p a s t o t i t o l i m e s n i e m s M a s k v o s u ž k a r i a v i m a m s i r p l a č i a m k o m u n i z m o p o t v y n i u i s u s t a b d y t i b e n t e s a m o s e v a g o s e. Tuo būdu

šiandien ir kuriam laikui ateity Čekoslovakija daroma gal jau paskutinė Kremliaus tautų grobimų auka.

Bet juk Amerika laimėjo abu didžiuosius karus. Argi Amerika abiem atvejais kariavo ir visus savo sąjungininkus rėmė bilijonų dol. vertės visokiariopa pagalba vien tik tam, kad Rusija po 1-jo karo būtų apkarpyta eile atsiplėšusių tautų, o po 2-jo karo liktų apdovanota net dviem Europos trečdaliais ir naujų žemių plotais Azijoje? Dešimt valstybių, chronologiškai pradedant Lietuva ir baigiant Čekoslovakija, su 120 mil. krikščionių pasigrobus, Rusija gausias sovietines kojas jau įrėmė Vokietijoje, Austrijoje, Suomijoje ir beveik Graikijoje. Jei Rusija tik sustabdyta tuose visuose savo grobiuose, argi tos 10 valstybių jei ne de jure, tai bent de facto pripažinta Rusijos nuosavybei?

Nei viena Amerikos šeima, paaukojusi savo sūnų karui, tebemokanti aukštus valstybinius mokesčius savo valdžios bilijonų biudžetams ir teberenkanti savo valdžią, niekad nepritars tokiam iš nacių jungo išvaduotų tautų užleidimui Rusijos diktatūrai! Amerikiečių tauta kariavo, aukojosi ir siekė visų tautų išvadavimo ir išvedimo tik į vienintelį demokratinės laisvės kelią! Ji neturėtų leisti savo renkamajai vyriausybei tvirtinti ir laikytis kitas tautas išdavusių sutarčių ir kartu paneigti Atlanto nuostatus ir visas kitas JAV sutartis bei deklaracijas, kurios nukreiptos prieš karą ir kitų tautų grobimus. Jei JAV diplomatija moka rasti pagrindą protesto notoms siųsti Rusijai dėl kitų tautų pagrobimo ir kitoms valstybėms ginkluoti, tai turėtų pajusti drąsos tų visų savo notų neužmiršti ir vykdyti visas savo deklaracijas Atlanto nuostatų dvasioje. Bendroji Amerikos politika tik taisosi, bet ji dar nėra galutinai atitaisyta.

Rusijos „įtakos sritis“ turėtų būti palikta tik Sovietų Sąjungoje bent 1938 m. ribose. Vien tik stabdant tolimesnį Rusijos imperializmą ir paliekant jai ligi šiol pagrobtas tautas, kad ir be jokių formalių sutarčių tiems grobimams patvirtinti su Britanijos ir Amerikos pritarimu, Sovietai po 1939 m. vistiek jau toli nuėjo savo keliu į pasaulio užvaldymą ir gerokai sustiprėjo tais grobiais ir Amerikos pagalba.

Tad JAV politikos posūky neužtenka vien tolimesnio Rusijos stabdymo nuo šių metų ir ateity. Rusija turėtų būti sustabdyta ne šių metų, bet 1938 m. ribose. Bet ar demokratija turės drąsos grąžinti ją į tas ribas?

KURIOMIS SĄLYGOMIS GALI BŪTI ATSTATYTA TIKROJI TAIKA PASAULY

Nors Amerika darosi kiek griežtesnė tik paties komunizmo atžvilgiu bendrai ir prieš pačius komunistus savo krašte, bet ligi šiol dar nesiryžta vesti griežtesnę politiką prieš Maskvą, nežiūrint širstančios spaudos, kongresmanų ir savo visuomenės reikalavimų ir pasaulio demokratijos prašymų. Be reikalo kai kas gavo tik įspūdį, kad ta politika prieš didžiausią tautų grobikę jau pasidarė griežta, ypač po Prez. Trumano ir Marshall'o kalbų š. m. kovo mėn. Tikrą būklę tiksliai š.m.geg.17 d.nušvietė amerikiečių žurnalas NEWSWEEK: „pagrindinė JAV politika su Rusija nekinta ir jokia atmaina nenumatoma. Amerikos tikslas tebėra prilaikyti Rusiją turint santykių su ja, tuo tarpu iš naujo sudarant pasaulio jėgos pusiausvirą, kuri privers rusus ateiti į taikos derybas. Pakitėjo tiktai taktika ir išraiška. Dabar, JAV pozicijai sustiprėjus Europos Atstatymo Programa, Vakarų susivienijimu ir apsiginklavimu, Marshall'as jau gali švelniau kalbėti. Jis tai kaip tik ir daro. Rusijos-Amerikos santykiai atrodo taisosi, bet įspūdžiai gali būti apgaulingi, kaip jie dažnai suvedžiojo nuo karo pabaigos. Rusai sugeba sukelti naujas krizes per vieną naktį“. Tad kiek reikės dar tų naujų krizių ir naujų Rusijos užkariavimų iki Amerika galutinai pakeis tą keistą savo politiką ir pagaliau taps griežtesnė?

Kai, pati ginkluodamasi ir kitus valstybes pakankamai apginklavus, Amerika bus sustiprėjus jėgos pusiausvirai sudaryti ir ilgainiui ims griežčiau kalbėti su Maskvos valdovais, tai ji, greičiausiai, sieks tik vadinamo susitaikymo su Rusija ir susitarimo, kad Sovietai pasižadėtų su savo kariuomene ir su civilinėmis armijomis (ginkluotomis komunistų partijomis ir partizanų pulkais) ateity negrobti tiktai kitų kraštų. Aišku, tik tokiose aplinkybėse (gausiems ginklams žvangant) Rusija skaitysis su Amerikos jėga (ypač su atominiais sprogalais) bei jos parengtu demokratijos frontu ir pasižadės „būti gera ateity“. Bet kas jai tos sutartys su nekaringa ir dažnai payrančia demokratija ar atskira valstybe? Jau per karą ji numojo ranka į savo sutartis su JAV ir Britanija. Pagaliau ji gali ir palaukti eilę metų, kaip nuo 1921 m. ligi 1939 m. laukė progų naujiems grobimams. Komunistai visuose kituose kraštuose tebeveiks, kels suirutes ir naudosis galimumais. Be to, JAV-se vyriausybė kas keleri metai perrenkama, politika nepastovi ir, ko gero, gudrusis Kremlius gali išperėti gal dar ir sėkmingesnį sėbrą negu H. Wallace'as. Kai demokratijos pusėje nėra pastovumo, vieningumo ir griežtumo su reikalingu karingumo kiekiu, tai Kremliaus vadovaujamoje pusėje yra ne tik pastovumas, bet ideologinės organizacijos tvarka, drausmė, nestabdoma propaganda ir įvairūs keliai ir net šunkeliai į vieną aiškų galutinį tikslą — į nuoseklų pasaulio užvaldymą, pasiimant po vieną valstybę išsyk.

Jei netolimoj ateity Amerikos politika ir būtų griežtesnė ir savo jėgų ramsčiu pasiektų to, kad Rusijos imperija būtų tvirtai sustabdyta esamose ribose, tai kaip tuomet bus su ta dešimtimi tautų su 120 mil. žmonių, kuriuos rusai pasigrobė, triuškina, naikina ir likučius perauklėja, kad būtų nepavojingi ir klusnūs komunizmo vergai? Nematyti, kad Amerika po sustiprėjimo ir su visu demokratijos frontu ryžtųsi eiti taip toli ir su jėgos persvara reikalauti, kad Rusija atsitrauktų, grįžtų į prieškarines savo ribas ir paleistų į laisvę bent tas tautas, kurias pavergė po 1939 m. Jei Amerika ir ryžtųsi šitaip atitaisyti visą žalingą ligšiol politiką, tai ar Rusija sutiktų be karo išsižadėti apiplėštų 120 milijonų vergų ir pasitenkinti anais 194 mil. Sovietų piliečių?

Tai vis idėjos ir kilniausi siekimai, kuriuos turime nuolat skelbti ameriikečių visuomenėje, spaudoje, Kongreso ir vyriausybės sluogsniuose. Taip pat turime be poilsio veikti, kovoti ir išvien su kitomis pavergtomis tautomis reikalauti, kad JAV vyriausybė išreikalautų pavergtųjų tautų paleidimo į šiapus geležinės uždangos, kai su jėga vienoje rankoje ir su atkištu antros rankos pirštu ims kalbėti su Rusija dėl tikrosios taikos atstatymo visame pasaulyje.

Atstovų Rūmų pirmininkas J. W. Martin'as pasakė š. m. geg. 31 d.: „Amerika neleis Kremliaus despotams pasaulio užvaldyti. Mes, amerikiečiai, mylime taiką. Jai išlaikyti mes turime būti pakankamai pasirengę sutikti pasikėsinimą iš bet kokių žiaurių despotų, kurie pavergtų visą pasaulį. Mes pradedame patirti pasibaisėtiną laipsnį ligi kurio slaptoji diplomatija buvo praktikuojama Amerikos visuomenėje. Susivaržymai dėl slaptų susitarimų yra jokiu būdu nepateisinami. Mūsų tauta turi jų saugotis ateity. Jei ir kuomet visuomenei paskelbiama tiesa apie bet kokią būklę, tauta

išmintingiau pasielgs negu bet kuri klika ar vienas asmuo Vašingtone".

Taip daugelis pavienių kongresmanų ir pats Atstovų Rūmų pirm-kas, kaip ir pati amerikiečių visuomenė, nesivaržo išreikšti savo pasipiktinimą Kremliaus darbais bei siekimais, nuoširdžiai pritaria JAV įsigalėjimui prieš Maskvos jėgas ir smerkia negarbingą slaptąją Prez. Roosevelto bei jo vyriausybės diplomatiją, kuri išdavė Europos demokratiją politiniame Waterloo lauke — Teherane, Jaltoje ir Potsdame.

Pavergtųjų tautų delegacijos drįso daug kartų kreiptis į Roosevelto vyriausybę ir šauktis tų paniekintųjų ir užmirštųjų tautų išvadavimo arba nors kokio teisingo užtarimo, kuomet neturėta jokios vilties tokių žygių sėkmingumui. Užtat dabar ypač reikia tie žygiai energingai kartoti ir atitinkama veikla plėsti, kuomet tam pačiam Vašingtone ėmė pūsti nauji politiniai vėjai, kurie nupučia dulkes nuo tiesos ir nuo užmestų teisingumo tešaukiančių bylų ir net nupučia dirbtinę pudrą nuo kai kurių JAV pareigūnų — Rusijos sėbrų, ištikimai tarnavusių ir talkininkavusių Kremliui. Po š. m. lapkričio mėn. rinkimų gal tam Vašingtone ims pūsti įsigalėję nauji politiniai vėjai, kurie sukels sūkurį ir tikrai pakeis Amerikos užsienio politiką, atstatydami ją į Atlanto nuostatų tikrąjį kelią ir po visų pavergtųjų tautų išvadavimo sukurdami tikrąją taiką visame pasaulyje.

LITERATŪROS PARAŠTĖ

AUDRA STIKLINĖJE

(Kelios pastabos prie A. Nykos-Niliūno straipsnio „Mūsų literatūros kadienybė keturi šimtai pirmaisiais metais po Mažvydo", išspausdinto „Aidų" 15-tame numeryje.)

Nevienas iš skaitytojų galėjo gerokai nusistebėti, perskaitęs „Aiduose" A. Nykos-Niliūno straipsnį „Mūsų literatūros kasdienybė keturi šimtai pirmaisiais metais po Mažvydo", nustebti, nes tame straipsnyje išdėstyti tokie dalykai, apie kuriuos niekas nėra girdėjęs, netgi patys rašytojai, kraipydami galvas klausia: kurie gi iš mūsų čia kivirčijasi ir stengiasi vieni kitus nustelbti? Argi iš tiesų yra kokie nesutarimai bei kova tarp senųjų ir jaunųjų? O jeigu tokia kova vyksta arba vyko, tai kur ji reiškėsi ir kokia forma? Vadovaudamasis minėto straipsnio mintimis, skaitytojas pasidarys išvadą, kad iš tikro dalis mūsų rašytojų, šiuo atveju pridėkime A. Nykos-Niliūno žodį „senieji", trukdo reikštis jaunoms kūrybinėms pajėgoms ir kiekvieną jauną atžalą skuba greičiau nugnybti, kad ji perdaug neaugtų ir tuo pačiu nestelbtų senųjų rašytojų „gęstančių švyturių". Atrodo, autorius bandė deklaruoti jaunųjų nusistatymą ir, pareiškiant savo credo, užbaigti pragaištingą kovą tarp senųjų ir jaunųjų, kovą, apie kurią tačiau šiandien niekas nežino ir nieko negirdėjo. Norėdamas įnešti šiek tiek objektyvumo ir iškelti kai kuriuos skaitančiajai visuomenei žinotinus faktus, aš drįstu kalbamuoju dalyku pasisakyti ir dalykus išdėstyti taip, kaip jie iš tikrųjų yra. Man ir dabar, perskaičius straipsnį ir rašant šias eilutes, tebėra neaišku, kogi gerb. autorius savo minėtuoju straipsniu siekė. A. Nyka-Niliūnas tikrai akcentuoja kažkokius ginčus, kurie, cituoju, „sudarė kasdieniškojo literatūros gyvenimo foną, išryškino daugelį dalykų, paaiškėjo nuomonių skirtumai ir tuo pačiu pagrindinės mūsų literatūros tendencijos ir kryptys". Jeigu vyko tokio stambaus masto ginčai, kad net išsikristalizavo mūsų literatūrinės tendencijos ir kryptys, tai jie negalėjo tilpti tarp keturių sienų, bet milžiniška banga turėjo persiristi per visą mūsų kultūrinį gyvenimą. Todėl ir drįstu gerb. straipsnio autorių klausti: kur ir kada vyko toji kova, kas ją sukėlė ir kas yra nugalėtieji bei nugalėtojai? Kas konkrečiai atstovavo ir gynė taip plačiai straipsnyje išguldytą senųjų nuomonę?

Jei neklystu, atrodo, kad autoriaus minimų ginčų bazę sudarė knygų kritika. Iš tikrųjų beveik kiekviena pasirodžiusi knyga mūsų spaudoje buvo šiokiu ar tokiu būdu paminėta ir įvertinta. Tačiau kad dėl to būtų įsiliepsnojęs koks nors literatūrinis ginčas, mes negalime to patvirtinti. Netgi dėl Ramono „Kryžių" literatūriškai nebuvo ginčytasi, nors ir ta proga laikraščiuose matėsi sieksniniai straipsniai, kurie buvo daugiau ideologinio, pasaulėžiūrinio pobūdžio. Galbūt A. Nyka-Niliūnas, kalbėdamas apie ginčus, turi galvoje savo laiku kiek aštresnes L. Miškino recenzijas, kurios tebuvo tik paprastos recenzijos, į kurias, išskyrus prof. V. Biržišką, neatsiliepė nė vienas suinteresuotas asmuo nė rašytojas. Galėjo tos recenzijos savo kandžiu tonu sukelti tam tikro nepasitenkinimo paliestųjų tarpe, tačiau šie laikėsi pasyviai ir neišsišoko. Vadinasi, buvo mesta pirštinė, tačiau jos niekas nepakėlė. Tad kur tie ginčai ir toji kova, kur išryškėjo „daugelis dalykų ir paaiškėjo literatūrinės kryptys"? Tų recenzijų esmė ir prof. Vc. Biržiškos įsikišimas glūdėjo ne tame, kad jose buvo pasakyta kokia netiesa. Dėl pačios tiesos niekas nesiskundė, tik kad toji tiesa buvo pasakyta kuo kandesniais žodžiais atitinkamų autorių adresu. Pagaliau prof. Vc. Biržiška savo žodyje nepaskelbė nei kovos patiems kritikams, nei naujų literatūrinių bei estetinių dėsnių, bet tik pareiškė savo nepasitenkinimą dėl minėtojo L. Miškino recenzijų tono ir formos.

Tokiu būdu nebuvo jokios kovos tarp dviejų literatūrinių kartų arba pažiūrų į pačią literatūrą. Mums būtų džiugu matyti tokią kovą, nes tik kovojant, aštrinamas estetinis skonis ir iškeliama kūrybinė kibirkštis. Gal toji kova vyko slaptai, užkulisiuose, tačiau ji negalėjo duoti tų rezultatų, apie kuriuos kalba gerb. straipsnio autorius.

Tenka labai apgailestauti, kad mūsuose panašios kovos nėra. Galbūt tada ir galėtų pagyvėti mūsų literatūrinis gyvenimas. Yra daug faktų, kurie liudija mūsų apsnūdimą. Štai mes turėjome du literatūros darbuotojų, atsiet, rašytojų suvažiavimus, kurie tačiau niekuo nesiskyrė nuo eilinio bendruomenės atstovų suvažiavimo. Atrodo, kad mūsuose literatūriniai klausimai yra visai neaktualūs, kad mūsų visiškai nedomina nei savos literatūros linkmės bei kryptys, nei pasaulyje besireiškią literatūriniai sąjūdžiai. Sakytum, pats aukščiausias suvažiavimo tikslas buvo pasiklausyti skambių sveikinimų, išrinkti valdybą, o vakare pasismaginti pobūvyje. Jeigu tik tokie rašytojų suva-

žiavimai, tai yra labai liūdna. Pagaliau suvažiavimų proga vėl grįžkime prie A. Nykos - Niliūno minimos senųjų ir jaunųjų kovos. Jeigu ji būtų buvus ir jei dėl kokių nors priežasčių neiškilo viešai spaudoje, tai ji turėjo šiokia tokia forma pasireikšti suvažiavimuose. Vadinas, tie ginčai tėra tik gerb. autoriaus fantazijos padaras: jis savo vaizduotėje sukuria dvi kovojančias stovyklas, vadovauja mūšiui patsai kalbėdamas jaunųjų vardu ir atsakinėdamas už vyresniuosius.

Mes neginčijame, kad negali būti nuomonių skirtumo tarp dviejų literatūrinių kartų. Tačiau mūsuose jie nebuvo iškilę tokiu mastu, kaip teigia straipsnio autorius. Kada gi pas mus vyresnieji pasidarė literatūrinio gyvenimo stabdžiu ir kada tie tariamieji seniai užmetė jauniesiems kilpą ant kaklo? Anos recenzijos tiek tėra reikšmingos, kiek ir audra, sukelta stiklinėje.

Autorius mūsų visai nenustebina, nurodydamas bei išdėstydamas knygų kritikavimo principus. Juos rasi kiekviename geresniame literatūros teorijos vadovėlyje. Tad ko buvo siekta? Gal autorius turėjo kokių asmeninių sąskaitų? Bet tuomet jis neturėtų kalbėti jaunųjų nei senųjų vardu. O gal norėta tuo straipsniu kai kas nuvainikuoti? Tačiau jis nepastato nieko šalia, kas būtų vertas vainiko. Pagaliau labai neaišku, kokiu kriterijum remdamasis autorius rašytojus klasifikuoja į senuosius ir jaunuosius. Mano supratimu, kiekviena kūrybinė pajėga niekados nesensta: ji visada palieka prometėjiškos prigimties, visuomet maištinga ir nepasitenkina statiška padėtimi, bet visad dinamiška, siekianti vis naujo. Seniais laikytini tik tokie, kurie jau pasitraukė iš ringo ir niekad negalvoja sugrįžti atgal į areną. Gi tokių „pretenzingų senių" vargu ar pas mus atsirastų.

A. Nyka - Niliūnas skundžiasi, kad paskutiniu metu pristeigta perdaug literatūrinių premijų, buvo paskelbta eilė literatūrinių konkursų, kurie visi be išimties savo tikslo nepasiekė, nepatraukdami rašytojų. Norėtųsi paklausti, kasgi yra iš tikrųjų kaltas, kad tos visos kilnios pastangos nedavė norimų rezultatų? Ar tie, kurie skyrė premijas ir skelbė konkursus? Jeigu mes skundžiamės, kad čia išėjusios knygos yra daug žemesnio lygio už pasiektąjį nepriklausomybės metais, tai ši neigiamybė yra pačiuose žodinio meno kūrėjuose. Nuo pačių rašytojų kūrybinio potencialumo ir pažangos priklauso, ar mūsų literatūra augs, ar smuks. Šitą slystelėjimą mūsų visuomenė gerai jaučia ir todėl pati ieško skatinančių akstinų, kad tik kaip nors mūsų rašytojus išjudinus ir paakinus prie kūrybinio darbo. Geri darbai nereikalauja paskatos; jie patys savaime yra skatiną veiksniai. Tuo tarpu kiekvienas smukimas iššaukia dirbtinų priemonių, kurios verste priverstų pakilti. Štai dėl ko norėtųsi žiūrėti į mūsų tremties premijas ne kaip į tobulo veikalo vainiką, bet pirmoj eilėj kaip į tam tikrą priemonę, kuri išjudintų mūsų kūrybines jėgas, kad mūsų rašytojai jas priimtų vertai. Ir todėl darosi baisu, kad mūsų rašytojai, užuot džiaugęsi šiuo nuoširdžiu visuomenės pritarimu, iš tikrųjų juo bodisi ir net kaltina pačią visuomenę, kam ji juos remia. Mieli kolegos rašytojai, aš drįstu pasisakyti, kad literatūrinių premijų nėra perdaug, ir jų niekad perdaug nebuvo, bet tik permaža atsiranda rašytojų, kurie būtų verti tų premijų. Tas pats ir su literatūriniais konkursais. Gerb. A. Nyka - Niliūnas ne be pagrindo skundžiasi, kad jie „visi be išimties nepasiekė savo tikslo". Tačiau kas kaltas, kad ir ši priemonė, lygiai kaip ir premijos, rašytojų neišjudino? Ar mes, patys būdami kalti, turime apkaltinti tas institucijas, kurios parodė kilnų gestą, skelbdamos konkursus bei skirdamos premijas? Man rodos, literatūriniai konkursai skelbiami ne gimnazistams ir ne kokiems gydytojams bei verteivoms, o pirmoj eilėj rašytojams, ir jeigu čia jie nepasireiškė ir neatliko savo pareigos, tai jie tik akivaizdžiai parodo savo sustingimą ir, pasakyčiau, apsileidimą. Mes skundėmės ir tebesiskundžiame savo spaudos lėkštumu ir išvadinome literatūrinėm kandim tuos, kurie dirvonuojančias skiltis užpildė. Bet kurgi dingo ir ką veikė tikrieji šios srities darbuotojai, kad mūsų spaudoje priviso piktžolių? Ar reikia peikti žemę, ar ūkininką, kad jo dirvoje vietoje kviečių auga dirsės ir kūkaliai? Todėl ne pačią spaudą ir jos leidėjus reikia kaltinti, bet pačius rašytojus, nes jie yra tikrieji anos blogos sėklos sėjikai. Aš atsiprašau gerb. kolegas rašytojus už atvirą žodį, tačiau jį reikėjo tarti ne šiandien, bet gerokai anksčiau.

Baigiant čias kuklias pastabas, norėtųsi dar šiek tiek patikslinti gerb. A. Nykos-Niliūno mintį, kur jis straipsnio įžangoje sako, jog „prieš šį paprastą žmogelį (Mažvydą, V. K.) kalbėjusį ir rašiusį šiandien jau mums archaiškai skambančiais žodžiais, nublanksta visi mūsų nesenų dienų narsieji generolai, žadėję apginti kraštą bei jo kultūrą ir visi mūsų karingieji kunigaikščiai, žaibu prajoję tolimas stepes, girdę žirgus Juodojoje jūroje ir kalavijais daužę Kremliaus sienas". Suabejodamas teigimu, kad mūsų kunigaikščiai yra Mažvydo šešėlyje, aš visai nenoriu nuvainikuoti mūsų literatūros pradininko, kuris iš tikrųjų tėra tik simbolinis vardas, nes gal daugelis nežinomų autorių žymiai anksčiau pradėjo lietuviškai rašyti, negu Mažvydas, tačiau, antra vertus, nereikia būti vienašališkam ir vertinti istorinius faktus tik iš vienos pusės. Nors mūsų kunigaikščiai gal ir nebuvo tiesioginę prasme kultūrininkai, patys knygų nerašė, tačiau netiesioginiu keliu jie galbūt daugiau pasidarbavo net ir mūsų dienų kultūros labui, negu patsai Mažvydas. Ir kokį Mažvydą mes šiandien minėtume, jeigu nebūtų iškilę mūsų kunigaikščiai, jeigu jie šimtmečiams nebūtų sulaikę slavų ir totorių ordų, pagaliau jei tų pačių rusų ekspansija būtų prasidėjusi ne Jono Žiauriojo laikais, bet Jeroslavo Didžiojo ir konkrečiai, jei lietuvių tauta būtų buvus pavergta ne 1795 metais, bet drauge su prūsais? Tada kažin ar šiandien iš viso būtų galima kalbėti apie šių dienų lietuvių literatūros kasdienybę. Apie netolimos praeities mūsų generolus šiuo tarpu reikėtų nutylėti, nes dar nesusidarė istorinės perspektyvos ir nepribrendo laikas juos objektyviai teisti.

Atsiprašydamas autorių už šiame rašinyje padarytas pastabas, aš drįstu priminti, jog nereikėtų fiktyvius dalykus versti faktais ir inscenizuota kova apkaltinti mūsų ir taip nepavydėtiną gyvenimą. Kam yra žinoma, kad nors kas būtų reikalavęs (cituoju Niliūno žodžius) „sumažinti reikalavimus, n u s t o t i k u r t i?" Juk kiekvienas iš mūsų sielojasi ne vien tik asmenine būkle, bet juo labiau savo tautos tragedija. Todėl kaip labai teisingi yra tie, kurie, nematydami aiškesnių pragiedrulių bei naujo gaivaus suklestėjimo mūsų kultūros ir literatūros srityje, siūlo bent stengtis išlaikyti tai, kas turima. Išlaikyti — tai nebūtinai reiškia atsilikti, kaip supranta gerb. A. Nyka-Niliūnas. Žinoma, pasiektų kultūrinių laimėjimų išlaikymas nėra kūrėjo uždavinys. Jo reikalas yra kurti neatsižvelgiant į nieką, o ar jo veikalai bus įrašyti į aktyvą ar pasyvą, tai jau kitas klausimas. Čia negali būti kalbos nei apie progresą nei apie regresą, nes meno kūrinys nei sensta nei daro pažangos. Tegalima kalbėti tik apie paties autoriaus pajėgumą arba nepajėgumą. Galbūt jaunoji karta potencialiai ir pajėgesnė už savo pirmtakūnus, tačiau ir jaunieji iki šiol dar niekuo nenustebino. Todėl be reikalo šiaušiamasi ir bandoma pralenkti patį save.

Tokie yra vieno iš „jaunesniųjų" žodžiai.

Vincas Kazokas.

KŪRYBOS PASAULY

VERTINIMAI

PULGIO ANDRIUŠIO LYRINĖS APYSAKOS

Pulgis Andriušis ANOJ PUSĖJ EŽERO. Lyrinės apysakos. Išleido 1947 m. „Sudavija". Lietuvos Raudonojo Kryžiaus literatūros premija.

Pulgio Andriušio naujausioji knyga „Anoj pusėj ežero" dar kartą nesugriaunamai įrodė, kad Aukštaitija, ypač rytinė jos dalis, yra neišsemiamas lyrikos aruodas. Tai tas kraštas, kurio pagrindinę ašį sudaro didžiojo Kauno-Zarasų plento šiaurinė dalis. Šiuo plentu važiuodamas maždaug galėtum gal net suprasti visą šio krašto lyrinį žavesį ir jo charakterį. Tai tas pats plentas, kuriuo kadaise keliavo Antanas Baranauskas, ir kuriuo daug metų vėliau iškeliavo į pasaulį ir mūsų šios dienos solenizantas Pulgis Andriušis. Platumos begalinės, kalneliai, monotonija ir anas „ilgesys, kuris nusemia žmogų birželio naktį parugėje, ant dvivėžio kelelio." (Anoj pusėj ežero, 54 pusl.)

Pulgis Andriušis, atvedęs į mūsų kraštą tragiškąjį La Mančos riterį su jo ginklanešiu, vėliau ilgus metus jukinęs biednus ir turtingus, pavirsdamas beveik bendriniu daiktavardžiu, nei iš šio nei iš to pasirodė su lyrinėmis apysakomis. Tikrai gal daug ką nustebino šis įvykis. Autorius, tai numatydamas iš anksto, savo įžangoje kukliai teisinasi, prašydamas skaitytojo blogai jo nesuprasti ir visus jo žygius pateisinti aukštaičio vaiko prigimtimi.

Tačiau mums šis Pulgio Andriušio „persimainymas" ir pasirodymas naujajame pavidale buvo tikras ir didelis džiaugsmas. Bet ir tai turint galvoje, anas autoriaus pasiteisinimas yra labai prasmingas. Jame slypi aukštaičio charakterio šaknys: — Aš čia tik taip sau. Nekreipkite dėmesio: tai mano širdis! — Taip kalba visi aukštaičiai. Ir tik perskaičius knygą paaiški kelias, vedantis žmogų nuo juoko iki ašarų, humoristą paverčiantis tragiku. Aukštaičiui tai yra kasdieninė duona. Aukštaitis ir verkia, ir juokiasi, ir miršta pats nežinodamas ko. Jis ir gyvena, tarytum nežinodamas, kur prasideda svajonė, kur yra riba, skirianti jo mintyse tyvuliuojančius ežerus nuo realiųjų. Dėl to ir „Neįleido" sęnasis Mykola nepajuto, o gal net ir negalėjo pajusti metamorfozės iš gyvenimo į mirtį, manydamas, kad tai kelionė į savo paties pasaulį.

* * *

„Anoj pusėj ežero" rinkinį sudaro devynios nevienodo ilgumo lyrinės apysakos, kaip jas pats autorius vadina. Jos turėtų sudaryti lyg ir vieną visumą, nes išilgai knygą vienur kitur šmėkšteli ryšiai, nors ir silpni, jungiantys atskirus dalykus. Pagrindinis ryšys ir sakytumėm personažas yra ežeras Gilys, matomas iš kiekvienos knygos vietos ir einantis įvairiausias pareigas. Vienur jis yra dekoracija, kitur simbolis, o dar kitur pagrindinis apysakos veikėjas.

Ilgiausias dalykas knygoje yra „Penkių beržų kronika". Nors autorius ją, kaip ir visus knygos dalykus, pavadino lyrine apysaka, tačiau joje nieko apysakiško nėra. Tai greičiau lyrinė poema ar simfonija. Jos konstrukcija remiasi ne intryga, bet kažkokiu plačiu skambėjimu. Tas skambėjimas praneša pro akis kaleidoskopiškai besikeičiančius vaizdus svajojančių penkių beržų mintyse ir susijungia į vieną galingą regėjimų srovę, savotiškai primenančią simfoninę poemą.

Pagrindinis personažas „Penkių beržų kronikoje" yra epocha, kelių amžių atošvaista, atsimušusi Stasio Gojaus beržų svajonėse, Gylio ežero vandenyje ir apylinkės žmonių sąmonėje. Epocha pavaizduota įtikinančiai ir su didele lyrine jėga. Rodos, matai ten prajojančius Napoleono kareivius, iš Mandžiarėlio grįžtančius brolelius, pagaliau nepriklausomos Lietuvos kareivius, ir kaip vaikas džiaugiesi juos sutikęs kartu su autorium.

Raistelis—Ant—Takų čia yra savotiškas viso krašto simbolis. Jame tyku kaip uždaroj skrynioj. Tačiau atėjusi audra nulaužia beržus, kaip istorijos banga, atėjusi į šį kraštą išlaužiusi daug senų ir jaunų beržų ir atnešusi laisvę.

Apybraižoje „Beržatiltin" autorius pasakoja kelionę miestelin, su didele meile ir detalėmis aprašinėdamas įspūdžius bei smulkmenas, kurias sutinki važiuodmas Aukštaitijos keleliais pro kaimus. Šičia autorius parodo nepaprastą pastabumą ir mokėjimą gyvai atvaizduoti, rodos, nežymias smulkmenas ir priversti susidomėti jomis, lyg tai būtų keisčiausių kelionių nuotykiai. Visos aukštaitiško peizažo smulkmenos išlieka gyvos skaitytojo atmintyje dėl to, kad jos yra autentiškos.

Fragmentuose „Naktis parugėje" ir „Paliūtėje" Pulgis Andriušis pasireiškia kaip nepalyginamas lyrinio peizažo meisteris. Tiesiog stebiesi autorium, kaip jis galėjo taip gerai visa tai suvokti ir išreikšti. „Naktyje parugėje", kaip nesuvaldoma srovė ištrykšta vasaros naktis, užliejanti viską: ir daiktus ir žmones. Ir vasaros naktis atrodo kažkokia viena, nesibaigianti gamtos muzika, kurioje ištirpsta ir gyvena lyriška aukštaičio siela, kaip tas Pamalaišio ir jo žmonos Viktulės pasikalbėjimas. Ir nežinai, kur baigiasi žmogus, kur prasideda gamta.

Vasaros naktį ryškiai išgyveno visi aukštaičių lyrikai. Argi nesakė Antanas Baranauskas, kad „vidunaktį taip tylu, kad girdi, kaip jaunas lapas arba žiedelis ant šakelės kraunas"? O Pulgis Andriušis „Naktyje Parugėje" taip sako: „Iš beržyno pusės atsirita drungna banga ir užtvindo parugę, bet per ilgą dieną prikaitinta dirvos žemė be perstogės leidžia šilimą, ir dvivėžyje kelelyje netrukus vėl jauku ir šilta kaip Dievo burnoje. O už juodalksnių eilės, prie tvoros nejudėdamas vis sėdi atsukęs nugarą rūko debesys" (A. p. e. 50 psl.)

„Paliūtėje" įdomus ne tik savo lyrika, bet ir konstrukcija. Tai poema, ne apysaka. Sėdinčio Jonienės pirkioje Sinklio kažkaip beprasmiškai, lyg lašų muzika į stiklo langus, kalbos fone autorius tiesiog nepaprastu tikrumu pavaizduoja paliūtės nuotaiką, skaitytoją panerdamas į tą pačią melancholiją, priversdamas jieškoti kažko panašaus atsiminimuose. Autorius pastebi ir keliu važiuojantį baigiamą perlyti rudinėtą žmogų, ir iš klojimo išlindusį Jonienės katiną, ir už stalo vozguliojantį Sinklį. „Už balto klevinio stalo pražuvęs, Sinklys nubaido nuo kailinių apikaklės uodą, kuris jau gera valandėlė, kaip taikstosi jam į ausį, varydamas ilgą ilgą nūdo melodiją. Lauke, prie durų vietoj laiptų paristo akmens skylėje, skambiai pliumpsėdami, krenta lašai nuo stogo: tvinkst — tvinkst — tvinkst." (A. p. e. 59 psl.).

Autorius čia taip gerai įsijautęs į nuotaikas ir vaizduojamąją medžiagą, kad nerasi nei vieno nereikalingo bruožo, nei vieno žodžio. Viskas čia kalba viena ir ta pačia kalba: liūdesys, lietus ir melancholiškos, nesibaigiančios svajonės.

„Baimės naktys" irgi priklauso prie stipresniųjų rinkinio dalykų.

Ypatingo dėmesio susilaukia fragmentas „Neįleido". Įomus jis jau ir dėl to, kad čia Pulgis Andriušis vaizduoja žmogų. Nuolatinis peizažas per visą knygą šiek tiek ima varginti: ne dėl to, kad jis būtų blogas, bet savo intensyvumu. Ir čia pagaliau žmogus! O tas žmogus yra Mykola, kuris yra, kaip knygos pradžioje paaiškėjo, Raistelio—Ant—Takų savininkas. Ten jis buvo turbūt dar jaunas, nes pajėgdavo kaip skustuvu nupjauti raistelio žolę. Vaizdelyje „Neįleido" matome jį, besiruošiantį žengti į devintąją dešimtį, jau išėjusį į pensiją. Mažai kas juo besidomi. Ir darbai jo neįvairūs. Dėl to jo gyvenimas ir visas dėmesys susikoncentravęs gamtoje ir pačioje bežadėje buityje. Šia prasme jis yra artimas Vaižganto Mykoliuko giminaitis. Žmonių savotiškai atstumtas, jis paskęsta gamtoje ir joje išgyvena paskutines dienas, savo grįžimo atgal žemėn etapą. Mykolos charakteristikai autorius panaudoja jo išgyvenimus kasdienėse kelionėse į laukus. Iš to paaiški Mykolos vidus. Jo visas gyvenimas dabar yra gamta: — A, taigi, einu panuovaliu pro Degimus, o pempės strapaliuoja nuo kimso ant kimso, ir vis: gyvi, gyvi! Skaitos, dar gyvas, misliju sau vienas, bet ar ilgam? Gerai, kad manęs nepamirštat, kuoduotosios, išvargę žiemos bėdas; man taipgi buvo nelengva ant pečiaus pado dilinti šeivakaulius. Gerai, gerai, kad atskridot mūsų šonan!

— O vėjas kaip iš burnos šiurena tiktai pakinkluose, net iš po juostos paleidau kailinius, sakau, tegu išpūs žiemos raugą iš po jerkų. Perlipau lieptą tėkmelėje, pilną pupurienų kaip trynio, muša vienan balsan varlės, ūkuriuoja upelis, skaitos, neša Gilin žiemos darbus. (75 psl.).

Kiekvienu laiku, kur tik jis bebūtų, viskas Mykolai atrodo gyva, prasminga. Gamta jo sąmonėje praranda materialinį charakterį, ir jos reiškiniai pavirsta tarytum žmogiškojo gyvenimo fragmentais: „— Sukdamas pernykštę, daboju, va kad ir Meldaikio žirniai. Ankštis ir mislija sau viena, ar da čia pridėt vieną žirnį, ar jau gana bus? Ir taip bemislijant, saulė čiaukšt ir uždarė ankštį. Gana bus, sako!" (74 psl.).

Šiame kūriny aiškiausiai išsiskleidžia Pulgio Andriušio, kaip lyriško gamtos žmogaus vaizduotojo, talentas. Čia autorius ryškiai parodo ne tik rytų aukštaičio dvasią, bet ir nepalyginamą kalbos grožį, jos spalvingumą bei lanksktumą. Kiekvienas sakinys čia yra gyvas kūnas ir kraujas, kalbanti meninė tikrovė, nes aukštaitis nesiduoda aprašomas: reikia jį gyvą parodyti.

Mykola taip ir miršta panteistinėje nežinomybėje, nebaigęs ir neišsprendęs visko, sumaišęs realybę su fantazija ir sunkų žemės gyvenimą išplėtęs ir pagražinęs savo pąties svajonėmis.

* * *

Didžioji Pulgio Andriušio knygos stiprybė yra jos lyrika ir stilius. Nuostabiai gerai pažindamas vaizduojamuosius daiktus ir žmones, be jokių sunkumų naudodamasis spalvinga aukštaičių kalba, autorius vietomis parbloškia skaitytoją savo autentiškumu. Tiesiog stebiesi, kaip lengvai einasi jam su žodžiais. Niekur nesimato prakaito ir prievartos žymių. Kalba jis naudojasi kaip muzikas virtuozas savo instrumentų, išgaudamas daugybę netikėčiausių nuotaikų.

Geriausiuose savo kūriniuose Andriušis pasirodo neabejotinas ir autentiškas talentas, atskiruose fragmentuose jau dabar pasiekęs mūsų literatūros klasikų lygio. Nesinori atsidurti patarėjo vaidmenyje, bet visgi drįstame pasiūlyti „Anoj pusėj ežero" autoriui pereiti prie žmogaus vaizdavimo ir gal net prie stambesnių dalykų. Visas „Anoj pusėj ežero" rinkinys rodo, kad autorius turi vaizdavimo jėgos ir galėtų suvaldyti daug platesnės apimties medžiagą. Peizažo kūrime autorius vargu ar galės toliau eiti. O be to ir visas šis rinkinys, ypač jo stipresnieji gabalai, daro įspūdį parinktų specialiam reikalui didelės epopėjos fragmentų.

Kaip ten bebūtų, Pulgis Andriušis mums pasilieka, kaip didelė viltis ateičiai. Jis galėtų įlieti sveiko kraujo mūsų daug kieno nuvargintai ir tebevarginamai beletristikai ir atsistoti mūsų grynai tautinių prozininkų gretose.

* * *

Paskutinėje vietoje tenka užsiminti knygos ydas. Tų ydų nėra čia tiek daug, bet vis dėlto jos minėtinos. Pirmiausia reikia nusistebėti, kaip galėjo knygon patekti paskutinis dalykas, pavadintas, „Grįžki į Sorento". Lyginant su kitais rinkinio fragmentais, šis graudus reportažas iš Berlyno yra visai silpnas. Reportažas visuomet pasiliks reportažu. Tik šešiais puslapiais tepadidinęs knygos tūrį, jis visai be jokio reikalo ardo rinkinio vieningumą.

Fragmentas „Santa Lucia", turėdamas daug gerų savybių, irgi negali lygintis su kitais. Nežiūrint visų stilistinių papuošalų, šis dalykas vertintinas tik kaip grynai pritaikomosios literatūros kūrinys, gražiai parašyta botanikos bei entomologijos populiarizacija. Nenorime mes jo neigti kaip tokio. Mes patys kadaise, vaikystėje, džiaugėmės skaitydami kažkieno parašytą panašaus pobūdžio dalyką, kuriame buvo aprašomas nuostabus pasaulis vandens laše. Šia prasme Pulgis Andriušis pasiekia čia didelio meistriškumo. Bet mes puikiai žinom, kad ne čia yra sukoncentruotas autoriaus dėmesys. Jis nenorėtų mūsų mokyti ar populiarizuoti, jis ir čia norėtų prabilti į mus, parodydamas, kas jam širdyje knieti.

Tiesa, autorius jau įžangoje iš anksto teisinasi dėl perdaug tiršto entomologizmo, prašydamas skaitytoją tikėti, kad „rytų aukštaičiui žolės, medžiai, žuvys, vabzdžiai, debesys, net akmenys nėra vien tik kalbinė ornamentika, butaforija, o broliai ir seserys, lygiateisiai gyvenimo palydovai su tais pačiais rūpesčiais ir džiaugsmais, kaip ir mes". Taip. Jie nėra tik ornamentika. Aukštaitis noriai klausosi jų balsų, gėrisi spalvomis bei forma, bet šitame gėrėjimesi nieko nėra moksliško. Retas kuris žino, kokiu būdu griežia žiogas. Retam kam ir įdomu. Pakanka, kad griežia ir savaip garbina Dievą, anot Kristijono Donelaičio.

Panašios rūšies „Snaudalis dirvonėlyje" stovi arčiau literatūrinio kūrinio, nes jame autorius ne tiek botaniškai aprašinėja, kiek džiaugiasi nuostabiais spalvų deriniais.

Autorius gerai padarytų, jei visus šiuos kūrinius išleistų atskiroje knygoje.

Negerai daro autorius ir ten, kur lyrinėse vietose pavartoja labai jau moderniškus, kartais net lotyniškos kilmės žodžius (orchidėja m a g n i f o l i a), arba be reikalo įterpia šiurkštų humoristinio pobūdžio sakinį, kaip antai, „Baimės naktyse", 66-7 psl., Pulgis Andriušis rašo: „Iš kiek-

vieno pirkios kampo siekia plaukuotos rankos, smidrų šakomis sėlina nakties dvasios, vėjo aimanose, susparos mėšlungiuose, ant šulinio pamiršto kibiro žvagėjimuose, čiukuro kauksmuose telkiasi rūškanos jėgos prieš tave vienui vieną, trilinką kamuoliuką po patalais, pasirengusį virsti mažesniu už patį embrijoną, iš kurio prasidėjo visos tos nemalonios istorijos". Kaip matome, mūsų pabrauktasis humoristinis priedas suardo visą rimtį ir nuotaiką, lyg šaltu vandeniu perpildamas. Tačiau visi šie nereikalingi priedai, reikia manyti, yra ilgos žurnalistinės praktikos liekanos. Ir šios liekanos, kur tik jos pasitaiko, visuomet daro nemalonaus ir nereikalingo įsiveržėlio įspūdį.

LEONAS MIŠKINAS

NAUJŲ KELIŲ ILGESYS ARBA ŽVILGSNIS Į „ŽVILGSNIUS"

KETVIRTIEJI ŽVILGSNIAI. Neperiodinis leidinys, 1948 m., vasaris, Nr. 4. Redaktorius Jonas Mekas. 66 psl.

Kiekvienos epochos tragiškumo dalis slypi fakte, kad ji negali pati savęs įvertinti, kad turi gyventi pasmerkta žiauriam ir negailestingam istorijos teismui. Visą laiką pasilieka neaišku, kam kuriama: amžinam gyvenimui ar amžinam išnykimui? Kiekvienas atskiras kūrėjas, gyvas būdamas, yra be atvangos persekiojamas šito niauraus istorijos šešėlio, laužančio jo drąsą ir veržlumą. Dėl to vienas sunkiausių šių dienų naujųjų kelių ieškotojo uždavinys yra išdrįsti atvirai pasisakyti, maištauti ir pasiūlyti naujas formas. Šioje sferoje ilgaamžės kultūros istorijos arenoje visuomet vyko sunki, tragiškai skaudi kova tarp nerizikuojančio, atsargaus ir nepavojingoje sferoje veikiančio žmogaus ir to, kuris, revoliucingos, alkanos prigimties vedamas, rizikuodamas savimi pačiu, drįso veržtis į ateitį, kaip Biliūno pasakos drąsuoliai prie Laimės Žiburio.

Istorijos teismas pasmerkė daugybę vienų ir kitų. Vieni supelijo savo pačių dulkėse, ir jų darbas nustojo prasmės, sugraužtas laiko, kaip anas Gogolio herojaus Pliuškino sausainis, kiti gi žuvo per arti priskridę prie liepsnos. Iš pirmųjų neliko nieko. Antrieji žuvo savo siekimo palaužti, gerai neapskaičiavę savo jėgos, dažniausiai pirmųjų sunaikinti. — Nieko čia nuostabaus, — pasakytų tūlas. Tačiau mums rodosi, kad šitame fakte slypi ir bendrosios žmogiškosios tragikos dalis. Tik tokiais momentais kovojantysis žmogus iškyla visoje savo puošnioje didybėje arba menkystoje. Tokios maždaug mintys, nežinia kodėl, apima pavarčius „Žvilgsnius" — neperiodinį keletos jaunų žmonių rotatorium spausdinamą literatūros žurnalą. Tai irgi minėtos kovos atošvaista. Kovos, kuri nesibaigs iki amžių pabaigos.

Nemanant įvertinti šiame leidinyje spausdinamų dalykų, pasisakyti už arba prieš šio leidinio literatūrinę kryptį, norėtųsi pasidžiaugti, kad dar tebesama ir pas mus paskutinėmis jėgomis kovojančių žmonių, sėjančių ar mėginančių sėti naują sėklą ir nebijančių, kad ją sulės konservatyvizmo varnos. O jos yra piktos ir neatlaidžios.

Vis dėlto, iš anksto reikia pasakyti, kad leidinio dalyviai dar per mažai išdrįsta. Daug kur iš didelio triukšmo galėtum pamanyti, kad atves dramblį, o galų gale pamatai, kad iškilmingoje pozoj išveda kiškį. Tikėkit manim, aš čia nenoriu juoktis. Aš noriu pasakyti, kad žurnalo jėgų skaičius tragiškai mažas ir dėl to taip atrodo.

Pasirodžiusieji leidinio numeriai stovėjo tam tikrų formalinių bandymų ženkle, ir, konkrečiai su nemažu palinkimu į surrealizmą*). Tačiau aiškaus krypties vaizdo jokiu būdu negalėjai susidaryti, nes dedami svetimieji autoriai buvo ne tik įvairūs, bet priešingi vienas kitam. Šalia amerikiečių romanisto Thomas Wolfe stovi ispanai Federico Garcia Lorcia su Ortega y Gasset, Walt Whitman šalia R. M. Rilke, O. W. L— de Milosz, Aragon ir Archibald Mc Leisch. Paskutiniame numeryje dedamas tarytum programinis straipsnis „Dirvonuojantys plotai ir lietuvių literatūra", nors ir įdomiai parašytas, yra perdaug bendras. Ten reiškiamas susirūpinimas mūsų literatūros padėtim ir jos nesiinteresavimas visuotinesnėm problemom yra eilinė daugelio literatūrinių straipsnių tema. Reikalavimas neatsilikti nuo Europos, domėtis ir išgyventi aktualiausias problemas yra perdaug kasdieniškos tiesos ir tuo pačiu per mažas pagrindas revoliucijai. To gal pakaktų sumuojančios pakraipos kultūros žurnalui, bet ne naujai srovei.

Nekalbant jau apie filosofinius pagrindus ar kitokius reformatoriškus siekimus, nesuformuluoti nė konkretūs literatūrinės formos problemų sprendimų klausimai. Statant namus, visuomet reikia aiškiai žinoti, kas juose gyvens, t. y. būsimojo pastato prasmė. Šiuo atveju skaitytojui būtų įdomu žinoti „Žvilgsnių" siekiamasis idealas.

Norint sukurti naują kryptį, reikia ką nors skelbti, lygiai taip pat skelbti, kaip norint susidaryti pasekėjų būrį. O norint susidaryti pasekėjų būrį, reikia skelbti tai, kas yra tikrai drąsu, už ką būtų galima be sąlygų kovoti ir net aukotis. Nepakanka daugelio kartotos frazės apie vertybių persikainojimą. Argi vertybių, jeigu jos yra tikros, kaina kada nors kinta? Vertybės gal tik suaktualėja arba būna užmirštamos.

Vėlgi, atrodo, kad revoliucija daug kur keliama perdaug išorinėmis priemonėmis arba kartojami jau prieš dvidešimt metų kitur nuskambėję šūkiai. Iš to išeina savotiškas eklektinis modernizmas. Didmiestis, dangoraižiai ir apskritai internacionalinė tematika neišvaduoja literatūros iš provincializmo varžtų. Skelbiant pažangą ir revoliuciją, negalima patiems atsilikti, stengiantis išgyventi tai, kas jau yra grynai istorija. Už tokius dalykus baudžia pati istorija.

Universalinių idėjų pasisavinimas neįmanomas vien tik išorinėmis priemonėmis. Neįmanomas ir dalinis pasisavinimas, nes tokiu atveju pasisavinama tik neesminiai išorinės formos ir apskritai mados dalykai. Ir tuomet įvyksta tragedija. Nes kaimiečio lūpose paryžietiška dainelė visuomet skambės tragiškai neskoningai, kaip komiškas kontrastas. O universalinių idėjų persodinimas mūsų dirvon, jų išgyvenimas ir suaktualinimas mūsų buity, be abejo, yra viena iš sunkiausiai sprendžiamų mūsų kultūrinio gyvenimo problemų.

„Žvilgsniai" gi, reikalaudami išgyventi epochą iš esmės, patys savo darbais nusikalsta daug kur šiam reikalavimui, tepasisavindami grynai išorinius dalykus. Mums reikalingas ne europietiškai apsirengęs žmogus, bet tikras europietis. Paskutinių dienų revoliucijos vyko žmogaus sąmonėje. Jos atnešė ir naują, konsekventiškai iš idėjos gimusią formą. „Žvilgsniuose" (4-tas nr.) dedamas Aragono eilėraštis yra jau žiaurus anachronizmas ir seniai atgyvenusios savo amžių epochos liudininkas, neturintis nieko bendra su šia diena.

Vienas iš aiškiausių žurnalo trūkumų yra nebuvimas kritikos skyriaus. Nuomonės, konkrečius mūsų literatūros faktus vertinant, kaip tik geriau-

*) Kai kurie dailiosios prozos dalykai buvo visai įdomūs. Silpnesnė buvo poezija.

siai galėtų parodyti tikruosius „Žvilgsnių" siekimus, taip, kaip nuomonės apie „Žvilgsnius" jiems patiems leidžia susiorientuoti kitų siekimuose.

Nelabai malonu būna žmogui, kuomet, taikingai pasikalbėjęs, turi lipti į sakyklą ir imti bartis bei mokyti, ypač tuo atveju, kai tavęs niekas taip daryt neprašo. Bet čia negali žmogus neiškęsti nesibaręs, kai paskaitai R. M. Rilke devintosios Duino Elegijos vertimą. Galima daryti ką tik nori su savo paties asmeniškais kūriniais, rašyti juos suprantamus kitiems ar nesuprantamus, didžiosiomis ar mažosiomis raidėmis, bet jokiu būdu negalima savavališkai žaloti kad ir, sakysime, Rilkės eilėraščius. Ir dar, kaip atrodo, sąmoningai. Jeigu tai atsitiko iš kalbos nemokėjimo, šį savo teigimą atsiimu. Bet tuomet redaktorius kaltas, kad tokius vertimus deda. Rilkės nepagerinsi. Vertimo tikslas juk kiek galima tiksliau perduoti autoriaus formą ir mintis. Vertimas negali būti kokių nors kūrybinių eksperimentų arena. Autoriaus teksto negerbimą galima būtų palyginti su svetimos nuosavybės negerbimu.

Baigiant visuomet pasakoma kas nors gražaus, padrąsinančio, tai būna lyg ir lietuviams įprastas atsiprašymas už pasakytus žodžius. Meš to čia nedarysime. Nes medis, jeigu jis auga, pats geriau žino, kodėl jis auga ir kurion pusėn plėsis jo šakos. Todėl tegu jis žaliuoja laisvas ir kovoja su vėjais.

Algirdas Mikulėnas

MOKSLAS

PRIE ST. BARZDUKO STRAIPSNIO APIE KAZIMIERĄ JAUNIŲ

„A i d ž" 14-tame numeryje pateiktos St. Barzduko ž i n i o s a p i e K. J a u n i ų yra reikalingos mažų patikslinimų. Paprastai, atsirėmus Jauniaus oficialiniais dokumentais, buvo tariama, kad Jaunius gimė 1848 V 7. Tokią, paimtą iš Jauniaus nekrologų, datą ir aš buvau padėjęs antrojoje ir trečiojoje mano „Lietuvių Bibliografijos" dalyje. Tačiau nepriklausomybės laikais buvo surasta ir paskelbta ir tikroji Jauniaus gimimo metrika. Iš ten ir aš ją buvau įdėjęs į B. Brazdžionio dar Kaune suredaguotą rašytojų almanachą, iš kurio buvau pakartojęs „Lietuvių rašytojų kalendoriuje". Dabar savo užrašuose nesurandu, kur toji data pirmą kartą buvo paskelbta, tačiau 1938 m., minint 30 metų Jauniaus mirimo sukaktį, visuose straipsniuose jau buvo nurodoma, kad jis gimė ne 1848 m., bet 1849 m. Tokią datą pateikia ir A. Vilainis, rašydamas apie Jaunių 1938 m. „Naujoje Romuvoje", sugretindamas Jauniaus gimimo metus su mirusio tais pačiais 1849 m. J. A. Pabrėžos mirimo data. Apskritai, turėdami reikalo su XIX amžiuje gimusių mūsų veikėjų gimimo datomis, dažnai susiduriame su skirtumais tarp oficialinių ir tikrųjų gimimo datų. Baudžiavos laikais metrikai buvo klastojami nuslėpti nebajorišką kurio kandidato į kunigus kilmę, ir tuomet kartais buvo keičiamos ne tik datos, bet ir pavardės (Dovydaitis virto Tamulevičium, Tijūnaitis Laurinavičium, Juzumas Girštautu ir tt.). Baudžiavas panaikinus, šis motyvas atkrito, bet atsirado kitų — kartais norėta pajauninti sūnų, kad atėjus laikui stoti jam į kariuomenę, jo tėvas jau būtų sukakęs 50 metų amžiaus, nes tuomet sūnus buvo nuo kariuomenės atleidžiamas; kartais vaikai tyčia buvo pasendinami, kada jie buvo laikomi per jaunais priimti į mokyklą. Jauniaus metrika buvo pakeista jau baudžiavas panaikinus, bet sunku būtų pasakyti, kuriais motyvais, tik, greičiausia, ne kariuomenės, kadangi jis iš mažens tėvų buvo skiriamas į kunigus, taigi kareiviavimo prievolė jam negrėsė.

Galima būtų kiek papildyti ir Jauniaus biografiją. Pradžioje jis mokėsi Rietavo 3-jų skyrių pradžios mokykloje, 1861 m. stojo į Telšių progimnaziją, o 1865 m. į Kauno gimnazijos penktąją klasę, bet dėl romantinių priežasčių gimnazijos nebaigė ir išstojo iš septintosios klasės. Keletą metų jis niekur nesimokė, tėvų spiriamas stoti į dvasinę seminariją, bet kada tėvai jau buvo sutikę su tuo, kad jis nebus kunigu, tuomet jis pats nusistatė eiti į kunigus ir 1871 m. buvo priimtas į Kauno dvasinę seminariją. Vyskupo sekretoriumi jis buvo paskirtas ne 1889 m., bet daug anksčiau, nes jau 1884 VI 17/29 vyskupas Baranauskas, rašydamas kalbininkui Hugo Weberiui (šis laiškas yra išspausdintas, „Archivum Philologicum" 1939 m. p. 230), pasisako, kad Žemaičių vyskupijos sufraganu paskirtas, jis norėjęs Jaunių pastatyti seminarijos rektorium, bet vyskupas nesutikęs atleisti jo iš sekretoriaus pareigų. Taigi jau tuo laiku jis sekretorium buvo.

Jo išsikėlimo iš Žemaičių vyskupijos apystovos taip pat nėra St. Barzduko straipsnyje tiksliai nušviestos. Jaunius, būtent, ne pats savo noru buvo sumanęs apleisti savo vyskupiją, bet ryžosi tam žygiui tiktai dėl to, kad savo dvasinės vyresnybės buvo atleistas iš seminarijos profesorių. Apie jo atleidimo iš seminarijos priežastis buvo daug kalbama ir rašoma, bet jos tiek tebūtų įdomios, kiek padėtų Jauniaus asmenį apibūdinti. Jų čia neminėsiu. Gyvendamas Kazanėje, Jaunius susirgo nervų pairimu ir Kauno seminarijos klierikų surinktomis lėšomis jis buvo išsiųstas gydytis į Berlyną — savo lėšų jis niekad neturėjo ir mirdamas paliko 13.000 rublių skolų. Iš kur tos skolos atsirado, tai vėl ne viešojo, bet jo asmeninio gyvenimo paslaptis, kurios atskleidimas nieko mums naujo nepasakytų apie Jaunių-mokslininką.

Jauniaus literatūrinis ir mokslinis palikimas vis dėlto yra didesnis, nei tai atrodo, skaitant jo biografijas. Dar būdamas seminarijos klierikas, jis pateikė žinomajam kalbininkui L. Geitleriui tarmiškai užrašytų dainų, kurių vieną šis 1875 m. išspausdino savo darbe, „Litauische Studien". Būdamas akademijos studentas, jis jau tiek buvo į save atkreipęs kalbininkų dėmesį, kad jam buvo pavesta recenzuoti rusų mokslų akademijai A. Juškos dainų rankraštį, o 1878 m., leidžiant tų dainų pirmąjį tomą, redaktorius prof. Baudouin de Courtenay pritraukė ir Jaunių prie redagavimo darbo. Čia Jaunius įnešė daug pataisų. Kada 1878 m. žurnale „Altpreussische Monatsschrift" prof. A. Bezzenbergeris paskelbė tariamąją istorinę liaudies dainą „O tu sesele mano, kur tu padėjai", rekomenduotas akademiko Schiefnerio Jaunius, kartu su E. Gisevium, N. Andersonu ir H. Weberiu, tame pačiame žurnale 1879 m. išspausdino plačią tos dainos kritiką, iš kurios paaiškėjo, kad tai ne kokia senovinė lietuvių daina, bet literatūrinis XIX a. pradžios kūrinys. Jaunius šioje kritikoje tos dainos naujumą įrodė grynai kalbiniais sumetimais, 1892 m. leidinyje „Pamiatnaja knižka Kovenskoj gubernii" buvo išspausdintas K. Jauniaus straipsnis apie Žemaičių tarmes, o sekančiais metais apie lietuvių kalbos savybes Raseinių aps. Tuose, rusiškai parašytuose straipsniuose lietuviškieji žodžiai buvo parašyti rusų raidėmis, tačiau tai buvo įvesta ne Jauniaus, bet to leidinio redaktoriaus Gukovskio. Jauniui prieš tai protestuojant, spausdinant toje pačioje „Pa-

miatnaja Knižka" jo kitus straipsnius (1898 ir 1899 m. apie Panevėžio aps. tarmes, 1900 m. apie balsių kirčiavimą lietuvių kalboje), visi lietuviškieji žodžiai jau buvo parašyti lietuvių raidėmis, Jauniaus rašyboje. 1897 m. be Jauniaus žinios trys Dorpato universiteto studentai (P. Jakubėnas, Pranas Vanagas ir Romualdas Žakevičius) išleido Dorpate hektografu „Lietuvišką kun. Jauniaus kalbamokslį", kurį iš Kauno dvasinės seminarijos klierikų padarytų užrašų nurašė iš dalies Mintaujos „Kūdikio" draugijos nariai, iš dalies G. Petkevičaitė. Pats Jaunius šį darbą pavadino „neteisėtu kun. Jauniaus kūdikiu". 1899 m. išspausdintoji jo „Praelectio de litteris latinis in Academia Caesares Petropolitana" buvo išleista jau pačios akademijos. Ir čia lietuvių kalbos žodžiai buvo išspausdinti ne rusų, bet lietuvių raidėmis. Tais pačiais metais Amerikos „Katalikas" spausdino „Pragumus, kuriuos dvasiszkai iszkalbai reikia vartoti, kad galetu iszpildyti savo didelę ir szventą užduotį" — tai yra užrašai Jauniaus paskaitų apie dvasinę iškalbą.

1901 m. lenkų ir lietuvių kalba buvo Petrapilyje išspausdinta arkivyskupo Klopotovskio alokucija, kurios lietuviškas tekstas buvo Jauniaus paruoštas ir buvo išspausdintas jo rašyba. Šį tekstą pakartojo „Žinyčia" 1902 m. Vėliau, kada Jonas Jablonskis redagavo pirmąjį, pasirodžiusį 1904 m., A. Juškos žodyno tomą, Jaunius duodavo jam patarimų ir gan plačiai tame redagavimo darbe dalyvavo. 1904 m. Volterio išleistoje „Lietuviškosios Chrestomatijos" II dalyje yra Jauniaus pateiktų Raseinių aps. ir Endriejaviškių tarmių pavyzdžių. Tačiau St. Barzduko minimų Ukmergės ir Zarasų aps. tarmių Jaunius pats nebuvo aprašęs, bet tiktai iš jo žodžių aprašė K. Būga. Taip pat Būgos palikime išliko keli tomai įvairių Jauniaus kalbinių pastabų, Būgos užrašytų, jam sekretoriaujant pas Jaunių.

Jauniui mirus, 1909 m. buvo išleista atskira knygutė, atmušta iš „Vadovo" „Dvasiškoji iškalba", kuri iš dalies buvo jau išspausdinta anksčiau „Katalike". Pagaliau buvo išspausdinta ir jo gramatika. Čia St. Barzdukas pataiso mano tariamąją klaidą dėl datos. Bet čia mes abu esame teisūs, nes buvo ne viena, bet dvi gramatikos. 1911 m. buvo išspausdinta Jauniaus lietuviškoji gramatika lietuviškai. Iš tikro tai K. Būgos perredaguota ana 1897 m. gramatika, o 1908 m. buvo pradėtas spausdinti ir 1916 m. užbaigtas K. Būgos atliktas tos gramatikos vertimas į rusų kalbą, kurio vertimą prižiūrėjo profesorius Fortunatovas. Šis vertimas buvo pradžioje tikrinamas paties Jauniaus ir pirmieji lankai buvo jo dar prieš mirtį iškoreguoti, tai atrodo, kad ir šią 1916 m. gramatiką galima Jam priskirti.

Vaclovas Biržiška.

ĮDOMIOS SMULKMENOS IŠ DIDŽIŲJŲ ŽMONIŲ GYVENIMO

Rausdamasis Vokietijos bibliotekose, užtikau daug žinių apie mokslo garsenybes, jų gyvenimą ir darbus. Įsidėmėjau kai kurias smulkmenas, kurių anksčiau nežinojau. Manau, kad jos bus įdomios ir mūsų skaitytojams, ypač mokslo jaunimui. Žymią šių faktų dalį parinkau iš Dr. M. Rühlmanno, Hannoverio Universiteto profesoriaus, paskaitų iš techninės mechanikos istorijos (Vorträge über die Geschichte der Technischen Mechanik und der damit in Zusammenhang stehenden mathematischen Wissenschaften. Leipzig 1885).

*

Žymiausias 18 šimtmečio matematikas L e o n a r d a s E u l e r i s (1707—1783), kilęs iš Bazelio, vos 20 metų amžiaus būdamas, buvo pakviestas į Petrapilio Mokslų Akademiją. Prūsų karalius Friedrichas II rūpinosi gauti Eulerį į Berlyno Akademiją, siūlydamas jam 1600 talerių algą. Kai Euleris atvyko į Berlyną, jį labai maloniai priėmė karaliaus motina Sofija Darata, anglų karaliaus Jurgio I duktė. Euleris buvo labai kuklus ir mažai kalbėjo. Karalienė susidomėjo tokiu mokslininko tylėjimu. Euleris pasiaiškino:

— Jūsų Didenybė, aš atvykau iš Rusijos, iš šalies, kur kariami tie, kurie kalba!

Tai buvo 1741 metais...

*

Per 56 savo mokslinio darbo metus Euleris parašė nemažiau kaip 756 traktatus ir straipsnius. Euleris visada atvaizduojamas su primerkta dešine akimi; jis jos neteko eidamas 28 metus; antrą kartą nuvykęs į Rusiją, jis visai apako; aklas jis išgyveno dar 17 metų. Būdinga, kad daugiausia savo darbų, būtent 459, Euleris paskelbė kaip tik būdamas aklas; suprantama, jis savo traktatus turėjo diktuoti...

* * *

Didžiausias savo epochos analitikas ir matematikas J u o z a s L i u d v i k a s L a g r a n g e (1736—1813), prancūzų kilmės, gimė ir augo Italijoje, Turine. 17 metų būdamas, jis jau pasidarė karališkosios artilerijos mokyklos Turine profesorium. 1766 metais Prūsų karalius Friedrichas II pakvietė Lagrange'ą Berlyno Mokslų Akademijos prezidentu. Dvidešimt metų vadovavo tasai nepaprastai gabus mokslininkas aukščiausiai vokiečių mokslo įstaigai, tačiau veltui stengėsi išmokti vokiškai. Kai mirė karalius, Lagrange'ui teko keliauti į Prancūziją. Karalienė Marija Antoinetta apgyvendino jį Louvre'o rūmuose; tenai jį užklupo 1789 metų revoliucija.

*

Lagrange siūlė savo klausytojams studijuoti Eulerio veikalus, nors vieną kartą išsireiškė:

— Jei man tektų pradėti studijuoti matematiką, neišdrįsčiau — išsigąsčiau tų didelių mokslo foliantų!

*

Vokiečių matematikas K r i s t i j o n a s W o l f f a s (1674—1754), žinomas, kaip filosofas, Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo (1646—1716) pasekėja, skelbė fatalistines pažiūras. Vienoje paskaitoje Hallės Universitete jis davė studentams tokį pavyzdį:

— Jei vienas iš didžiųjų karaliaus grenadierių pabėgtų iš Potsdamo, tai karalius neturėtų teisės jo bausti, nes jisai padarė tik tą, ką jam lėmė likimas.

Intrigų mėgėjai pranešė apie tai karaliui Friedrichui Wilhelmui, kuris baisiai užsigavo ir liepė tučtuojau atleisti Wolffą iš pareigų, kad priešingomis religijai tezėmis netvirkintų jaunimo. 1723 metų lapkričio mėn. 8 d. orderiu karalius pasmerkė Wolffą ir įsakė jam per 48 valandas apleisti Hallę ir karalystės ribas, kitaip grasindamas nubausti... pakorimu („bei Strafe des Stranges"). Tik po 17 metų jau kitam karaliui pavyko Wolffą grąžinti į Hallę.

*

Goettingeno Universiteto matematikos profesorius A b r a o m a s G o t t h e l f K a e s t n e r i s (1719—1800), išgarsėjęs puikiomis paskaitomis 1760-1780 metais, mėgo rašyti eilėraščius, ypatingai humoristines epigramas. Apie jį, 76 metų senį, kitas žymus matematikas Gauss pasakė:

— Kaestneris buvo geriausias matematikas . . . savo laiko poetų tarpe, ir geriausias poetas matematikų tarpe.

*

Garsusis prancūzų matematikas ir filosofas d'A l e m b e r t (1717—1783) turėjo keistą vardą Jean le Rond — Jonas Apskritasis. Jis buvo rastas,

kaip pamestinukas, ant vad. apskritosios šv. Jono bažnyčios laiptų Paryžiuje ir duotas auginti stikloriaus d'Alembert'o žmonai. Vėliau, kada jis pasidarė garsus, atsiliepė jį pametę tėvai — artilerijos komisaras Destouches ir ponia Tensin Chanoinesse de Beaujeu, nepaprasta Paryžiaus gražuolė. Tačiau dabar sūnus atsisakė nuo savo turtingų tėvų ir liko ištikimas jį išauginusiai stiklorienei, pas ją toliau gyveno ir ją išlaikė. D'Alembert buvo nepaprastai švelnaus ir malonaus būdo; visą savo amžių jis rūpinosi neturtinguoju jaunimu ir globojo talentingus jaunuolius.

*

Kitas labai žymus prancūzų hidraulikas Liudvikas Gabrielius Dubuat (1732—1787), žinomas taip pat kaip grafas de Nançay, istorikas ir diplomatas, būdamas Prancūzijos konsulu Münchene, sugebėjo tapti Bavarijos Mokslų Akademijos Istorijos skyriaus direktorium. Kaip pasiuntinys Dresdene, jis parašė veikalą „Europos tautų senovės istorija." Betgi daugiausia Dubuat pasižymėjo savo hidrauliniais bandymais ir mokslo veikalais. Charakteringa, kad vokiečių hidrotechnikai ligi šiam laikui taiko kai kurias Dubuat formules, nors Prancūzijoje jos seniai pakeistos tobulesnėmis.

*

Labai daug mokslininkų davė Bernoulli šeima. Kilę iš Antwerpeno Belgijoje, 1568 metais pabėgo nuo hercogo Albos žiaurumų į Frankfurtą, vėliau į Bazelį Šveicarijoje. Per 100 metų Matematikos katedra Bazelio Universitete buvo užimta įvairių Bernoullių iš eilės: Jókūbas (1654—1705), jo brolis Jonas (1667—1748), du Jono sūnūs — Mikalojus (1695—1726) ir Danielius (1700—1782), žymiausias matematikas ir hidrodinamikas, laimėjęs bent 10 Paryžiaus Mokslų Akademijos premijų už savo mokslo darbus.

Italijoje keleta mokslininkų davė Michelotti šeima.

*

Kai kurios biografinės datos įdomiai sutampa. 1564 metų vasario mėn. 18 d. Romoje mirė Mykolas Angelas Buonarotti, žymusis renesanso architektas ir skulptorius. Tą pat dieną Pisoje gimė Galileo Galilei. Mirė Galiliejus tais pat metais, kada gimė Newtonas, būtent 1642.

*

Seniau tarptautinė mokslinė kalba buvo lotynų. Autoriai ir pavardes savo rašydavo lotyniškai, pvz., olandų matematikas ir optikas Kristijonas Huyghens (1629—1695) rašėsi Hugenius, vokiečių matematikas Jonas Mülleris (1436—1476) žinomas kaip Kungsperger arba Regiomontanus, nes gimė Königsberge prie Stassfurto Unterfrankene; seniausios techniškos enciklopedijos autorius Jurgis Baueris (1494—1555) vadinosi Georgius Agricola.

Kai kurie autoriai pasirinko sau slapyvardes; pvz. garsusis prancūzų filosofas, matematikas ir kartografas Rene Descartes (1596—1650), lotyniškai Renatus Cartesius, turėjo tikrą pavardę Perron; jo slapyvardė surišta su žemėlapiais. Tarp kitko, Descartes savo jaunystėje tarnavo paeiliui olandų, bavarų ir austrų kariuomenėse...

*

Plačiai žinoma legenda, kaip obuolys, pataikęs į kaktą Newtonui, paskatino jį atidengti visuotinės gravitacijos dėsnį. 1666 metais Newtonas buvo pasislėpęs nuo maro epidemijos Cambridge'o Woolsthorpe's ūky. Ten dar ligi 19 šimtmečio pradžios augo toji pagarsėjusi obelis, Newtono pavadinta Pažinimo medžiu, nuo kurios nukrito tasai obuolys.

*

1735 metais Petrapilio Mokslų Akademija gavo uždavinį išskaičiuoti astronomines tabeles vienos kometos keliui nustatyti. Keli matematikai sutiko tai atlikti per keleta mėnesių. Euleris, kurį jau minėjau, apsiėmė padaryti tą darbą per 3 dienas ir išlaikė žodį. Gauss, dar 24 metų jaunas matematikas, 1801 metais sugalvojo metodą, kuriuo tą patį skaičiavimą galima atlikti per vieną valandą!

*

Žymus prancūzų hidraulikas, dviejų tomų „Traitė d'Hydrodynamique" (1771) autorius Karolis Bossut (1730—1814), buvo vienuolis — jėzuitas, vienuolyno viršininkas — abatas, o kartu matematikos profesorius ir Paryžiaus Mokslų Akademijos narys. Jis pirmas įrengė hidraulinę laboratoriją, kurioje 1775—1778 metais karaliaus Liudviko XVI ministerio Turgoto pavestas, atliko visą eilę svarbių tyrinėjimų su vandens ratais, laivų modeliais ir t.t.

*

Mokslininkai neišvengė dalyvavimo karuose. Prancūzų hidraulikas Jonas Karolis Borda (1733—1799), kaip karo laivo vadas, 1782 metais pateko į anglų nelaisvę; gerbdami žymų mokslininką ir narsų priešą, anglai paleido jį laisvėn, paėmę garbės žodį. Garsus matematikas ir hidraulikas Jonas Viktoras Poncelet (1788—1867), dalyvavo, kaip pionierių inžinierius, 1812 metų Napoleono žygyje ir pateko rusams į nelaisvę; keturius menėsius teko jam žygioti Rusijos gilumon ir dvejus metus kentėti žiauriose aplinkybėse.

*

Didieji mokslininkai, kaip Blažiejus Pascalis (1623—1662), Izaokas Newtonas (1643—1726), Mikalojus Kopernikas (1473—1543), Karolis Friedrichas Gauss (1777—1855) buvo giliai religingi.

Pascalis tiek daug skaitė Šv. Raštą, kad mokėjo jį beveik visą atmintinai. Labai garsūs buvo jo „Laiškai, rašyti Liudviko de Montalte savo draugams", susilaukę 60 leidimų; juose jis smarkiai kritikavo tuometinę Prancūzijos dvasininkų moralę.

Kopernikas, išaiškinęs pasaulio sistemą, dažnai išsireikšdavo:

— Tai nėra mano sistema, tai — Dievo nustatyta tvarka. Savo veikalo „De revolutionibus orbium coelestium" (apie dangaus kūnų sukimąsi) pirmąjį egzempliorių Kopernikas gavo į rankas mirties patale; tai suteikė jam paskutinę džiaugsmo akimirką.

Didysis Galileo Galilei (1564—1642) buvo apkaltintas skleidžiąs priešingas religijai idėjas (apie Žemės sukimąsi aplink Saulę). 1632 metais Galiliejus paskelbė savo „Dialogus apie dvi svarbiausias pasaulio sistemas — Ptolemėjaus ir Koperniko; kaip senovės sistemos šalininką jis išjuokė Simplicijų. Galiliejaus priešai iškniso, kad tame asmenyje jis atvaizdavęs patį popiežių Urboną VIII. Šventasis Tribunolas, kuris teisė Galiliejų, privertė jį atsisakyti nuo visų savo mokslinių pažiūrų viešame kardinolų susirinkime Domininkonų vienuolyno Sancta Maria sopra la Minerva bažnyčioje. Plačiai kartojamas faktas, būk po tokio paniekinimo Galiliejus sušukęs „E pur si muove" (vis dėlto ji, t. y. Žemė, sukasi!), pasirodė iš tikrųjų buvęs vėliau sugalvotas. Tikrenybėje Galiliejus turėjo labai gerus asmeninius santykius su kardinolu Maffeo Barberini, kuris vėliau tapo popiežium Urbonu VIII ir visada rėmė Galiliejų. Teisėjai greičiausiai bus persistengę, pasmerkdami 67 metų senį ir ligonį. Galiliejus su rezignacija rašė savo mokiniams: Piace cosi a Dio, due piacere cosi ancora a noi (tai patinka Dievui, tai turi ir mums patikti).

*

Pabaigai — genialiojo Leonardo da Vinci (1452—1519) mėgstamas posakis:

— Vogli semper quel che tu debbi
— Norėk visada to, ką privalai!

Prof. Steponas Kolupaila

LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS AMERIKOJ

Kunigas Pr. Juras „Naujosios Aušros" Nr. 2 ir 3 iškėlė archyvų svarbą tautos kultūrai ir istorijai. Tame savo straipsnyje jis pasigedo, nežinia kur dingusių dokumentų iš lietuvių kūrimosi ir kultūrinės bei politinės veiklos Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Nurodęs eilę faktų, kaip nyksta brangi praeities medžiaga, kun. Pr. Juras atkreipė dėmesį į ALKA, kuri yra ne kas kita, kaip Amerikos Lietuvių Kultūros Archyvas, esąs Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos jurisdikcijoj. Tasai archyvas yra Lietuvių Darbininkų Sąjungos namuose Bostone ir tuo tarpu teturi keturius kambarius, kur renkamos knygos, brošiūros, laikraščiai, programos, plakatai, atsišaukimai, laiškai, paveikslai (fotografijos), paveiksliukai, seimų ženkleliai ir kita.

Aišku, kad tasai archyvas, kuris yra pasiryžęs išsaugoti Amerikos lietuvių kultūrinės ir politinės veiklos dokumentus, yra vertas visokeriopos paramos — tiek pinigais, tiek pačia archyvine medžiaga.

Tame pačiame straipsny kun. Pr. Juras iškelia ir dar platesnę mintį. Šiuo momentu, kada lietuvių tauta naikinama savo žemėj, kada jos archyvai ir muziejai blaškomi pagal okupantų įgeidžius, kun. Pr. Juras mano, kad reikia sujungti visas jėgas ir „surinkti į archyvus didžiausius sandėlius lituanistinės medžiagos būsimoms kartoms". Ir lietuvių gyvenimas koncentracijos stovyklose ir jų vargai bei kultūrinė veikla tremtyje turi išlikti dokumentuota ir surinkta.

Iš tikro šiuo momentu, kada lietuviai tremtiniai iš Vokietijos stovyklų pradeda išsiskirstyti po platųjį pasaulį, tas medžiagos rinkimo reikalas tampa labai aktualiu. Tos medžiagos žuvimas būtų didelis nuostolis lietuvių kultūros istorijai. Sakau būtų didelis nuostolis, nes per ketverius tremties metus lietuviai nemaža yra sukūrę. Kas nežino dainų ir šokių ansamblių, kas nežino teatrų (dramos, baleto, operos ir šiaip mėgėjų)? Jie pradeda užsidaryti ir išsisklaidyti. Rašytojai ir mokslininkai yra parašę knygų, bet nevisi pajėgia jas išspausdinti. Yra kompozitorių, kurie yra sukūrę muzikos kūrinių, bet juos dar sunkiau išleisti negu knygas. Pavyzdžiui teko girdėti, kad komp. K. V. Banaitis yra atsivežęs iš Lietuvos porą ar trejetą lagaminų gaidų su liaudies dainų melodijomis, kurias jis pats yra harmonizavęs. Ir tremtyje to savo darbo, kad ir sunkiose aplinkybėse gyvendamas, jis nėra nutraukęs. Bet kas atsitiktų su jo kompozicijomis, jei jis turėtų būti nublokštas į kokį pasvietį, kada jis pats lagaminų su gaidomis negali nė pasinešti?

Ir mūsų tapytojai, grafikai ir skulptoriai taip pat nemaža kūrinių yra tremtyje sukūrę. Dalis jų darbų parodos pavidalu jau keliauja arba greit iškeliaus į Šiaurės Amerikos lietuvių kolonijas. Bet vis dėlto ši paroda teapima tik dalį jų kūrinių. O kas bus su kitais? Nejaugi jie turėtų žūti be atminimo net foto nuotraukose neužfiksuoti? Pagaliau koks likimas laukia tų kūrinių, kurie su paroda pasieks Ameriką? Kas juos globos parodai pasibaigus?

Atrodo, kad tiek parodos eksponatus, tiek kitus tremtyje sukurtus kūrinius turėtų priglausti ALKA. Tačiau ar ji galės tai padaryti, jei ji teturi keturius kambarius ir tegalėtų turėti šešius? Nors „Alkos" direktorius kun. Pr. Juras be abejonės padarys visa kultūriniams paminklams į savo archyvą priimti, tačiau jam į pagelbą turėtų ateiti kiti lietuviai, kuriems sava kultūra nėra tuščias žodis.

Tiesa, mes žinome, kad šiandien Amerikos lietuvių aukų daug kas reikalingas — reikia jų Amerikos Lietuvių Tarybai, reikia BALFui ir dar daug kam reikia. Bet ar senesnėj lietuvių kartoj negalėtų atsirasti tokio senyvo žmogaus, kuris galėtų ALKAi užrašyti savo namą, kuriame galėtų tilpti archyvas ir nuolatinis muziejus? Juk toks muziejus viename didesniųjų lietuvių centrų Amerikoj įamžintų pačio aukotojo-mecenato vardą. O antra vertus, toks nuolatinio kultūros muziejaus įsteigimas būtų didelis kultūrinis veiksnys, kuris tautiškai stiprintų Amerikos lietuvius, supamus amerikonizmo bangų.

Tiesa, mes, tremtiniai, mažai tepažįstame Amerikos gyvenimo sąlygas, tačiau kai eksponatų yra, mums atrodo, kad galėtų susidaryti ir muziejus. Juk be „Alkos" archyvo Amerikoj yra likę 1939 metų pasaulinės parodos lietuvių skyriaus eksponatai. Su tais dailininkų darbais kurie dabar nukeliauja į Ameriką lietuvių tremtinių parodai, susidarytų ne toks mažas tų eksponatų skaičius. O kiek dar kultūrinio turto yra likę pas tremtinius? Jie mielai jį deponuotų, o nevienas ir dovanotų, kad tik būtų galima jį apsaugoti nuo visokių pavojų. Taigi nuolatiniam muziejui eksponatų jau yra ir dar jų atsirastų. Bet ar atsiras žmonių, kurie pasiryžtų juos sutelkti į muziejų?

Tiesa, tremtinių tarpe yra žmonių (dail. K. Varnelis), kurie mano, toks kultūros muziejus nebūtinai turėtų būti pačiame mieste. Jie mano, kad jis galėtų net už miesto, kokio nors lietuvio ūky prie miesto. Tik šitame atvejy tektų įkurti visą lietuviško kaimo sodybą su visais jos trobesiais ir įrankiais. Ta sodyba turėtų atvaizduoti visą lietuvio ūkininko gyvenimą, o dalis eksponatų (liaudies kūryba) galėtų būti sutalpinta tos sodybos trobesių patalpose. Tik dailės kūriniams ir įvairiems rašytiems dokumentams reiktų jau miestietiškų atitinkamai pritaikytų patalpų.

Bet ar nuolatinis lietuvių kultūros muziejus Amerikoj (vienokia ar kitokia forma) dabar galimas, turėtų pasisakyti patys Amerikos lietuviai. Mes, tremtiniai, galime tik karštai trokšti, kad jis atsirastų, kaip yra atsiradusi ALKA.

Dr. J. Grinius

MOKSLAS IR RELIGIJA

Maxo Plancko žodžiai

Štai kaip byloja apie mokslo ir religijos santykį vienas iš žymiausių šiandieninio mokslinio pasaulio asmenybių, vad. kvantų teorijos kūrėjas ir Nobelio premijos laureatas neseniai miręs velionis vokiečių mokslininkas Maxas Planckas:

„Gamtos mokslai ir religija dvigubа prasme žygiuoja ranka rankon. Abu jie sutaria tuo būdu, jog, pirma, abu pripažįsta, kad šalia žmogaus egzistuoja nuo jo nepriklausanti protinga pasaulyje tvarka, ir antra, kad tos pasaulio santvarkos esmės nieku būdu negalima pažinti tiesiogiai, bet ją galima suprasti, tikriau sakant, nujausti tik netiesiogiai. Čia religija tam tikslui naudojasi savo simboliais, o tikslieji gamtos mokslai — juslinių jutimais pagrįstais matavimais. Taigi, mums niekas nekliudo, o mūsų vieningos pasaulėžiūros pasigendąs pažinimo troškimas, tiesiog net reikalauja, abi visur tokias veiksmingas ir visdėlto drauge tokias paslaptingas jėgas — gamtos mokslų pripažįstamą pasaulyje vyraujančią tvarką ir religijos Dievą — vieną su kita identifikuoti. Tuo būdu dievybė, kurią tikis žmogus stengiasi su savo simboliais padaryti sau artimesnę, prieinamesnę ir suprantamesnę, savo esme galima lyginti su gamtos dėsnių jėga, kurią iki tam tikro laipsnio pažinti įgalina tyrinėjantį žmogų jo jusliniai jutimai.

Gamtos tyrinėtojui tik tai, kas iš pradžių duota, sudaro jo juslėmis

pažįstamos tiesos ir jais paremtų matavimų turinį. Iš čia jis stengiasi induktyviniu keliu pagal išgales priartėti prie Dievo ir jo pasaulio tvarkos, kaip aukščiausio ir niekad nepasiekiamo tikslo.

Taigi, jei tiek religija, tiek gamtos mokslai savo veiklai yra reikalingi tikėjimo į Dievą, tai pirmajai Dievas sudaro visokių svarstymų pradžią, antriesiems — pabaigą. Pirmajai tat sudaro visokių pasaulė — žiūrinių svarstymų pagrindą, antriesiems — viso pastato vainiką.

Gamtos mokslai žmogui yra reikalingi, kad jis galėtų pažinti, o religija — kad jis galėtų veikti. Pažinimui vienintelį tvirtą išeinamąjį tašką sudaro tai, ką mes patiriame savo juslėmis. Prielaida, jog yra gamtos dėsniams paklustanti pasaulyje tvarka, čia eina tik kaip ankstyvesnė sąlyga tam, jog tuo būdu būtų galima geriau formuluoti klausimą. Veikimui tas kelias yra neįmanomas, nes mes su savo valios sprendimais negalime laukti, kol pažinimas pasidarys ir kada mes galėsime viską žinoti. Mes esam pačio gyvenimo viduryje ir dėl įvairių jo reikalavimų ir bėdų dažnai esame priversti tuoj pat padaryti sprendimą, kuriam kaip reikiant apipividalinti ir įvykdyti nepadės jokie, kad ir sunkiausi, svarstymai, bet tik aiškūs ir tikslūs nurodymai, kuriuos gauname iš tiesioginio kontakto su Dievu. Tiktai jie vieni tegali mums suteikti vidaus tvirtumo ir pastovią sielos ramybę brangintinus kaip didžiausią gyvenimo gėrį; o jei mes Dievui prie jo visagalybės ir visažinojimo dar priskirsime gerumo ir meilės atributus, tai jajame randama priebėga paguodos ir suraminimo ištroškusiam žmogui suteiks dar didesnį laimės jausmą. Dėl tokios koncepcijos iš gamtos mokslų pusės negalima daryti jokio nė mažiausio priekaišto."

BAŽNYČIA IR ASTROLOGIJA

Neseniai Šveicarijoj pasirodė Louis de Wobl parašyta knyga „Keista duktė", kurią recenzuodamas „Basler Volksblatt", katalikų laikraštis, pasisako ta proga ir dėl astrologijos iš viso. Laikraštis stato klausimą, ar astrologija nėra kaip tokia Kat. Bažnyčios pasmerkta, ir į jį atsako: taip ir ne, nes reikia drauge su šv. Tomu skirti netikrą, prietaringą ir mokslo duomenimis pagrįstą astrologiją. Popiežiai Sikstas V (1586) ir Urbonas VIII (1631) pasmerkė kupiną prietarų astrologiją, tuo tarpu popiežiai Sikstas IV, Julius II, Leonas X ir Povilas III buvo astrologijos šalininkai. Šv. Augustinas savo Civitas Dei veikale pasmerkia savo laikų nuo tiesaus kelio nukrypusią ir stabų garbinimo prisisunkusią astrologiją. Tuo tarpu kardinolas Petras d'Ailly, pasigaudamas astrologijos, 1418 m. aiškina 6 Apokalipsės vizijas ir rekomenduoja su ja susipažinti Šv. Rašto egzegetams.

Laikraštis pastebi, jog Kat. Bažnyčia nūnai visai teisingai ir su pagrindu smerkia pilną visokių prietarų ir nesąmonių astrologiją, grindžiamą stabmeldžių burtų „išmintimi", kuria norima pakeisti religijos vietą. Tačiau, iš kitos pusės, taip pat pripažįsta, kad Bažnyčia tais laikais, kada jos įtaka kultūrai buvo jaučiama pati didžiausia, nekovojo su tokia astrologija, kuri dar pagrindiniau atskleidė pačias giliausias gamtos paslaptis ir pagrindinę visų įvykių priežastį, būtent — Visatos Kūrėją. Šv. Tomas žinojo apie tą sąsają, kuri yra tarp žvaigždžių pasaulio ir žmonių buities. Jo mokytojas Albertas Magnus parašė apie astrologiją 3 tomų veikalą, kurio pagrindinės mintys atsispindi jo dvasinio vaiko Dantės Dieviškojoj Komedijoj.

Recenzentas savo išvadas baigia kvietimu tikrąją, moksliniais duomenimis pagrįstą astrologija įtraukti į didįjį dvasios Universitas ir skirti jai žinijos hierarchioj priderančią vietą.

ĮVYKIAI IR ŽMONĖS

ATSAKYMAS PONUI J. GRINIUI

„Aidų" 14-tame numeryje ponas J. Grinius surašė man ištisą kaltinamą aktą, kad iš mano, kaipo „rodos" VDU bibliotekos direktoriaus, kaltės Vakarų Europos mokslo įstaigos neturi lietuviškųjų moksliškų knygų. Nesijaučiu aš aplamai neklaidingas, bet ir nesu jau toks užkietėjęs griešninkas, kad nebūčiau atvirai prisipažinęs mea culpa tais atvejais, jei mano nusižengimai ir nusikaltimai man būtų įrodyti. Deja, šiuo atveju savo sąžinės sąskaiton man pono Griniaus, stojusio dabar prokuroro vieton, primetamų nusikaltimų prisiimti negaliu. Tačiau prileiskime valandėlei, kad tai, kuo mane p. J. Grinius kaltina, būtų teisybė. Kas iš to laimės, jei ponui Griniui ir pavyktų įrodyti, kad tas Vaclovas Biržiška yra pats kenksmingiausias iš visų senosios kartos lietuviškųjų darbininkų? Ir kam bus iš to nauda, jei ir Biržiška nepanorės jam likti skolingas.

J. Grinius dedasi mūsų universiteto vidaus reikalų ir tvarkos žinovu ir universiteto senato nutarimų aiškintoju, bet, deja, daugelio faktų jis iš viso nežino, nežino ir to, kad duodamas savo pasikalbėjimą, aš sąmoningai kai ką buvau nutylėjęs, nenorėdamas mūsų senųjų negerovių kelti viešumon. Jis tų visų faktų nežino, nes universiteto senate jis buvo homo novus. O man tame pačiame senate teko dalyvauti pilnateisiu nariu 13 metų, nuo 1922 m., tai yra nuo to laiko, kada p. J. Grinius geriausiuoju atveju tebuvo pirmojo kurso studentas, dažniausia pavaduojant teisių fakulteto dekaną prof. Leoną, o vėliau ir pačiam tam fakultetui vadovaujant. Bet ir paskiau, kada dėl nesutarimų su švietimo ministru aš pasitraukiau iš tų pareigų, ligi pat vokiečių okupacijos laikų buvau visados kviečiamas į senato posėdžius, kada tuo ar kitu būdu buvo paliečiami universiteto bibliotekos reikalai. Ir visi, tą biblioteką liečią nutarimai buvo daromi tiktai mano pasiūlymais ir ta linkme, kokia man atrodė tinkamiausia. Kita vertus p. Grinius turbūt buvo vienintelis universitete žmogus, kuris nežino, kad aš buvau vienintelis universiteto bibliotekos direktorius (jam tai tik „rodos"), tą biblioteką pradėjęs kurti 1923 I 1 d. ir jai vadovavęs ligi 1944 m., kada man teko iš Lietuvos pasitraukti. Ir čia jau teisingai galiu būti pakaltintas, nes viskas toje bibliotekoje buvo daroma mano žinia ir mano nurodymais. Nors savo santykiuose su mano bendradarbiais ir stengiaus būti tik jų vyresnysis, daugiau prityręs patarėjas, bet ne viršininkas, vis dėlto visi univeriteto bibliotekos tarnautojai buvo mano ruošiami, instruktuojami ir dirbo vien mano nurodomi. O kadangi be to tos bibliotekos direktorium buvau išrinktas dar tuo metu, kada ir pačios bibliotekos nebuvo, ir pats ją turėjau iš

nieko kurti; kadangi bibliotekoje nebuvo nei vieno spaudinio ar rankraščio kuris nebūtų per mano rankas įėjęs; kadangi visa bibliotekos santvarka, ligi mažiausių smukmenų, buvo mano nustatyta ir visi bibliotekos santykiai su visomis įstaigomis ir asmenimis Lietuvoje ir svetur ėjo tiktai per mano rankas, tai savaime aš buvau atsakingas už visas bibliotekos negeroves ir klaidas, kurios buvo padarytos nuo jos įkūrimo ligi 1944 m. Ir tos kaltės negaliu sumesti ir universiteto bibliotekos komisijai, kuriai vadovavo universiteto prorektorius, nes ši komisija iš viso labai retai teposėdžiavo ir niekados nenutardavo nieko, kas man nebuvo priimtina.

Tačiau daug kame, be abejo, būdamas kaltas, aš negaliu prisiimti tų kaltinimų, kurios man p. J. Grinius metė. Nes, kaip jau minėjau, jis daug ko iš viso nežino. Jis nežino, kad visi tie universiteto organų nutarimai apie skyrimą bibliotekai tam tikro universiteto leidinių egzempliorių skaičiaus siuntimui į užsienius buvo daromi tiktai mano pasiūlymais ir nebe ilgos kovos. Jis nežino, kad ligi pat neokupacinio universiteto gyvenimo pabaigos buvo tokių fakultetų (technikos, medicinos, iš dalies matematikos-gamtos), kurie savo leidinių universiteto bibliotekai visai nesiuntė, nes norėjo tiesiogiais mainais su užsienio mokslo įstaigomis nemokamai gauti savo fakultetinėms ir seminarų bibliotekoms užsienio leidinius, teisingai samprotaudami, kad jei tuos leidinius siuntinės universiteto biblioteka, tai ji, o ne fakultetai, gaus ir atitinkamą ekvivalentą. Universiteto biblioteka nesėkmingai su tais fakultetais kovojo, bet nieko čia negalėjo atsiekti, nes ir jie turėjo rimtus motyvus tol, kol visos fakultetinės ir seminarinės bibliotekos, jau pirmojo bolševikmečio laiku, nebuvo organiniai su universiteto biblioteka surištos. P. J. Grinius nežino, kad įkūrus platesnį viešųjų bibliotekų tinklą Lietuvoje, švietimo ministerija, sutikusi padidinti skiriamų bibliotekai universiteto leidinių skaičių, kartu univ. bibliotekai uždėjo pareigą žymiausią tų egzempliorių dalį siųsti Lietuvos viešosioms bibliotekoms, kurios tais leidiniais tik iš univ. bibliotekos ir buvo aprūpinamos. Ir tuo būdu skaičius skiriamų užsieniams leidinių dar labiau sumažėjo. P. J. Grinius nežino, kad tiek švietimo ministerijai, tiek valstybės kontrolei reikalaujant, visi užsieniams skiriami egzemplioriai turėjo sudaryti mainų fondą, t. y. leidžiama buvo siųsti tiktai toms mokslo įstaigoms užsienyje, kurios siuntė savo leidinius ir mūsų universitetui. Kadangi daugumas vakarų mokslo įstaigų į pasiūlymus keistis leidiniais arba atsakė neigiamai arba ir nieko neatsakė, tai ir universiteto biblioteka neturėjo teisės ir jiems savo leidinių siųsti. Vienos tų įstaigų to pasiūlymo nepriėmė dėl to, kad iš viso jokių savo leidinių neturėjo, išėmus gal vienas disertacijas, kurių nei viena užsienio mokslo įstaiga nelaiko mokslo leidinių ir jų daugiausia, nei į savo katalogus neįtraukia. Kitos, pvz. kai kurie Švedijos universitetai, dėl to, kad jie iš viso negali pasinaudoti leidiniais lietuvių kalba, nes pas juos nėra mokančių lietuviškai. O buvo ir tokių mokslo įstaigų, pvz. Vatikano biblioteka, kuriai mums tiesiogiai pasiūlius išsiųsti eilę lietuviškųjų knygų mainais už mūsų išvardintus Vatikano bibliotekos leidinius, iš viso nematė reikalo atsakyti. Dėl to universiteto biblioteka siuntė savo leidinius ir mainais gaudavo užsieninius tik iš Latvijos, Estijos, Suomijos, iš dalies Rusijos universitetų ir mokslo įstaigų, iš Čekoslovakijos, kartais iš Jugoslavijos, po sutarties su Lenkija iš Lenkijos, iš kai kurių Vokietijos universitetų (bet ir čia, prisipažįstu, aš elgiaus neteisėtai, nes pvz. siųsdamas Leipzigui ir Karaliaučiui, iš jų beveik nieko negaudavau, o siųsdamas Berlyno valstybinei bibliotekai, jos leidinį — Gesamtkatalog — turėjau bibliotekai pirkti už pinigus), iš kelių JAV universitetų ir dar kelių įstaigų. Universitetas toms įstaigoms siuntė ir savo leidinius, bet ir tai, dažniausia, tiktai tokius, kuriuos jie patys pageidavo, t. y. kokios vienos šakos. Kiek liečia Vokietiją, tai tuo žvilgsniu vokiečių okupacijos metu sąlygos pakitėjo, visokie varžtai siųsti vokiečių universitetams lietuviškąsias knygas atkrito, bet čia, mea culpa, aš tuo nepasinaudojau, nes tai laikiau tiktai plėšimu plano visai Lietuvą apiplėšti: vokiečių okupacinės įstaigos jau buvo vien iš Kauno universiteto bibliotekos atėmusios apie 30.000 knygų ir be to imdavo daugybę knygų privalomais naujai spausdinamų knygų egzemplioriais, kuriuos visus siuntė į Vokietiją.

Taip pat nežino p. J. Grinius, kad univ. biblioteka gaudavo taip maža lėšų pašto ir knygų siuntimo išlaidoms apmokėti, kad jų neužtekdavo nei vidaus korespondencijai, ir tuo būdu bibliotekos direktorius savo algą už „direktoriavimą" (jis gaudavo atlyginimą beveik du kartus mažesnį už tos bibliotekos kurjerio algą, nes jo tarnyba buvo laikoma antraile) visą išleisdavo kaip tik bibliotekos pašto išlaidoms papildyti ir apmokėti knygų siuntimo į užsienį išlaidoms. P. J. Grinius nežino ir to, kad tos lituanistinės knygos, kurios buvo siunčiamos į užsienį paskiriems mokslininkams, kurie patys tiesiogiai jų prašė iš universiteto bibliotekos, daugiausia buvo perkamos paties bibliotekos direktoriaus lėšomis ir kad, pavyzdžiui, žymi dalis tų leidinių, kuriais dabartiniu metu naudojasi Pinnebergo lituanistai iš prof. Fraenkelio bibliotekos, to paties direktoriaus pinigais buvo pirkta ir pasiųsta, kad prof. Fraenkelis galėtų žurnale „Indogermanische Jahrbuch" pilniau atvaizduoti lietuvių kalbotyros ir literatūros istorijos laimėjimus. Pagaliau p. J. Grinius nežino ir to, kad buvo keli fakultetai priėmę nutarimą, kad visi atitinkamo fakulteto dėstytojai turi gauti visus savo fakulteto leidinius ir kad naujajam asistentui ar kito laipsnio dėstytojui stojant dirbti fakultete, jis buvo aprūpinamas visais senaisiais savo fakulteto leidiniais kaip tik iš universiteto bibliotekos fondo. Ir tuo būdu, nežiūrint, kad tik maža to fondo dalis buvo sunaudojama siuntimui užsienio mokslo įstaigoms, daugelio universiteto leidinių universiteto biblioteka jau iš viso neturėjo ir dėl to, net ir prašoma, jų niekam negalėjo siųsti. O jei koks p. Griniaus seklys jį ir painformavo, kad „universiteto bibliotekos sandėliuose buvo prikrautos ištisos krūvos universiteto leidinių", tai aš čia jam galiu paaiškinti, kad žymiausią tų „krūvų" dalį sudarė dėžės su Daukšos postilės fotokopija, kurios, mūsų aukštesniųjų organų nutarimu, nei vienas egzempliorius negalėjo būti niekam nemokamai siunčiamas, bet tik parduodamas už 40 ar 50 litų (tiksliai kainos neprisimenu). Kitą tų „krūvų" dalį sudarydavo bolševikmečiu likviduoto teologijos — filosofijos fakulteto leidiniai, o patys tie „sandėliai" tebuvo vienas kambarėlis 4 m ilgumo, 3 m platumo ir 2½ aukštumo.

Norėdamas dar labiau sutirštinti mano nusikaltimų litaniją, p. J. Grinius pakaltina mane ir dėl to, kad aš, būdamas „Lietuviškosios Enciklopedijos" vyriausiasis redaktorius, nesiuntinėjau tos enciklopedijos užsienio mokslo įstaigoms. Čia tenka stebėtis p. J. Griniaus nežinojimu to fakto, kad redaktorius nėra leidinio savininkas ar jo leidėjas. Nežinančiam paaiškinsiu, kad leidęs Enciklopediją „Spaudos Fondas" kategoriškai atsisakydavo kam nors siųsti nemokamai nors vieną enciklopedijos egzempliorių, žinoma, išskyrus enciklopedijos skyrių redaktorius, bet ir daugumas enciklopedijos bendradarbių turėjo ją savo lėšomis išsirašyti. O tie keli enciklopedijos egzemplioriai, kurie vis dėlto į užsienį pateko, buvo pirkti paties redaktoriaus pinigais. Deja, enciklopedijos komplektas kainavo apie 500 litų, tai daug tokių dovanų redaktorius negalėjo daryti.

Suėmę vienon vieton, gauname, kad p. J. Grinius visus savo kaltini-

mus rėmė vien tiktai savo patyrimu vokiečių okupacijos metu, tačiau apie tuos laikus aš su juomi nesiginčysiu, nes man atrodo, kad daug taktingiau būtų apie tai iš viso tylėti, kad nepasakius ko nors ir p. Griniui nemalonaus. Bet jis nepasitenkino vienu savo kaltinimų pramanymu, kuriuos aš palaikyčiau ir sąmoningu melu ar šmeižtu, jei ne tai, kad atrodo, jog jis tiesiog rašo apie tuos faktus, kurių iš viso nežino, o nežinojimas nėra dar nusikaltimas. Ir neturėčiau gal ko prie to viso pridėti, jei ne viena jo straipsnio savybė: operuodamas jo paties pramanytomis mano kaltėmis ir nusikaltimais, jis keliose vietose kad ir labai miglotai, bet skaitytojui labai suprantama prasme, stengiasi mano visuomeniniuose nusistatymuose surasti tų mano visų nusikaltimų priežastį. Į tai tenka atsakyti trumpai-toks polemikos būdas yra neleistinas. Tegu jis pasako, kur, kokiame mano rašte, rašytame tuo metu, kada man teko vadovauti bibliotekai, aš pvz. esu pareiškęs, kad nevertinu Vakarų kultūros? Iš kokių slaptų informacijos šaltinių jis tas žinias semia?

Baigdamas, vieną tepasakysiu. Savo gyvenime neturėjau ir neturiu jokių kitų ambicijų, kaip tiktai tarnybą savo tautai. Savo darbo nevertinau niekados aukščiau, kaip kitų asmenų padarytąjį. Praeis metai, mano parašytąsias knygas sukandžios žiurkės, p. J. Griniaus pilamas į laikraščius vanduo išgaruos be pėdsakų, bet Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, pergyvenusi audras ir nelaimes, liks, o iš jos istorijos manęs jau negalės išbraukti nei p. J. Grinius, nei tie, kurie stovi už jo pečių. Ir čia yra mano svarbiausias ir vienintelis senatvės džiaugsmas. Linkėčiau ir p. J. Griniui, kad ir jis, senatvės susilaukęs, turėtų ir savo darbo balanse panašų džiaugsmą. **Vaclovas Biržiška**

---

* Įvykusiame reikšmingame pasitarime tarp vadovaujančių organų buvo išaiškinti neaiškumai, pasiektas visiškas susipratimas ir nustatytas akcijos vieningumas.

Ligšiolinėms Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pastangoms rastas pilnas pritarimas. Tolimesnei veiklai užsienyje Lietuvos vardu jam panaujinti krašto įgaliojimai ir tuo jam pripažįstama teisė kalbėti kovojančios tautos vardu.

ELTA

* Šiemet Lietuvos Raudonajam Kryžiui sukanka 30 metų. Šia proga tremtyje jam vadovaujantieji žmonės ragina tautiečius iš paskutiniųjų remti L.R.K. veiklą, šelpiant našlaičius, nedarbingas gausias šeimas, o ypač studentus. Konstatuojama, kad didžiausi L.R.K. talkininkai buvo ir yra Amerikos lietuviai, nepriklausomybės pradžioje jį rėmę per „Lietuvos Raudonajam Kryžiui Remti Draugiją", o dabar per BALFĄ.

* 30 metų sukaktį minėjo ir Lietuvių Skautų Sąjunga, rugpjūčio 1—15 dienomis surengdama III Tautinę Saovyklą prie Baltijos ir Alpėse. Nepalūžę tremtyje, girdėtis, kad ir tolimesnėj užjūrio emigracijoj lietuviai skautai organizuojasi.

* L.T.K.A.C. Moterų Sekcijos niciatyva rugpjūjio 1 ir 2 d. d. Hanau stovykloje buvo sušauktas lietuvių katalikių moterų suvažiavimas. Lietuvės katalikės, nepriklausomybės metais susiorganizavusios į gausią ir veiklią draugiją, ir tremtyje pasiryžę tęsti garbingas savo veiklos tradicijas.

* Moksleiviai ateitininkai, veikdami su nemažėjančiu intensyvumu, nuo liepos 29 ligi rugpjūčio 6 dienos buvo susirinkę Garmische į III-čiąją savo Sąjungos konferenciją ir į ta proga surengtąją stovyklą.

* Šių metų liepos mėnesio 5 dieną didelėse iškilmėse Marianapolio (JAV) Lietuvių Kolegijai buvo perduota saugoti Flosenburge nacių nukankintų lietuvių pelenų urna. Kankinių pelenai pasiliks ten, kol nebus pervežti į nepriklausomą tėvynę. Jei ligi šiol tik Čikaga didžiavosi Dariaus ir Girėno parku ir Clevelandas savo Lietuvių Kultūros darželiu, tai nuo šiol ir Marianapolis gali didžiuotis kankinių pelenų prieglauda.

* Amsterdame įvykusiame liepos 27 — rugpjūčio 3 d. d. tarptautiniame studentų suvažiavime buvo pakviesta dalyvauti ir 19 DP studentų, atstovaujančių 5 tautybes. Suvažiaviman lietuviai pasiuntė 7 atstovus. Mūsų laisvės kova nušviesta viso pasaulio kolegoms.

MENAS

AMERIKIEČIŲ TEATRAS

Dabartinės Jungtinės Amerikos Valstybės, būdamos dar Anglijos kolonija, visas savo kultūrinio gyvenimo versmes turėjo toje pačioje Anglijoje. Iš ten kartu su puritonizmu Amerika importavo ir jo neigiamą nuomonę apie meną, o ypač apie teatrą. Viskas, kas tik turėjo ryšio su scena, buvo nuteisiama, kaip baisus nusikaltimas Dievui. Teatras buvo laikomas nuodėminga vieta. Net įvairios mimikos išraiškos kai kuriose kolonijose buvo uždraustos ir baudžiamos kalėjimu. Žinoma, šitokioje atmosferoje teatras negalėjo klestėti. Pirmosios čia suvaidintosios dramos buvo irgi importuotos iš Anglijos. Pirmuoju nuosavu scenos veikalu amerikiečių literatūros istorija laiko „The Prince of Sarthia" pastatytu 1759 metais Filadelfijoje.

Tik po nepriklausomybės karų, atsikratant primestų tradicijų, išmušė laisvės valanda ir scenos menui. Teatrų patalpos betgi tebuvo tik primityvios statybos mediniai pastatai, kurie nuo daržinių skyrėsi tik raudona savo spalva. Scena buvo irgi primityviai sukalta iš lentų, bet ji vis dėlto turėjo vaizduoti pasaulį. Buvo vaidinama prie žvakių šviesos, ir jauni vyrukai, kurie ne tik matyti, bet ir patys norėjo būti matomi, sėdėjo, kaip Šekspyro laikais, tiesiog scenoje.

Iš politinės nepriklausomybės augo veržimasis ir į kultūrinę nepriklausomybę. Naujoji tauta norėjo išmokti žengti pirmuosius žingsnius ir kultūroje. Ji pasakojo, kūrė ir galvojo jau savu būdu, savomis temomis, dar prieš parodant save dramoje. Tik kai rytiniuos pakraščiuos jau buvo statomi teatrų rūmai su puikių šviesų blizgesiais, pliušo patogumais ir mašina atliekamais iliuzijos burtais, vakaruose, pionierių gyvenvietėse dar ilgos keliaujančių kolonos steigė naujas stovyklas, o Mississippi ir jos intakų krantuose gastroliavo „showboots" (teatriniai laiveliai).

Toną ir pradžią kultūriniam gyvenimui davė New Yorkas, kuris būdamas rytinių turtų centru, išaugo į kultūrinį valstybės centrą. Vienas teatras viršijo kitą savo rafinuotumu, liuksusu ne tik šiapus, bet ir anapus rampos šviesos, sensacingu repertuaru ir pra-

muštgalviškais vaidinimais. Kur pinigas buvo viskuo ir nuo jo viskas priklausė, ten ir teatras privalėjo būti atskira biznio šaka. Didelės išlaidos liuksuso ir ištaigingumo varžybose buvo padengiamos nustatant aukštas įėjimo kainas, kas platesnėm tautos masėm užkirto kelią reguliariai lankyti teatrą.

Toks biznio teatras, kuris net ištisus dešimtmečius išsilaikė vyraujančių teatro tipu, buvo maloni pramogų vieta tik aukštesnei klasei, kuri galėjo sau leisti tokias pramogas maloniam nervų nuraminimui. Įvairiausiais reklamos būdais premjeros ir atkiri pastatymai buvo išpučiami į visuomenio gyvenimo sensacijas, kuriose dalyvauti tūkstančiams aukštesniųjų buvo lyg ir prievolė. Atsirado premjerų lankytojų sluogsnis, kurie savinosi sau privilegiją būti literatūrinio gyvenimo vairuotuojais. Jie tapo visuomenine cenzūra, teisėjų kolegija, kuri išduodavo tuolaikinį aprobavimą. Tačiau, nežiūrint visų išlaidų liuksusui, sensacijoms ir rafinuotumui, maždaug ketvirtis visų pastatytų dalykų turėjo prekybinį pasisekimą. Tik keletas premjerų tegalėjo tęstis vieną ar kelis sezonus. Teatras buvo apsuptas karštligiškų spekuliacijų, scena stovėjo triukšmo ir rizikos ženkle. Ji buvo viena iš nesolidžiausių ir netikriausių biznio rūšių. Viską nulemdavo išpūstas virtuoziškumas. Net ten, kur operoje ar dramoje buvo ritmas menas, neapsiėjo be įvairaus turgiško triukšmo. Autoriaus ir svarbiausių veikėjų vardai buvo visko centru. Prasidėjo varžytynės dėl aktorių — žvaigždžių, su kuriais buvo galima užkariauti net valstybę. Jie buvo puikai apmokami, kai tuo tarpu vidutiniški aktoriai, antros ir trečios rūšies scenos darbininkai stovėjo žemiausiai ir juos buvo galima pasisamdyti už 150-300 dolerių metams. Nors scena jau ir buvo gerokai supasaulėjusi, tačiau dar iki pat paskutinių dešimtmečių ji laikėsi senojo puritoniško įsakymo: sekmadienio ramybės negali trukdyti joki teatro spektakliai.

Kapitalistinio 19-to šimtmečio biznio teatro monopolis baigėsi tik 20-tame šimtmetyje. Atsirado konkurentai: kinas ir „Little Theatre". Nuo kino pigumo nebuvo jokio išsigelbėjimo. Daug teatrų, ypač provincijoje, buvo perstatyti į kino teatrus. Foto technišku būdu padaugintos sensacijos ir dekoracijos sumažino išlaidas, o tuo pačiu būdu ir riziką, atpigino įrengimus iki minimumo ir įėjimo kainas padarė žemiausiomis. Visa Brodway didybė tapo tautos kasdienine duona. Prapangūs pastatymai tapo prieinami visiems priemiesčių ir kaimų gyventojams.

„Litle Theatre" savo pradžią turėjo Europoje, tai buvo: Charles Antoine's „Theatre Libre" ir Otto Brahms „Freihe Bühne". Šitos rūšies teatras pasiryžo kurti meną, o netarnauti pinigui. Literatūriniai vertingos įvairių rašytojų dramos tapo jo programa. Naujasis veržimasis į meną savo dvasinį impulsą gavo iš universitetų. Čia ypatingai pasižymėjo profesorius George Pierce Baher su savo „Workshop 47". Harvarde, o vėliau Yalėje ir Nord-Carolinos universiteto prof. Frederich Koch su savo „Playmakers". Šiandien jau daugiau kaip 150-je universitetų ir kolegijų yra skaitomi teatro seminarai, kurie davė intelektualinį ir specifinį išsilavinimą daugeliui scenos vadovų, dramaturgų ir režisierių.

Net tokiose vietovėse, kurios iki šiol turėjo daugiausia kokį dramos biznio namą, o dažnai ir to nebuvo, entuziastingi mėgėjai sukūrė „Little Theatres", arba parapijinės vaidybos grupes, kurios dažnai išaugdavo į dėmesio vertus teatrus. Daugelis tokių grupių, kartu su vietinėmis bibliotekomis, yra tapusios apylinkės kultūrinio gyvenimo centrais ir pačios savo nuosavose dramos studijose ruošia aktorių prieauglį. Domėjimasis pačia problema, įvairūs dramatiniai laiko klausimai, literatūrinio skonio aiškinimas kaip tik buvo pažadintas šito „Little Theatre" judėjimo. Scena nustojo būti pasilinksminimo parduotuve, ji tapo auklėjimo vieta, dvasios ir meno forumu.

Bet tuo dar visa scenos evoliucija neišsisėmė. „Experimental - Theatre" atneša naujas dramos formas, naujus stilizacijos ir inscenizavimo bandymus ir leidžia pasireikšti nežinomiems autoriams bei aktoriams. „New Theatre Leagne", kuri daugelyje miestų išlaiko savo nuosavus teatrus, virš visko kelia modernią socialinę dramą. Pagaliau ir profesinės sąjungos propagandai ir auklėjimui, pagal savas programas pradėjo kurti nuosavus teatrus. Vokiečių pabėgėlių įkurtas „Theatre of German Freemen" Trečiojo Reicho metu vedė iš scenos politinę kovą prieš nacizmą.

Pažymėtini yra ir jaunimo teatrai, kurie važinėja gastroliuodami po visą kraštą. „Junior Programs" vien tik 1940/41 teatro metais davė 400 teatro spektaklių 207-se vietovėse.

Kai didžiojoje ūkinėje krizėje beveik 30.000 teatro darbuotojų tapo bedarbiais, Washingtonas pabandė išlyginti šią skriaudą įtakingu valstybinių teatrų įstatymu. 32-jose valstybėse buvo įsteigti valstybiniai teatrai, kurie 1935—1939 metais davė 60.000 valstybės lėšomis apmokamų spektaklių 30-čiai milijonų žiūrovų. Šitas socialinis darbas buvo nutrauktas tik prasidėjus Antram pasauliniam karui. Biznio teatro žlugimas yra nebesulaikomas. Jis vis sunkiau kovoja dėl egzistencijos. 1920/21 metais jis tik New Yorke davė 242 premjeras, tuo tarpu 1939/40 metais tik 97.

„Federal Theatre" bandymas, nepaprastas parapijinių ir aukštųjų mokyklų teatrų iškilimas privalėjo anksčiau ar vėliau privesti prie valstybinių teatrų. Amerikiečių teatras, kaipo auklėjimo įstaiga, kaskart daugiau įgyja tautinę, vietines ribas peržengiančia naują reikšmę, iš kurios, o tam ženklai vis ryškėja, išsivystys savistovi amerikietiška drama ir savitos dramatiškos stiliaus formos. **K.**

MAANUEL DE FALLA

Granadoje, ispanų-maurų poezijos sostinėje, prieš metus mirė vienas didžiųjų šio meto muzikų, ispanas Manuel de Falla — pirmasis „čigonų muzikas". Muzikas išaugo egzotiškoje Andalūzijoje, savo vienišoje sodyboje, paskendusioj laurų ir pinijų šakose. Jo sukurtos dainos, šokiai, stebėtino subtilumo Concerti, savotiškos gitarai parašytos partitūros išplaukė iš skausmingos ir egzaltuotos tautos sielos. Jis visą savo kūrybos metą stengėsi iškelti šitą švelnų ir kartu žiaurų mistiką-ispaną.

Manuel de Falla neliko šios nuotaikingos, spalvotos tautos paviršiuje, bet įsisiurbė į jos istorijos garsenybes, jų gyvenimą ir darbus. Prie visų jo muzikinių ypatybių dar prisideda orkestro pažinimas. Jo muzika yra aistringa, ugninga ir truputį netvarkinga (bent daro tokį įspūdį). Nieko nėra šioje tonų maišaty atsitiktino, bet viskas, nors tai būtų iki galvos kvaišinimo tempas, viskas nepaprastai tiksliai sustatyta ir viskas įrėmuota ritme. Jis mokėjo kontroliuoti savo fantaziją ir jausmą, kas ypatingai matyti liaudies motyvų kūrinėliuose apie Goya, ar „Entierro de la Sardina" arba „Prekymetis San Isidro mieste".

Su „La vie brève" de Falla 1905 m. buvo pripažintas visos Europos muzikos pasaulio. Jau šioje savo lyriškoje dramoje aprašė tarp šešėlių ir šviesos vibruojančią Granadą, su savo urvais, olomis ir fontanais. Po to jis sukūrė stebėtinai daug kūrinių.

Rusiški baletai po visą Europą išvažinėjo su jo „Tricorne", kuriam Picasso nupaišė geriausias savo dekoracijas. Jo „Ispaniškos improvizacijos", iš kurių ypatingai „Andalūzija", visame pasulyje išpildomos su nepaprastu pasisekimu.

Paskutiniu metu jis gyveno Paryžiuje, kur susipažino su Debussy ir Stravinsky, ir 1928m. Paryžiaus komiškoji Opera pastatė jo tris geriausius dalykus: „La vie brève", „L'Amour Sorcier" ir „Les Trétaux de Maitre Pierre".

Ma

* Rugpjūčio mėnesyje Augsburge susiorganizavo Lietuvių Literatūrinis Kabaretas, kurio sąstatą sudaro žinomi scenos aktoriai: H. Kačinskas, A. Brinka, A. Škėma ir V. Žukauskas. Tai yra maloni mūsų literatūrinio ir sceninio gyvenimo naujovė. Toki kabaretai visuose didesniuose Vakarų Europos kultūros gyvenimo centruos turi labai senas tradicijas ir yra pasiekę aukšto meninio lygio.

* Liepos mėnesio 15 dieną Konstancoj atidaryta prof. Ad. Galdiko ir prof. Vyt. Jonyno dailės darbų paroda. Ypač paminėtina, kad šioje parodoje svetimtaučiai lankytojai jau gali nusipirkti ir mūsų dailės reprezentacinių leidinių: V. K. Jonyno monografiją, neseniai pasirodžiusių Goethes „Die Leiden des jungen Werters" su Jonyno medžio raižinių iliustracijomis ir „Lithuanian Art in Exile".

* Birželio 27 dieną Hanau atidarytosios didžiosios lietuvių dailininkų parodos perkėlimas į Jungtines Amerikos Valstybes vis dar sutinka nemažai kliūčių. Ir tremtinių ir Amerikos lietuvių organizacijoms reiktų įtemti visas jėgas, kad ši reprezentacinė paroda tikrai pasiektų Naująjį Pasaulį.

* Rugpjūčio 20 dieną įvykusioje lietuvių spaudos konferencijoje BALFO atstovė p. I. Rovaitė pareiškė, kad platesnės emigracijos į J.A.V. atveju ji stengsis dalį gautųjų per BALFĄ darbo ir buto pažymėjimų paskirstyti taip, kad tremtyje veikiančiųjų dainos muzikos dailės ar dramos kolektyvų žmonės būtų nukreipti in corpore į didesniąsias lietuvių kolonijas ir kad tenai galėtų savąją veiklą tęsti. Jeigu planą pasisektų įvykdyti, tai jis turėtų didelės reikšmės tolimesniam tremties kultūriniam gyvenimui.

* Prof. V. K. Jonyno Freiburge suorganizuotoji Ecole des Arts et Meiters liepos mėnesyje minėjo savo darbo dviejų metų sukaktį. Ta proga buvo surengta apžvalginė studentų darbų paroda ir išleista platus leidinys — katalogas.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

* Vydūnas, TAURESNIO ŽMONIŠKUMO UŽTEKĖJIMAS (Kada karų nebebus) Dr. Vydūno Bičiulių lėšomis išleido Lietuvių Skautų Brolijos Vadija. Detmold, 1948 m., 52 psl., kaina DM. 1.50.

* LITHUANIAN FOLK ART by J. Baltrušaitis Ph. D. 208 pages, 256 illustrations. Editor T. J. Vizgirda. Order from Fma „Aufbau" Friedrich-Herschel-Strasse 16, München 27, Germany — US Zone.

Tai yra viena iš T. J. Vizgirdos leidžiamų reprezentacinių leidinių, pavadintų bendru vardu „Lithuania, Country and Nation". Neužilgio išeina sekantieji tomai: Lithuania Through the Ages by Dr. A. Šapoka, Vilnius, the Capital of Lithuania by T. J. Vizgirda, ir Lithuanian Rustic Art — Weaving by A. Tamošaitis. Kiekvienos knygos kaina DM. 10.—.

* Dr. Victor Jungfer LITAUEN, Antlitz eines Volkes. Versuch einer Kultursoziology. Patria-Verlag Tübingen.

Tihamer Toth JAUNUOLIO BŪDAS. Vertė Antanas Maceina. Švento Sosto Delegatūros lietuviams leidinys. Viršelis dailininko V. Rato. 120 psl., kaina DM. 2. Šitoji „Jaunuolio Būdo" antroji, skoningai iliustruotoji laida pradeda seriją knygų mūsų jaunimui, kurias leidžia Šv. Sosto Delegatūra. Greit pasirodys „Jaunimo kovos", „Jaunuolio mokslas", „Jaunuolio religija" ir specialiai mergaitėms M. Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos „Rimties valandėlė".

* Julius Slovackis MANO PALIKIMAS. Vertė J. Kėkštas. Pluoštas skoningai Argentinoje, Bs. Aires, 1948 m. išleistų didžiojo romantiko eilėraščių.

* Stepas Zobarskas AUŠRELĖ, elementorius. Išleido PATRIA, iliustracijos D. Tarabildienės, viršelis P. Osmolskio.

* ŽINGSNIAI. Kultūros žurnalas. 1948 m. gegužės mėnesio Nr. 14. Redaktorius Petras Būtėnas.

* NAUJOJI AUŠRA. Amerikos lietuvių kultūros žurnalas, 1948 m. gegužės-birželio mėn. Nr. 6—7. Redaktorius Anatolijus Kairys.

* KALIFORNIJOS LIETUVIS. Mėnesinis Kalifornijos lietuvių žurnalas, 1948 m. birželio mėn. Nr. 6 Redaktorius Antanas F. Skirius, 9204 S. Broadway Los Angeles 3, Calif.

ŠV. PRANCIŠKAUS VARPELIS. Mėnesinis religinio ir patriotinio turinio laikraštis, leidžiamas Tėvų Pranciškonų Amerikoje, 1948 m. 6 ir 7 Nr. Nr.

* MŪSŲ LIETUVA. Dvisavaitinis lietuviškos minties žurnalas Brazilijoje. 1948 m. liepos 3 d. Nr. 14.

* SKAUTŲ AIDAS Nr. 5—6 40 psl., 1948. 6. 15.

* ALGUVOS BARAS Nr. 7. Lietuvos miestų ir miestelių atstatymas. Kempten, 1948. 5. 21. Šiame „Alguvos Baro numeryje yra atspausdinta vertinga doc. dipl. inž. K. Kriščiukaičio studija apie Lietuvos miestų ir miestelių atstatymą.

* Jurgis Okunis GYVENAMIEJI NAMAI. Projektavimo pagrindai. Freiburgas/Br. 1948 m. Autoriaus leidinys. 120 psl.

* TECHNIKOS PASAULIS. Neperiodinis žurnalas inžinieriams ir technikos darbuotojams. Nr. 2. Redaktorius — mech. tekts. inž. G. J. Lazauskas. Technikos pasaulį leidžia Lietuvių Inžinierių Tremtinių Draugija, platina „Žalgirio" leidykla Šveinfurte, adresas: Jonas Akšys — (13a) Schweinfurt, DP Camp.

* Pranas Razminas GIRIŲ ERELIAI. Fragmentinė apysaka. Išleido „Giedra" Kaselyje. 94 psl., spausdinta rotatorium.

* Balė Voveraitė KIŠKIO LŪPA. Piešiniai P. Osmolskio. Išleido PATRIA. Iliustruotas leidinėlis mažiesiems.

* AUŠRINĖ 1945—1947. Žinomo Anglų zonoje „Aušrinės" choro dviejų darbo metų sukaktuvinis leidinys. Stade, 1947. XII. 29.

* LITHUANIAN BULLETIN, Published by the Lithuanian American Council. Vol. VI, May-Juli, 1948. Šiuo numeriu angliškai kalbąs pasaulis supažindinamas su fotografijomis pailiustruotu lietuvių partizanų veikimu, su Ribbentropo ir Molotovo Lietuvos dalybų protokolais ir su lietuvių liaudies skulptūra.

* STUDENTŲ DIENOS. Neperiodinis studentų žurnalas. Atsakomasis redaktorius Sigitas Nenorta, redaktorius — Jonas Rimeikis. Redakcijos ir administracijos adresas: Sigitas Nenorta, München 22, Emil-Riedel-Straße 18/I. Spausdinta spaustuvėje, gausiai iliustruota, 28 psl.

* PRAGIEDRULIAI. Nr. 19—22 1948. Balandžio — liepos mėnesiai, Leidžia Lietuvių Draugija Švedijoje. Redakcijos adresas: J. Lingis, Hälsingegatan 20 v Stokholm.

* Dr. V. Jungfer LITHAUISCHE LIEDERSCHREIN. Volkslieder in Deutschen Übertragungen und Nachdichtungen mit einer Einführung. Herausgegeben von Dr. V. Jungfer. „Patria"-Verlag Tübingen.

* Dr. M. Alseikaitė-Gimbutienė atidavė š. m. liepos mėn. žinomai vokiečių leidyklai „Verlag für Kunst und Wissenschaft" Baden-Badene savo naują veikalą „Die Dachgiebelverzierungen in Europa". Šiame darbe autorė nagrinėja liaudies meno šaknis ir simboliką, siekiančią proistorinius laikus, iškeldama ypatingą stogo žirgelių reikšmę. Dėmesio centre yra lietuvių liaudies menas. Knygoje bus apie 280 paveikslų ir fotografijų, kurių pusė yra iš Lietuvos. Leidykla apsiėmė išleisti šią knygą gražiai apipavidalintą ir iliustracijas giliaspaude. Mūsų visuomenei minėtoji leidykla žinoma jos išleistąja reprezentacine A. Rannito monografija apie dail. V. K. Jonyną.

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. UN DP 204, 11 March, 48
Editor and publisher — Jonas Sakevičius
München 27, Rauchstraße 1/II

Red. — leidėjas — Jonas Sakevičius.
Redaktorius — Kazys Bradūnas.
Redakcijos narys Jungt. Amer. Valst.
Juozas B. Laučka.
Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21,
Administr. — Augsburg, Hochfeld, D.P. Baltic Camp.
Numerio kaina DM. 2.

Printed by Haas & Cie., Augsburg
Circulation: 2000

